

การศึกษาชื่อและระบบการทอชิ้นมัดหมี่ดั้งเดิมของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
ตามแนววรรณศาสตร์ชาติพันธุ์

นางสาวพิจิตรา พาณิชกุล

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาศาสตร์ ภาควิชาภาษาศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2547

ISBN 974-17-6127-9

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

AN ETHNOSEMANTIC STUDY OF NAMES AND THE SYSTEM OF MAKING
TRADITIONAL SIN-MUDMEE OF THE TAI PUAN IN AMPHOE BAN MI,
CHANGWAT LOP BURI

Ms. Pichitra Panichakul

สถาบันวิทยบริการ

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

for the Degree of Master of Arts in Linguistics

Department of Linguistics

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2004

ISBN 974-17-6127-9

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การศึกษาชื่อและระบบการทอชิ้นมัดหมี่ดั้งเดิมของคนไทพวน
อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์
โดย นางสาวพิจิตรา พาณิชย์กุล
ภาควิชา ภาษาศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์ ดร.อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ศาสตราจารย์ ดร.อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.สุดา รังกุพันธุ์)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิจิตรา พาณิชย์กุล : การศึกษาชื่อและระบบการทอซิ่นมัดหมี่ดั้งเดิมของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ตามแนววรรคศาสตร์ชาติพันธุ์ (AN ETHNOSEMANTIC STUDY OF NAMES AND THE SYSTEM OF MAKING TRADITIONAL SIN-MUDMEE OF THE TAI PUAN IN AMPHOE BAN MI, CHANGWAT LOP BURI) อ.ที่ปรึกษา: ศ.ดร.อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 135 หน้า. ISBN 974-17-6127-9.

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะวิเคราะห์ชื่อที่ใช้เรียกซิ่นมัดหมี่ของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ผู้วิจัยพบว่า ชื่อที่ใช้เรียกมี 3 ประเภทได้แก่ ชื่อซิ่นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน ชื่อลายเดี่ยวและชื่อลายประสม

ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ได้มาจากการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาไทพวน จาก 3 ตำบลได้แก่ ตำบลหินปัก ตำบลบ้านกล้วย และตำบลบ้านทราย ของอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี และจากการสังเกตขั้นตอนการทอผ้าจริงตลอดจนการปฏิบัติโดยการลงทำจริง

ผลการวิเคราะห์ชื่อซิ่นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานพบว่ามีทั้งหมด 5 ประเภทได้แก่ หมี่เปียง หมี่ลาย หมี่ขยาย หมี่ย่อย และหมี่คั่น และจากการวิเคราะห์โดยใช้วิธีวิเคราะห์องค์ประกอบพบว่ามีความหมายแตกต่างกันด้วยมิติแห่งความแตกต่าง 4 มิติ คือ จำนวนเส้นพุ่ง จำนวนหมี่ในเส้นพุ่ง การใช้สิ่งไม่ประกอบ และ ลักษณะของค้ำในเส้นพุ่ง สำหรับชื่อที่ใช้เรียกลายเดี่ยวดั้งเดิมของซิ่นมัดหมี่ มีทั้งหมด 18 ชื่อ ซึ่งพบว่าแตกต่างกันด้วยมิติแห่งความแตกต่าง 16 มิติ ได้แก่ การมัดลายเป็นแนวสี่เหลี่ยมคางหมู การมัดลายเป็นแถวตรงแนวนอน จำนวนแถวของลาย การมัดข้อคู่กัน การมัดลายเป็นหยักทางยาว การมัดช่วงปลายของลาย การมัดลายเป็นแนวรูปสามเหลี่ยม การมัดแนวรูปสามเหลี่ยมให้ซ้อนกัน การมัดลายในแนวเฉียง จำนวนลายในแนวเฉียง การมัดลายเป็นแนวสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน การมัดเฉพาะขอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน การมัดเก็บสี่ ความยาวของลาย การมัดข้อยื่นจากลาย และ จำนวนข้อที่ยื่นจากลาย นอกจากนี้ผู้วิจัยพบชื่อที่ใช้เรียกลายประสมดั้งเดิมของซิ่นมัดหมี่ทั้งหมด 22 ชื่อ ซึ่งแตกต่างกันใน 3 มิติ ได้แก่ จำนวนลายเดี่ยวที่นำมาประสม ชนิดของลายเดี่ยวที่นำมาประสม และ ลักษณะตำแหน่งของลายที่มาประสม

เมื่อวิเคราะห์ระบบการทอซิ่นมัดหมี่โดยรวม พบว่าระบบการทอซิ่นมัดหมี่ประกอบด้วย 2 ระบบย่อยได้แก่ ระบบพื้นฐานการทอ และ ระบบศิลปประดิษฐ์ของซิ่นมัดหมี่ ซึ่งระบบพื้นฐานการทอซิ่นมัดหมี่ประกอบด้วย 9 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับเส้นยืน 3 ขั้นตอน ได้แก่ การคั่นค้ำย การหวีเคือ การสับหูกเก็บเหา และขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับเส้นพุ่งอีก 6 ขั้นตอน ได้แก่ การคั่นหมี่ การมัดหมี่ การย้อมสี การแก้มัดหมี่ การกรอหมี่ การทอ ตามลำดับ สำหรับระบบศิลปประดิษฐ์ของซิ่นมัดหมี่ ประกอบด้วยขั้นตอนการทำหมี่ให้เป็นลายเดี่ยวต่างๆ และนำลายเดี่ยวมาประสมกันให้เกิดลวดลายที่เป็นศิลปะบนผืนซิ่น

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่าชื่อลายซิ่นมัดหมี่สะท้อนให้เห็นถึง วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี 3 ประการด้วยกัน ได้แก่ วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและเกษตรกรรม (เช่น ชื่อลาย ‘จับหวาน’) วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา (เช่น ชื่อลาย ‘นาค’) และวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรมทางวัตถุ (เช่น ชื่อลาย ‘โคมตั้ง’)

ภาควิชา ภาษาศาสตร์
สาขาวิชา ภาษาศาสตร์
ปีการศึกษา 2547

ลายมือชื่อนิสิต.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4580184522 : MAJOR LINGUISTICS

KEY WORD: MUDMEE / TAI PUAN / ETHNOSEMANTIC / NAMES

PICHITRA PANICHAKUL: AN ETHNOSEMANTIC STUDY OF NAMES AND THE SYSTEM OF MAKING TRADITIONAL SIN-MUDMEE OF THE TAI PUAN IN AMPHOE BAN MI, CHANGWAT LOP BURI. THESIS ADVISOR: PROF. AMARA PRASITHRATHASINT, Ph.D., 135pp. ISBN 974-17-6127-9.

The purpose of this study is to analyze the names of traditional Sin-Mudmee of the Tai Puan in Amphoe Ban Mi, Lop Buri. Three categories of the names are found: the basic categories, the isolated design names, and the composite design names.

The data used in this study was gathered by interviewing informants from Hin-Pak, Ban-Kluay and Ban-sai in Amphoe Ban Mi, Lop Buri, and by observing and participating in mudmee weaving.

The method of componential analysis was used in the analysis. The result shows that there are five basic names representing the basic categories of Sin-Mudmee. They are: /mii³ pian²/ 'flat' /mii³laaj⁶/'stripe', /mii³ khajaa¹/'enlarged', /mii³ jooj⁶/'hanging down', and /mii³khan³/ 'interposed'. The meanings of all these basic names are differentiated by four dimensions of contrast: *The total number of threads in weft yarn, the number of tied and dyed threads in weft yarn, ornamentation with yellow and black yarn, and characteristics of threads in weft yarn.*

Regarding the isolated design names, eighteen names are found. They are differentiated by sixteen dimensions of contrast: *the trapezoid shape, the horizontal line, the number of lines, double tying points, the zig-zag line, tying the end of lines, the triangle shape, the double triangle shape, the oblique line, the number of oblique lines, the full rhombus shape, the rhombus outline, tying to block dying, the length of the design, the linear extension from the design, and the number of extended points.*

The study shows that the above-mentioned designs are combined into a large number of diverse designs for weaving a whole mud-mee piece. They are represented by twenty two composite design names, which are differentiated by three dimensions of contrast: *the numbers of design components, kinds of design components, and the position of design components.*

As for the mud-mee weaving system, it is composed of two sub-systems: The mud-mee basic weaving system and mud-mee design system. The former consists of two parts: the process concerning warp (vertical) yarn and the process concerning weft (horizontal) yarn. The process concerning warp yarn involves three steps: stretching the warp yarn along a warping board to decide the length of yarn for the whole piece of mud-mee, ordering and straightening the warp yarn, and tying the warp yarn onto the loom. The process concerning weft yarn consists of six steps: stretching the weft yarn along a wafting board to decide the length of yarn for the whole piece of mud-mee, tying knots for making designs, dying for making designs, untying knots, spinning yarn into a shuttle, and weaving.

Regarding the mud-mee design system, it consists of the procedures of creating isolated design and mixing them into composite designs.

Finally, it is found that the design names of mud-mee reflect three aspects of the lifestyle of The Tai Puan in Amphoe Ban Mi, Lop Buri : closeness to nature and agriculture (e.g., /cap² waan³/ 'scattering seeds'), faith in Buddhism (e.g., /naak⁴/ 'sacred animal in Buddhism'), and certain cultural objects (e.g., /khoom² taŋ⁵/ 'lamp').

Department Linguistics

Student's signature.....

Field of study Linguistics

Advisor's signature.....

Academic year 2004

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงอย่างสมบูรณ์ได้ด้วยความช่วยเหลือจาก ศาสตราจารย์ ดร. อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ซึ่งกรุณาให้คำปรึกษา คำแนะนำและ สละเวลาอันมีค่าเพื่อตรวจแก้ไขข้อบกพร่องด้วยความเอาใจใส่อย่างยิ่ง อาจารย์เป็นแรงบันดาลใจ และทำให้ผู้วิจัยมีกำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ด้วยความอดสาหะ ไม่ย่อท้อ ผู้วิจัยรู้สึก ซาบซึ้งเป็นอย่างมาก และขอกราบขอบพระคุณด้วยความจริงใจมา ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร. ชีระพันธุ์ เหลืองทองคำ และ อาจารย์ ดร. สุธา รั้งกฤษณ์ เป็นอย่างสูง สำหรับคำแนะนำอันมีคุณค่า รวมถึงได้กรุณาตรวจสอบปรับปรุงแก้ไข ด้วยความเอาใจใส่ ทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คณาจารย์ภาควิชาภาษาศาสตร์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาท วิชาความรู้แก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด

ขอขอบพระคุณในความร่วมมือและน้ำใจอันดีของผู้บอกภาษาชาวไทพวนทุกท่านที่มี ให้แก่ผู้วิจัย ซึ่งทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งขอขอบพระคุณ ป้าคำรน ผู้บอกภาษาที่เป็นครูสอนให้ผู้วิจัยได้รู้จัก และเรียนรู้ภูมิปัญญาการทอชิ้นมัดหมี่

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอาจารย์ชินบัญช สุกันธวิภักดิ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำและเอื้อเฟื้อข้อมูล อันเป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัยเป็นอย่างมาก ขอขอบพระคุณอาจารย์พิชชา พรมาลี ที่กรุณาอำนวยความสะดวกเอื้อเฟื้ออุปกรณ์ในการจัดทำต้นฉบับวิทยานิพนธ์และให้คำแนะนำต่างๆ ขอขอบคุณคุณ เสกสรรค์ ดวงอินทร์ ที่ให้ความช่วยเหลือในการจัดทำภาพประกอบต่างๆ แก่ผู้วิจัย

ขอขอบคุณพี่และเพื่อนชาวภาษาศาสตร์ที่ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์และเป็นกำลังใจให้ กันเสมอมา

ขอขอบพระคุณป้านิตย์ อาเล็ก และญาติพี่น้อง ทุกท่าน ที่คอยห่วงใย สนับสนุนและเป็น กำลังใจให้กันเสมอ เหนือสิ่งอื่นใดขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อ คุณแม่ ที่ส่งเสริมสนับสนุนผู้วิจัย ในทุกๆ ด้านรวมทั้งสั่งสอนให้ผู้วิจัยรู้ถึงคุณค่าของการศึกษา และเป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยเสมอมา

ท้ายนี้ คุณความดีใดๆ ที่พึงได้จากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขอมอบให้แก่ บิดา มารดา ครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์.....	2
1.3 สมมุติฐาน.....	2
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	3
1.5 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	3
1.5.1 การคัดเลือกจุดเก็บข้อมูล.....	3
1.5.2 การคัดเลือกผู้บอกภาษา.....	3
1.5.3 การเก็บข้อมูล.....	4
1.5.4 ปัญหาในการเก็บข้อมูล.....	8
1.5.5 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	8
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
2. ทบทวนวรรณกรรม.....	11
2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอ.....	11
2.2 ผลงานที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของคนไทพวน.....	15
2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทพวนอำเภอบ้านหมี่.....	21
2.4 การศึกษาทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์.....	22
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีหรือแนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์องค์ประกอบ.....	26
3. ชื่อและความหมายของชื่อที่ใช้เรียกประเภทพื้นฐานของชั้นมัดหมี่.....	29
3.1 ความรู้พื้นฐานของการทอชั้นมัดหมี่.....	29
3.2 ชื่อที่ใช้เรียกประเภทพื้นฐานของชั้นมัดหมี่.....	33

สารบัญ (ต่อ)

3.3 ความหมายของชื่อชั้นมัธยมประเภทพื้นฐาน.....	34
3.4 มิติแห่งความแตกต่างและอรรถลักษณะที่ใช้แยกความแตกต่างของชั้นมัธยมประเภทพื้นฐาน.....	37
3.5 สรุปความเหมือนและความต่างกันของชั้นมัธยมประเภทพื้นฐาน.....	41
4. ความหมายของชื่อสายเดี่ยวของชั้นมัธยม.....	43
4.1 ชื่อที่ใช้เรียกสายเดี่ยวของชั้นมัธยม.....	43
4.2 ความหมายของชื่อสายเดี่ยวของชั้นมัธยม.....	44
4.3 มิติแห่งความแตกต่างและอรรถลักษณะที่ใช้แยกความแตกต่างของชื่อสายเดี่ยว.....	53
4.4 สรุปความเหมือนและความต่างกันของชื่อสายเดี่ยว.....	69
5. ความหมายของชื่อสายประสมของชั้นมัธยม.....	72
5.1 ชื่อที่ใช้เรียกสายประสมของชั้นมัธยม.....	72
5.2 ความหมายของชื่อสายประสมของชั้นมัธยม.....	74
5.3 มิติแห่งความแตกต่างและอรรถลักษณะที่ใช้แยกความแตกต่างของสายประสมของชั้นมัธยม.....	89
5.4 สรุปองค์ประกอบทางความหมายของชื่อสายประสม.....	95
6. ภาพรวมระบบการทอชั้นมัธยมดั้งเดิมของคนไทพวน.....	100
6.1 ระบบการทอชั้นมัธยม.....	100
6.2 สายเดี่ยวและสายประสมที่นิยมใช้ในการทอชั้นมัธยม.....	109
7. วิถีชีวิตของคนไทพวนที่สะท้อนจากชื่อสายชั้นมัธยม.....	111
7.1 วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและเกษตรกรรม.....	111
7.2 วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทางวัตถุ.....	115
7.3 วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางพุทธศาสนา.....	115
8. สรุปผลการวิจัยอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	117
8.1 สรุปผล.....	117
8.2 อภิปรายผล.....	121
8.3 ข้อเสนอแนะ.....	122
รายการอ้างอิง.....	123
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้บอกภาษา.....	127

สารบัญ (ต่อ)

ภาคผนวก ข คำจำกัดความของคำศัพท์.....	128
ภาคผนวก ค ภาพลายชั้นมัทหมี่.....	132
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	135

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

	หน้า
1. ความเหมือนและความแตกต่างกันของชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน.....	41
2. ความเหมือนและความแตกต่างกันของชื่อลายเดี่ยว.....	69
3. มิตินำความแตกต่างเรื่อง จำนวนลายที่ทอรวมเป็นลายประสม.....	90
4. มิตินำความแตกต่างเรื่อง ชนิดของลายเดี่ยวที่นำมาประสม.....	92
5. ลายเดี่ยวและลายประสมที่นิยมใช้ในการทอชั้นมัดหมี่แต่ละประเภทพื้นฐาน.....	109

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 แผนที่แสดงการอพยพของชาวไทยพวนเข้ามาในประเทศไทย.....	17
ภาพที่ 2 แผนที่แสดงที่ตั้งของอำเภอบ้านหมี่.....	18
ภาพที่ 3 หมี่เป็ยง.....	35
ภาพที่ 4 หมี่ลาย.....	35
ภาพที่ 5 หมี่ขยาย.....	36
ภาพที่ 6 หมี่ข้อย.....	36
ภาพที่ 7 หมี่คั่น.....	37
ภาพที่ 8 แผนภูมิต้นไม้แสดงองค์ประกอบทางความหมายของซิ่นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน.....	40
ภาพที่ 9 ลายนกเอี้ยงโม่ง.....	45
ภาพที่ 10 ลายจับหว่าน.....	45
ภาพที่ 11 ลายปลาชิว.....	46
ภาพที่ 12 ลายปล้องอ้อย.....	46
ภาพที่ 13 ลายขอ.....	47
ภาพที่ 14 ลายนาค.....	47
ภาพที่ 15 ลายโพธิ์ศรี.....	48
ภาพที่ 16 ลายเอื้อซุด.....	48
ภาพที่ 17 ลายลำย.....	49
ภาพที่ 18 ลายขาเป็ย.....	49
ภาพที่ 19 ลายเอื้อ.....	49
ภาพที่ 20 ลายหัวปลี.....	50
ภาพที่ 21 ลายหมากตุ้ม.....	50
ภาพที่ 22 ลายหมากจับ.....	51
ภาพที่ 23 ลายโคมตั้ง.....	51
ภาพที่ 24 ลายดอกแก้ว.....	52
ภาพที่ 25 ลายผักแว่น.....	52
ภาพที่ 26 ลายเต้าน้อย.....	53
ภาพที่ 27 ก. ลายเดี่ยว [+คางหมู] ข. ลายเดี่ยว [- คางหมู].....	54
ภาพที่ 28 ก. ลายเดี่ยว [+ตรงแนวนอน] ข. ลายเดี่ยว [- ตรงแนวนอน].....	54

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่ 29 ก. ลายเดี่ยว [+แถวเดี่ยว] ข. ลายเดี่ยว [- แถวเดี่ยว].....	55
ภาพที่ 30 ก. ลายเดี่ยว [+มัดข้อคู่] ข. ลายเดี่ยว [- มัดข้อคู่].....	56
ภาพที่ 31 ก. ลายเดี่ยว [+หยักยาว] ข. ลายเดี่ยว [- หยักยาว].....	56
ภาพที่ 32 ก. ลายเดี่ยว [+ปลายเข้ากึ่งกลาง] ข. ลายเดี่ยว [- ปลายเข้ากึ่งกลาง].....	57
ภาพที่ 33 ก. ลายเดี่ยว [+สามเหลี่ยม] ข. ลายเดี่ยว [- สามเหลี่ยม].....	57
ภาพที่ 34 ก. ลายเดี่ยว [+ซ้อนกัน] ข. ลายเดี่ยว [- ซ้อนกัน].....	58
ภาพที่ 35 ก. ลายเดี่ยว [+เฉียง] ข. ลายเดี่ยว [- เฉียง].....	58
ภาพที่ 36 ก. ลายเดี่ยว [+เฉียง 4 เส้น] ข. ลายเดี่ยว [- เฉียง 4 เส้น].....	59
ภาพที่ 37 ก. ลายเดี่ยว [+เปียกปูน] ข. ลายเดี่ยว [- เปียกปูน].....	60
ภาพที่ 38 ก. ลายเดี่ยว [+มัดเฉพาะขอบ] ข. ลายเดี่ยว [- มัดเฉพาะขอบ].....	60
ภาพที่ 39 ก. ลายเดี่ยว [+เก็บสีบางส่วน] ข. ลายเดี่ยว [- เก็บสีบางส่วน].....	61
ภาพที่ 40 ก. ลายเดี่ยว [+ยาว 1 ช่อง] ข. ลายเดี่ยว [- ยาว 1 ช่อง].....	62
ภาพที่ 41 ก. ลายเดี่ยว [+ข้อยื่น] ข. ลายเดี่ยว [- ข้อยื่น].....	62
ภาพที่ 42 ก. ลายเดี่ยว [+ยื่นอันเดียว] ข. ลายเดี่ยว [- ยื่นอันเดียว].....	63
ภาพที่ 43 ก. แผนภูมิต้นไม้แสดงองค์ประกอบทางความหมายของชื่อลายเดี่ยว.....	64
ภาพที่ 44 ลายชั้นหมี่นาคน้อย.....	74
ภาพที่ 45 ลายชั้นหมี่โพธิ์ศรีนาคน้อย.....	75
ภาพที่ 46 ลายชั้นหมี่โพธิ์ศรีดอกแก้ว.....	76
ภาพที่ 47 ลายชั้นหมี่โพธิ์ศรีหมากจับ.....	76
ภาพที่ 48 ลายชั้นหมี่กล้วย.....	77
ภาพที่ 49 ลายชั้นหมี่กล้วยวง.....	78
ภาพที่ 50 ลายชั้นหมี่ขอพญานาค.....	78
ภาพที่ 51 ลายชั้นหมี่โคมตั้ง.....	79
ภาพที่ 52 ลายชั้นหมี่บัวเคือ.....	80
ภาพที่ 53 ลายชั้นหมี่เอื้อซ้อน.....	80
ภาพที่ 54 ลายชั้นหมี่เอื้อชุด.....	81
ภาพที่ 55 ลายชั้นหมี่ดาวล้อมเดือน.....	82
ภาพที่ 56 ลายชั้นหมี่โฉบ.....	82
ภาพที่ 57 ลายชั้นหมี่เกล็ดปลาหมอ.....	83

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่ 58 ลายชั้นหมีขอมมากคุ่ม.....	84
ภาพที่ 59 ลายชั้นหมีเต้าน้อย.....	84
ภาพที่ 60 ลายชั้นหมีฝักแวน.....	85
ภาพที่ 61 ลายชั้นหมีงูแมวเซา.....	86
ภาพที่ 62 ลายชั้นหมีหัวปลีขาเป็ย.....	87
ภาพที่ 63 ลายชั้นหมีนกกเอียงโงง.....	87
ภาพที่ 64 ลายชั้นหมีเขี้ยวว้าว.....	88
ภาพที่ 65 ลายชั้นหมีหมากคุ่มขาเป็ย.....	89
ภาพที่ 66 แผนผังแสดงระบบพื้นฐานการทอชั้นมัดหมี.....	101
ภาพที่ 67 แผนผังแสดงระบบศิลปรูปลักษณ์ของชั้นมัดหมี.....	103
ภาพที่ 68 แผนผังแสดงภาพรวมระบบการทอชั้นมัดหมี.....	105
ภาพที่ 69 หมี่นาคน้อยทอเป็นชั้นมัดหมีประเภทพื้นฐาน (หมี่ลาย).....	108

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

“ผ้าทอ” ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงค่าและเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชนที่สร้างสรรค์ไว้ด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านและเป็นมรดกที่สืบทอดกันมาสู่อนุชน ผ้าทอคือหลักฐานอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงอดีตกาลแห่งวิถีชีวิตของผู้คน เช่น ความเป็นอยู่ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งล้วนแต่มีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกันไปตามแต่ละกลุ่มชน และแต่ละวัฒนธรรม นอกจากนั้นผ้าทอบางประเภท ยังบ่งบอกถึงอิทธิพลการถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างชุมชน และแสดงถึงฐานะของผู้ใช้อีกด้วย ลวดลายบนผืนผ้าจึงเปรียบได้ดั่งงานศิลปะที่มีภาษาพูดเป็นของตนเอง และสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของผู้สร้างสรรค์ได้เป็นอย่างดี

จากการทบทวนผลงานเกี่ยวกับผ้าทอในอดีตพบว่าไม่มีงานวิจัยชิ้นใดที่ตีแผ่องค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าทออย่างเป็นระบบ มีแต่การเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วนำเสนอเชิงพรรณนาเท่านั้น โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการศึกษาในแขนงวิชามานุษยวิทยา หรือวิทยาศาสตร์ ซึ่งศึกษาในภาพรวมเกี่ยวกับประเภทของผ้าทอ อุปกรณ์ของเครื่องมือเครื่องใช้ในการทอผ้า พิธีกรรมความเชื่อ และสภาพเศรษฐกิจสังคมที่ส่งผลกระทบต่อผ้าทอ เป็นต้น

ด้วยเหตุที่ผ้าทอมีความสำคัญและไม่มีองค์ความรู้ทางด้านผ้าทอที่เป็นระบบ จึงมีความน่าสนใจอย่างยิ่งที่จะศึกษาวิจัยเพื่อที่จะค้นหากระบวนการทอผ้าและตีแผ่องค์ความรู้ดังกล่าวของชาวบ้านออกมาอย่างชัดเจน

ผู้วิจัยเห็นว่าวิธีการทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์จะทำให้เข้าถึงองค์ความรู้ดังกล่าวได้ เนื่องจากอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ คือ การศึกษาความหมายของคำเพื่อเข้าถึงระบบความรู้ ความคิด ค่านิยม ทักษะคติ หรือวัฒนธรรมของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่าภาษาเป็นสิ่งสะท้อนความนึกคิดและการมองโลกของผู้พูด เท่าที่ผ่านมามีการศึกษาภูมิปัญญาไทยด้านใดที่ใช้วิธีการทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ ผลงานทางด้านอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับ คำเรียกสี คำเรียกรส คำเรียกญาติ ชื่อคน และชื่อสถานที่ เป็นต้น

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาชื่อของผ้าทอโดยใช้วิธีการทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ เพื่อที่จะสามารถเข้าถึงระบบที่ซ่อนอยู่เบื้องลึกของวัฒนธรรมทอผ้าได้อย่างถ่องแท้ ซึ่งจะส่งผลให้ลดช่องว่างของการถ่ายทอดองค์ความรู้ รวมถึงการอนุรักษ์และสืบสานการทอผ้าของไทยต่อไป

นอกจากนั้นการนำวิธีการทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์มาใช้ นับว่าเหมาะสมกับสมัยนี้เนื่องจากปัจจุบันสังคมไทยกำลังตื่นตัวและให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาไทยอย่างมาก ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะนำวิธีการและองค์ความรู้ทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ มาวิเคราะห์ภูมิปัญญาไทยด้านการทอผ้า ตามที่

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2546: 9) ได้กล่าวไว้ว่า “ขณะนี้สังคมไทยกำลังให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาไทย แต่เป็นที่ทราบกันดีว่าองค์ความรู้ดั้งเดิมของไทยมีการศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์น้อยมาก ดังนั้นเพื่อสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ให้คนไทยได้เข้าใจกันอย่างถ่องแท้ สำหรับการเก็บรักษา ถ่ายทอดสืบสาน หรือพัฒนาภูมิปัญญาไทยต่อไป อรรถศาสตร์ชาติพันธุ์น่าจะใช้ในการนี้ได้”

งานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยไม่ได้สนใจในผ้าทอโดยทั่วไป หากแต่ มุ่งความสนใจไปที่ ‘ผ้ามัดหมี่’ และเลือกศึกษาเฉพาะชื่อผ้ามัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทพวนที่อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ตามที่ ชัชวาลย์ สุคันธวิภัติ (2541) กล่าวว่า การทอผ้ามัดหมี่เป็นวัฒนธรรม สำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของคนไทพวน คนไทพวนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในอำเภอบ้านหมี่เป็นกลุ่มชนที่มีความสามารถและรู้จักวิธีการทอผ้าไว้ใช้สอยเองในครัวเรือนตั้งแต่อดีตกาลและถ่ายทอดสืบต่อกันมาชั่วลูกชั่วหลานจนถึงปัจจุบัน การทอผ้ามัดหมี่ของคนไทพวนบ้านหมี่มีเอกลักษณ์แตกต่างจากไทพวนภาคอื่นๆ จังหวัดสุโขทัย ที่มีเอกลักษณ์ คือ การทอชิ้นดินจก ทั้งนี้เนื่องมาจากได้รับอิทธิพลมาจากกลุ่มไทแดง กอรปกับชาวไทพวนที่อพยพมาจากแขวงเชียงขวาง ประเทศลาว เข้ามาอยู่ตามถิ่นต่างๆ ในประเทศไทยนั้นมีจำนวนหนาแน่นที่สุดที่จังหวัดลพบุรีและมีชุมชนที่ใหญ่ที่สุดที่อำเภอบ้านหมี่ ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาการทอผ้าที่อำเภอบ้านหมี่โดยเฉพาะ

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 วิเคราะห์ชื่อที่ใช้เรียกชิ้นมัดหมี่ของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ในประเด็นต่อไปนี้

1.2.1.1 ชื่อที่ใช้เรียกประเภทพื้นฐานของลายชิ้นมัดหมี่

1.2.1.2 ชื่อลายเดี่ยวและลายประสมดั้งเดิมของชิ้นมัดหมี่

1.2.2 วิเคราะห์ระบบการทอชิ้นมัดหมี่แบบดั้งเดิมซึ่งสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนไทพวน จากผลที่ได้ในข้อ 1.2.1

1.3 สมมุติฐาน

1.3.1 ชื่อที่ใช้เรียกประเภทพื้นฐานของชิ้นมัดหมี่มี 5 ชื่อซึ่งมีมิติที่จำแนกความแตกต่าง 4 มิติ ได้แก่ ประเภทของเส้นพุ่ง จำนวนเส้นพุ่ง จำนวนหมี่ในเส้นพุ่ง และ ลักษณะของด้ายในเส้นพุ่ง

1.3.2 ชื่อที่ใช้เรียกลายเดี่ยวของชิ้นมัดหมี่มี 14 ชื่อ ซึ่งมีมิติที่จำแนกความแตกต่าง 16 มิติ ได้แก่ การมัดลายเป็นแนวสี่เหลี่ยมคางหมู การมัดลายเป็นแถวตรงแนวนอน จำนวนแถวของลาย การมัดข้อคู่กัน การมัดลายเป็นหยักทางยาว การมัดช่วงปลายของลาย การมัดลายเป็นแนวรูปสามเหลี่ยม การมัดแนวรูปสามเหลี่ยมให้ซ้อนกัน การมัดลายในแนวเฉียง จำนวนลายในแนวเฉียง การมัดลายเป็นแนวสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน การมัดเฉพาะขอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน การมัดเก็บสี่ ความยาวของลาย การมัดข้อยื่นจากลาย และจำนวนข้อที่ยื่นจากลาย

1.3.3 ชื่อที่ใช้เรียกสายประสมของชั้นมัดหมี่มี 22 ชื่อ ซึ่งมีมิติที่จำแนกความแตกต่าง 2 มิติ ได้แก่ จำนวนลายเดี่ยวที่นำมาประสม และชนิดของลายเดี่ยวที่นำมาประสม

1.3.4 ระบบการทอชั้นมัดหมี่มีกระบวนการที่ประกอบด้วย 9 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การค้น ค่าย การหวีเคื่อ การสืบทูกเก็บเหา การค้นหมี่ การมัดหมี่ การย้อมหมี่ การแก้มัดหมี่ การกรอ และการทอ และชื่อลายชั้นมัดหมี่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนไทพวนที่มีความผูกพันอยู่กับ ธรรมชาติและเกษตรกรรม

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1.4.1 โดยทั่วไปแล้วชั้นมัดหมี่จะประกอบด้วย 3 ส่วนคือ หัวชั้น ตัวชั้น และตีนชั้น ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะชื่อจากตัวชั้นมัดหมี่เท่านั้น

1.4.2 งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาเฉพาะชั้นมัดหมี่ดั้งเดิมเท่านั้น กล่าวคือ เป็นชั้นมัดหมี่ที่สืบทอดกันมาช้านานตั้งแต่รุ่นพ่อ รุ่นแม่ ของผู้บอกภาษา

1.5 วิธีการดำเนินการวิจัย

1.5.1 การคัดเลือกจุดเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยเลือกเก็บข้อมูล จาก 3 ตำบล ในอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ได้แก่ ตำบลหินปัก ตำบลบ้านกล้วย และตำบลบ้านทราย เนื่องจาก 3 ตำบลดังกล่าว เป็นตำบลที่มีการทอผ้ากันอย่างหนาแน่นแทบทุกหลังคาเรือนและทอกันมาช้านาน นอกจากนั้นในแต่ละตำบลยังมีศูนย์กลางการทอผ้าของชาวบ้าน อีกด้วย อาทิ ศูนย์ศิลปาชีพประชาชนสุขสันต์ ตำบลบ้านกล้วย กลุ่มทอผ้ามัดหมี่ ตำบลบ้านทราย และกลุ่มสตรีสหกรณ์ทอผ้า ตำบลหินปัก

1.5.2 การคัดเลือกผู้บอกภาษา

ผู้วิจัยคัดเลือกผู้บอกภาษาโดยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ

ผู้บอกภาษาต้องเป็นเพศหญิง มีอายุ 70 ปีขึ้นไป และต้องมีอาชีพเกี่ยวกับการทอผ้าเป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นข้อมูลดั้งเดิม และตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด เนื่องจากผู้บอกภาษากลุ่มนี้จะมีประสบการณ์และความชำนาญในการทอผ้ามาก สามารถให้ข้อมูลได้อย่างชัดเจน ซึ่งในการคัดเลือกผู้บอกภาษาแต่แรกผู้วิจัยไม่ได้กำหนดจำนวนตายตัวแน่นอนล่วงหน้า ทั้งนี้เพื่อต้องการให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมชัดเจนและเพียงพอสำหรับการวิเคราะห์ แต่โดยสรุปแล้วในงานวิจัยนี้ใช้ผู้บอกภาษาทั้งสิ้น 15 คน

1.5.3 การเก็บข้อมูล

ผู้วิจัยเดินทางไปเก็บข้อมูลด้วยตนเองที่หมู่ 1 และ หมู่ 2 ตำบลบ้านกล้วย หมู่ 3 หมู่ 4 และหมู่ 10 ตำบลหินปัก และหมู่ที่ 4 ตำบลบ้านทราย ซึ่งมีการทอผ้ากันหนาแน่น ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดครอบคลุมและถูกต้อง

ผู้วิจัยแบ่งการเก็บข้อมูลในการวิจัยนี้ออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ 1) การเก็บข้อมูลโดยวิธีสัมภาษณ์ 2) การสังเกต และ 3) การปฏิบัติจริง

ในกรณีของการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสอบถามเพื่อให้ได้ชื่อชิ้นมัดหมี่รวมทั้งให้ผู้บอกภาษาอธิบายถึงกระบวนการต่างๆ ในการทำชิ้นมัดหมี่ทุกขั้นตอน ส่วนการสังเกตนั้นผู้วิจัยเข้าไปในหมู่บ้านที่ทอผ้าและสังเกตขั้นตอนการทอผ้าจริง และขั้นตอนสุดท้ายผู้วิจัยลงมือปฏิบัติโดยการทดลองทอชิ้นมัดหมี่จริง ซึ่งมีรายละเอียดของแต่ละขั้นตอนตามลำดับดังต่อไปนี้

การเก็บข้อมูลในขั้นที่ 1: การสัมภาษณ์

ผู้วิจัยแบ่งจุดประสงค์ของการเก็บข้อมูลในส่วนของการสัมภาษณ์ออกเป็น 3 ระดับ คือ 1) การสัมภาษณ์เพื่อให้ได้คำ 2) การสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ความหมายของคำ 3) การสัมภาษณ์เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการการทอชิ้นมัดหมี่

1) การสัมภาษณ์เพื่อให้ได้คำ

การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้คำในส่วนแรก ผู้วิจัยจะใช้คำถามที่ทำให้ได้คำและระดับของคำในการจัดจำพวก (taxonomy) ซึ่งข้อมูลที่ได้จะต้องเป็นธรรมชาติและตรงกับความ เป็นจริงมากที่สุด โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ในส่วนแรกผู้วิจัยจะถามคำถามเพื่อให้ได้ชื่อของฝ้าย ตัวอย่างคำถาม เช่น

- (1) “สิ่งนี้คืออะไร” (ผู้วิจัยชี้ไปที่ฝ้ายเส้นแรก)
- (2) “สิ่งนี้คืออะไร” (ผู้วิจัยชี้ไปที่ฝ้ายเส้นที่สอง)

จากคำถาม (1) และ (2) ได้คำตอบมาว่า ชิ้นมัดหมี่ และผ้าโสร่ง ตามลำดับ จากนั้นผู้วิจัยจึงถามกลับเพื่อสอบถามว่าเป็นผ้าหรือไม่ ด้วยคำถามที่ (3) และ (4)

- (3) “ชิ้นมัดหมี่ เป็น ผ้า ไช้หรือไม่”
- (4) “ผ้าโสร่ง เป็น ผ้า ไช้หรือไม่”

ผู้บอกภาษา ตอบว่า “ใช่” นั่นแสดงว่า ชิ้นมัดหมี่ และ ผ้าโสร่ง อยู่ในระดับภายใต้คำว่า ผ้า และถามต่อด้วยคำถามที่ (5) เพื่อสอบถามว่าเป็นฝ้ายมัดหมี่หรือไม่

- (5) “ชิ้นมัดหมี่ ไช้ ผ้าโสร่ง หรือไม่”

ผู้บอกภาษาตอบว่า “ไม่ใช่” นั่นแสดงว่า เปรียบต่างกัน

แต่เนื่องจากผู้วิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับชิ้นมัดหมี่ ดังนั้นเพื่อให้ได้ความหมายที่แท้จริงของ “ชิ้นมัดหมี่” ผู้วิจัยจึงถามคำถามว่า

- “ชิ้นมัดหมี่ คือ อะไร”

ผู้บอกภาษาตอบว่า เป็น “ผ้าชิ้นอย่างหนึ่ง ที่มีการมัดด้ายเส้นพุ่งเป็นลวดลายก่อนนำมาข้อม
สี่และทอขัดกันระหว่างเส้นพุ่งและเส้นยืนจนเป็นผืนชิ้น”

เมื่อได้ระดับคำและคำจำกัดความของชิ้นมัดหมี่มาแล้ว ผู้วิจัยจึงสอบถามเกี่ยวกับชื่อที่
เกี่ยวกับลักษณะต่างๆ ของชิ้นมัดหมี่ เป็นลำดับถัดไป โดย เริ่มจากการสอบถามชื่อชิ้นมัดหมี่ผืน
หนึ่งหรือชิ้นมัดหมี่ที่ผู้บอกภาษานุ่ง ว่ามีชื่อเรียกว่าอย่างไร เมื่อได้ชื่อมาแล้วจึงนำมาสอบถาม
เปรียบเทียบกับชื่อชิ้นมัดหมี่ผืนอื่นของผู้บอกภาษาที่มีลักษณะของชิ้นที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน
ทั้งนี้เพื่อให้ได้คำเรียกชื่อชิ้นมัดหมี่ที่ถูกต้องชัดเจนและครอบคลุมมากที่สุด จากนั้นสอบถามชื่อชิ้น
มัดหมี่ผืนอื่นๆ ที่มีลักษณะของชิ้นแตกต่างกันออกไป ตัวอย่างคำถามเช่น

(6) “ชิ้นผืนนี้มีชื่อเรียกว่าอะไร”

ตัวอย่างคำตอบของผู้บอกภาษา เช่น “หมี่เป็ยง” ผู้วิจัยก็จะจดบันทึกลักษณะของชิ้นที่เห็น
ด้วยตาเปล่าไว้พร้อมกับบันทึกด้วยการถ่ายภาพ จากนั้นจะถามกลับเพื่อสอบถามว่าชื่อดังกล่าวเป็น
ชิ้นมัดหมี่หรือไม่ ด้วยคำถามว่า

(7) “(ชื่อชิ้น) เป็นชิ้นมัดหมี่หรือไม่”

ตัวอย่างเช่น “หมี่เป็ยงเป็นชิ้นมัดหมี่หรือไม่”

ผู้บอกภาษาตอบว่า “ใช่” แสดงว่า หมี่เป็ยง อยู่ในระดับภายใต้ คำว่า ชิ้นมัดหมี่
ลำดับต่อมา จะสัมภาษณ์เปรียบเทียบกันไปกับชิ้นผืนอื่นๆ ด้วยคำถามเดียวกันกับคำถามที่
(6) และ (7) เพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมมากที่สุด

เมื่อสอบถามเปรียบเทียบมาต่อมา ผู้วิจัยพบว่า มีชิ้นมัดหมี่ที่มีลักษณะลวดลายต่างกัน
แต่ผู้บอกภาษาใช้ชื่อเรียกเดียวกัน ผู้วิจัยจึงเกิดความสงสัยและสอบถามผู้บอกภาษาว่าทำไมจึง
เรียกชื่อชิ้นมัดหมี่เหมือนกัน ทั้งๆ ที่มีลักษณะลวดลายแตกต่างกัน

ผู้บอกภาษา ตอบว่า ชิ้นมัดหมี่ มีลักษณะลวดลายแตกต่างกันก็จริง แต่มีลักษณะการทอ
แบบเดียวกัน จึงเรียกชื่อโดยเรียกตามลักษณะการทอ ที่เหมือนกัน

นอกจากนั้นผู้บอกภาษายังบอกอีกว่าชิ้นมัดหมี่ที่มีลวดลายแตกต่างกัน ก็มีชื่อเรียกลวดลาย
แตกต่างกันไปอีก ตัวอย่างเช่น หมี่นาคน้อย หมี่โพธิ์ศรีดอกแก้ว เป็นต้น

ผู้วิจัยจึงสอบถามรายชื่อต่อ เพื่อดูว่ามีการเปรียบเทียบหรือไม่ ตัวอย่างคำถามเช่น

(8) “ชื่อลวดลาย เป็น ชื่อลักษณะการทอ หรือไม่” เช่น

“หมี่นาคน้อย เป็น หมี่เป็ยงหรือไม่”

“หมี่โพธิ์ศรีดอกแก้ว เป็น หมี่เป็ยงหรือไม่”

ผู้บอกภาษา ตอบว่า “ใช่” แสดงว่า ชื่อลวดลาย อยู่ในระดับภายใต้ คำว่า ชื่อลักษณะการทอ
และสอบถามต่อไปว่า

(9) “หมี่นาคน้อย เป็น หมี่โพธิ์ศรีดอกแก้ว หรือไม่”

ผู้บอกภาษา ตอบว่า “ไม่ใช่” แสดงว่า ชื่อลวดลาย เปรียบต่างกัน

จากคำตอบข้อ (8) และ (9) นั้นแสดงว่าชื่อลักษณะการทอ และ ชื่อลวดลาย เป็นชื่อที่ต่างประเภทกันผู้วิจัยจึงเริ่มเก็บข้อมูลชื่อลวดลายของชิ้นมัดหมี่เพิ่มเติมด้วย โดยใช้คำถามว่า

(10) “ชื่อลวดลายของชิ้นมัดหมี่ผืนนี้มีชื่อเรียกว่าอะไร”

ในขณะที่ผู้บอกภาษาคำตอบคำถามข้อนี้ มักจะพูดชื่อลายอื่นๆ เพิ่มมาด้วย เช่น ผู้บอกภาษาคำตอบว่าชื่อ “หมี่นาคน้อย มันก็มี หมากจับ ปล้องอ้อย หมากคู้ม นาค”

ผู้วิจัยเกิดความสงสัยว่าทำไมจึงมีชื่อเรียกหลายชื่อ จึงถามไปว่าตกลงผู้บอกภาษาเรียกชื่อลวดลายชิ้นมัดหมี่ผืนนี้ว่าอะไรกันแน่

ผู้บอกภาษาจึงย้ำว่า ชิ้นทั้งผืนนี้เรียกว่า “หมี่นาคน้อย” แต่ว่า “หมี่นาคน้อย” มันมีหลายลายประกอบกันอยู่ ก็คือ หมากจับ ปล้องอ้อย หมากคู้ม นาค (พร้อมกับชี้นิ้วประกอบ)

จากคำตอบผู้วิจัยจึงคาดเดาว่า ชื่อลวดลายน่าจะแบ่งเป็นชื่อลายย่อยๆ และชื่อลายที่เรียกชิ้นทั้งผืน ผู้วิจัยจึงถามคำถามที่ (11) เพื่อสอบถามดูว่า ชื่อเรียกชิ้นมัดหมี่ทั้งผืน ประกอบด้วยลายย่อยอะไรบ้าง

(11) “ชื่อลายที่เรียกชิ้นมัดหมี่ทั้งผืน ประกอบด้วย ลายย่อยๆ อะไรบ้าง” เช่น
“หมี่นาคน้อย ประกอบด้วย ลายย่อยๆ อะไรบ้าง”

ผู้บอกภาษาก็จะตอบว่า หมากจับ ปล้องอ้อย หมากคู้ม นาค

จากนั้นผู้วิจัยจึง ถามสอบถาม เพื่อดูว่าชื่อลายย่อยประกอบกันหมายถึงชื่อชิ้นมัดหมี่ทั้งผืนหรือไม่ และมีการเปรียบเทียบต่างกันหรือไม่ โดยถามคำถาม (12) และ (13) ว่า

(12) “ชื่อลายย่อยประกอบกัน เป็น ชื่อลายที่เรียกชิ้นทั้งผืน หรือไม่” เช่น
“หมากจับ ปล้องอ้อย หมากคู้ม นาค ประกอบกัน เป็น หมี่นาคน้อย หรือไม่”

ผู้บอกภาษาคำตอบว่า “ใช่” แสดงว่า ลายย่อยอยู่ระดับภายใต้ ชื่อลายที่เรียกแทนชิ้นทั้งผืน

(13) “ชื่อลายย่อย ชนิดหนึ่ง เป็น ชื่อลายย่อย ชนิดหนึ่ง หรือไม่” เช่น
“หมากจับ เป็น ปล้องอ้อย หรือไม่”

ผู้บอกภาษาคำตอบว่า “ไม่ใช่” แสดงว่า ชื่อลายย่อยๆ เปรียบต่างกัน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงพบว่าชื่อเรียกชิ้นมัดหมี่แบ่งออกเป็น 3 ประเภทด้วยกันคือ ชื่อ ประเภทพื้นฐาน (ชื่อที่เรียกตามลักษณะการทอ) ชื่อลายเดี่ยว (ชื่อลายย่อยแต่ละชนิด) และชื่อลายประสม (ชื่อที่ประกอบด้วยลายย่อยตั้งแต่ 2 ชื่อมารวมกัน และเรียกแทนชิ้นทั้งผืน)

จากนั้นผู้วิจัยจึงถามคำถาม ตั้งแต่ข้อ (6) ไปจนถึงข้อ (13) ให้ได้จำนวนข้อมูลครอบคลุมและมากที่สุด โดยจะจดบันทึกข้อมูลทั้งลักษณะและรายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ พร้อมทั้งบันทึกเสียงเพื่อให้ได้การออกเสียงที่ถูกต้องตามภาษาไทยวน และบันทึกด้วยการถ่ายภาพร่วมด้วย โดยการเก็บข้อมูลชื่อทั้งหมดต้องตั้งอยู่บนเกณฑ์ประการสำคัญอันดับแรก คือ ชื่อเหล่านั้นต้องเป็นชื่อที่เกี่ยวกับชิ้นมัดหมี่ดั้งเดิมเท่านั้น

2) การสัมภาษณ์เพื่อที่จะให้ได้ความหมายของคำ

หลังจากได้รายชื่อทั้งหมดมาแล้ว ผู้วิจัยจึงนำคำที่ได้เหล่านั้นมาสอบถามความหมายและรายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ เป็นลำดับต่อไป โดยแบ่งคำถามที่ใช้ถามออกเป็น 2 ระดับ คือ ความหมายจากรูปศัพท์โดยตรง และความหมายของผืนชั้นมัดหมี่ ตัวอย่างคำถาม เช่น

(1) คำว่า “หมี่เป็ยง” หมี่ หมายถึงอะไร และเป็ยงหมายถึงอะไร”

ตัวอย่าง คำตอบ ของผู้บอกภาษา เช่น “หมี่ หมายถึง ด้ายที่มีการมัดลายและข้อมลี”

“เป็ยง หมายถึง คำที่ใช้เรียกของที่มีลักษณะเป็นแผ่นแบนๆ เช่น เรียกขนม ชั้นทอดมัน”

จากคำตอบข้างต้นผู้วิจัยจะถามกลับเพื่อสอบถามทันทีว่า

(2) “ด้ายที่ข้อมลีอย่างเดียวนั้นเป็นหมี่หรือไม่”

ผู้บอกภาษาจะตอบว่า ไม่ และให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ด้าย คือ เส้นฝ้ายที่ไม่มีการมัดลายจะข้อมลีหรือไม่ข้อมลีก็ได้ ส่วน หมี่ต้องมีการมัดลายและข้อมลี เสมอ”

ส่วนคำว่า “เป็ยง” ผู้วิจัยจะถามกลับเพื่อตรวจสอบความหมายให้ชัดเจนว่า

(3) “เรียกทอดมัน 5 เป็ยง ได้มัย”

(4) “ช่วยยกตัวอย่าง คำในภาษาไทย ที่ใช้คำว่าเป็ยง”

ผู้บอกภาษา จะตอบว่า “ได้” และ ยกตัวอย่าง ล้อเกวียน 4 เป็ยง มาตามลำดับ ดังนั้นผู้วิจัยจึงทราบทันทีว่า เป็ยง เป็นลักษณะนามที่ใช้เรียกของที่มีลักษณะ แบน หรือ กลม

ในส่วนของความหมายจากรูปศัพท์นอกจากผู้วิจัยได้ข้อมูลมาจากการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาแล้วยังได้ข้อมูลมาจากพจนานุกรมภาษาไทยพจนานุกรมภาษาไทยพจนานุกรม (2544)¹ ร่วมด้วย

ต่อมาผู้วิจัยจะถามความหมายของชั้นมัดหมี่ทั้งผืน เพื่อให้ได้รายละเอียดที่ชัดเจน ตัวอย่างคำถามเช่น

(5) “หมี่เป็ยง หมายถึงอะไร”

จากนั้นผู้วิจัยจะถามคำถามในลักษณะดังกล่าวข้างต้น ไปจนครบข้อมูลรายชื่อที่บันทึกไว้แล้วเพื่อนำข้อมูลและรายละเอียดที่ได้มาวิเคราะห์เป็นลำดับถัดไป

3) การสัมภาษณ์เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการการทอชั้นมัดหมี่

การสัมภาษณ์ในส่วนนี้ ผู้วิจัยจะให้ผู้บอกภาษาอธิบายถึงกระบวนการทอชั้นมัดหมี่ในทุกขั้นตอน โดยให้ผู้บอกภาษาอธิบายถึงวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ร่วมด้วย เมื่อมีข้อสงสัยผู้วิจัยจะซักถามจากผู้บอกภาษาทันที

¹ พจนานุกรมไทยพจนานุกรม (2544) ใช้คำว่า ‘ไทย’ ในชื่อเรื่อง ดังนั้นผู้วิจัยอ้างอิงตามผู้แต่ง แต่ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ผู้วิจัยใช้คำว่า ไทยพจนานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ โดยยึดตามหลักภาษาศาสตร์ที่เรียกกลุ่มชนที่ใช้ภาษาตระกูลไท (Tai)

การเก็บข้อมูลในขั้นที่ 2: การสังเกต

ในส่วนของการสังเกตนั้น ผู้วิจัยเข้าไปในหมู่บ้านที่ทอผ้าและสังเกตขั้นตอนการทอผ้าจริง รวมทั้งสังเกตวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการทอผ้าโดยละเอียดเพื่อให้ทราบถึงลักษณะและวิธีการใช้ ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นภูมิหลังในการวิเคราะห์ความหมายและระบบการทอชิ้นมัดหมี่ต่อไป

การเก็บข้อมูลในขั้นที่ 3: การปฏิบัติจริง

ในขั้นตอนที่ 3 ผู้วิจัยลงมือปฏิบัติโดยการลองทำจริง ซึ่งเรียนรู้จากผู้บอกภาษา กล่าวคือ ผู้วิจัยจะให้ผู้บอกภาษา 1 ท่านที่มีความชำนาญในการทอผ้าเป็นครูสอน ผู้วิจัยเริ่มเรียนและปฏิบัติจากขั้นตอนสำคัญ คือ การมัดลายและย้อมสีผ้าชิ้น 1 ผืน โดยเริ่มเรียนจากการมัดลาย ‘หมากจับวง’ ซึ่งเป็นลายที่ง่ายมีลักษณะเป็นดอกหมีเรียงต่อกันทั้งผืนชิ้น และมีย้อมสีเพียงครั้งเดียว คือ สีนํ้าเงิน จากนั้นได้เรียนรู้การทอชิ้นมัดหมี่จากผู้บอกภาษาโดยทอเป็น ‘หมี่โสด’ และได้ทดลองทอบ้างในบางส่วนเนื่องจากมีเวลาจำกัด

1.5.4 ปัญหาในการเก็บข้อมูล

1. ปัญหาในการสื่อสารภาษาไทย เนื่องจากผู้บอกภาษามักจะใช้ภาษาไทยพูดและอธิบายความหมายให้ผู้วิจัยฟังซึ่งพูดเร็วมาก ในช่วงแรกของการเก็บข้อมูลจึงเกิดความล่าช้าบ้าง เพราะผู้วิจัยไม่คุ้นกับภาษาดังกล่าว จึงต้องให้ชาวไทพวนวัยกลางคนที่พูดภาษาไทยได้คล่องแปลความหมายของบางประโยค แต่ภายหลังผู้วิจัยเข้าใจภาษาไทยได้ดี จึงไม่ต้องมีคนช่วยแปล

2. เนื่องจากข้อมูลที่ผู้บอกภาษาอธิบายเกี่ยวกับการทอชิ้นมัดหมี่ มักจะเป็นศัพท์เทคนิคหรือชื่อเฉพาะที่ใช้ในการทอผ้า ซึ่งเข้าใจยาก เนื่องจากผู้วิจัยไม่มีความรู้พื้นฐานทางด้านนี้มาก่อนเลย ในบางคำผู้วิจัยต้องใช้เวลาานมากเป็นหลายๆ วันหรือเป็นสัปดาห์ กว่าจะเข้าใจความหมายของคำดังกล่าว ซึ่งต้องทดลองโดยการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเรียนรู้โดยการปฏิบัติด้วยตนเอง ตัวอย่างเช่น ผู้วิจัยไม่เข้าใจ ความหมายของชื่อลาย จึงต้องเรียนรู้โดยการนั่งมัดหมี่เพียงอย่างเดียวจนแล้วเสร็จ 1 ลาย ใช้เวลาเกือบ 2 สัปดาห์ เป็นต้น

3. เนื่องจากผู้บอกภาษาบางท่านที่มีความชำนาญและรอบรู้ในการทอผ้ามากป่วย กระทั่งหัน ไม่สามารถให้ข้อมูลกับผู้วิจัยได้อีก จึงทำให้การเก็บข้อมูลต้องหยุดชะงักและส่งผลให้เกิดความล่าช้า เพราะต้องแสวงหาผู้บอกภาษาคนใหม่ที่มีความชำนาญและรอบรู้เช่นเดียวกัน

1.5.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนใหญ่ คือ การเตรียมข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ และการวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

1.5.5.1 การเตรียมข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์

เมื่อเก็บข้อมูลเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลทั้งหมดมาจัดระเบียบ โดยจัดเป็นหมวดหมู่ เพื่อเตรียมความพร้อมในการวิเคราะห์ ได้แก่ คำ ความหมาย วัสดุอุปกรณ์ และภาพถ่าย เป็นต้น

1.5.5.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยเตรียมข้อมูลเรียบร้อยแล้ว จะทำการจัดจำพวกของคำ (taxonomy) ตามเกณฑ์การวิเคราะห์ที่กำหนดไว้ เป็นอันดับแรก โดยวิเคราะห์ว่าชื่อใดเป็นชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน ชื่อลายเดี่ยวดั้งเดิม และชื่อลายประสมดั้งเดิม จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบ (Componential Analysis) ซึ่งมีขั้นตอนการวิเคราะห์ดังนี้

1) กำหนดความหมายอย่างละเอียดของแต่ละชื่อ โดยศึกษาความหมายของชื่อที่เป็นภาษาไทยจากพจนานุกรมไทยพจน (2544) และจากการสัมภาษณ์เป็นหลัก

2) หลังจากที่ได้ศึกษาความหมายของแต่ละคำแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมา กำหนดหามิติแห่งความแตกต่าง (Dimension of Contrast) ของ

2.1 ชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน

2.2 ชื่อลายเดี่ยวของชั้นมัดหมี่

2.3 ชื่อลายประสมของชั้นมัดหมี่

3) นำข้อมูลมาระบุอรรถลักษณะ (semantic feature) ในแต่ละมิติแห่งความแตกต่างตามหลักการวิเคราะห์องค์ประกอบที่ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (Prasithrathsint, 2001) ใช้ในการวิเคราะห์คำเรียกญาติในภาษาไทยกรุงเทพฯ ซึ่งจะเป็นองค์ประกอบของความหมายของชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน ชื่อลายเดี่ยวดั้งเดิม และชื่อลายประสมดั้งเดิมตามลำดับ

4) สร้างองค์ประกอบของแต่ละชื่อเพื่อหาความเหมือนและความแตกต่างกันของแต่ละชื่อ

4.1 ชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน เช่น

/mii³ pian²/ 'หมี่เปียง'²

+	ด้าย
-	จำนวน
+	ผ้าพื้น

/mii³ laaj⁶/ 'หมี่ลาย'

+	ด้าย
-	จำนวน
-	ผ้าพื้น

² การนำเสนอข้อมูลชื่อที่ใช้เรียกชั้นมัดหมี่ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลโดยใช้การถ่ายทอดเสียงเป็นตัวอักษรสากลของ IPA สำหรับตัวอักษรภาษาไทยที่กำกับไว้ใช้ตามภาษาไทยมาตรฐาน

4.2 ชื่อลายตัวของชิ่นมัดหมี่ เช่น

/khoo ¹ / 'ขอ' - ตรงแนวนอน + หักยาว + ปลายเข้ากึ่งกลาง	/naak ⁴ / 'นาค' - ตรงแนวนอน + หักยาว - ปลายเข้ากึ่งกลาง
--	---

4.3 ชื่อลายประสมของชิ่นมัดหมี่ เช่น

/mii ³ naak ⁴ nooj ⁶ / 'หมี่นาคน้อย' + 4 ลาย + นาค + ปล้องอ้อย + หมากจับ + หมากคู้ม	/mii ³ khoo ¹ ma ² tum ⁷ / 'หมี่ขอหมากคู้ม' + 4 ลาย + ขอ + หมากคู้ม + หมากจับ + เอื้อ
---	--

5) สรุประบบการทอผ้ามัดหมี่แบบดั้งเดิมของคนไทพวน จังหวัดลพบุรีเพื่อแสดงให้เห็นถึงระบบองค์ความรู้ของการทอผ้า และวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทพวน จังหวัดลพบุรี

6) สรุปรูขีชีวิตของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ที่สะท้อนจากชื่อชิ่นมัดหมี่ เช่น ชาวไทพวนมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติและเกษตรกรรม

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ให้แนวทางการวิเคราะห์ภูมิปัญญาไทยตามแนวบรรพชาศสตร์ชาติพันธุ์

1.6.2 ให้ความรู้ลึกซึ้งเกี่ยวกับระบบการทอผ้าของไทย

1.6.3 กระตุ้นให้เกิดความสนใจศึกษาวิจัยภูมิปัญญาในด้านอื่นๆ ซึ่งจะนำไปสู่การสืบสานหรือพัฒนาภูมิปัญญาไทยสืบไป

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

ในการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 ส่วนใหญ่ๆ ด้วยกัน คือ

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอ
2. ประวัติความเป็นมาของคนไทพวน
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทพวนอำเภอบ้านหมี่
4. การศึกษาทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีหรือแนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์องค์ประกอบ

2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอ

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผ้าทอในอดีตส่วนใหญ่จะศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ประเภทของผ้า อุปกรณ์หรือเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้า พิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวกับผ้า และสภาพทางเศรษฐกิจสังคมที่ส่งผลกระทบต่อผ้าทอ

งานวิจัยเรื่อง “ผ้าทอกับวิถีชีวิตชนบทอีสาน” (ปิยนาด บุนนาค, 2535) เป็นงานวิจัยที่ศึกษาการทอผ้าในด้านประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมการทอผ้า รวมทั้งศึกษาประเภทของผ้าทอ เครื่องมือเครื่องใช้ และวิธีการทอผ้าของชาวอีสาน และสรุปความสำคัญของการทอผ้าในวิถีชีวิตชนบทอีสานตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมที่ส่งผลกระทบต่อผ้าทออีสาน จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าผ้าทอในวัฒนธรรมอีสานแบ่งตามวัตถุประสงค์ที่ใช้ในการทอเป็น 2 ประเภท คือ ผ้าฝ้าย และผ้าไหม และแบ่งตามเทคนิค หรือลวดลายการทอที่ต่างกัน เช่น ผ้ามัดหมี่ ผ้าตีนจก ผ้าจิด ผ้าแพรวา ผ้าหางกระรอก ผ้าปุม เป็นต้น นอกจากนั้นการทอผ้ายังแสดงถึงการแบ่งภาระหน้าที่ระหว่างหญิงชายและตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 และฉบับที่ 2 ส่งผลกระทบต่อหัตถกรรมทอผ้าและวิถีชีวิตชนบทอีสานมาก

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยเรื่อง “ผ้าถุง : ข้อสังเกตเกี่ยวกับผ้าทอมือในประเทศไทยและเพื่อนบ้าน” (สุมาลย์ โทมัส, 2537) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับผ้าทอมือที่ใช้เป็นผ้าถุงที่ผลิตในประเทศไทย และในประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ มาเลเซีย อินโดนีเซีย ลาว กัมพูชา พม่า และเวียดนาม จากผลการศึกษาพบว่า ผ้าถุงเป็นเครื่องแต่งกายที่สำคัญของประชาชนในไทยและประเทศเพื่อนบ้าน รวมทั้งคนในสังคมจะให้ความสำคัญกับความสามารถในการทอผ้าของสตรีเป็นอย่างมาก สตรีลาวที่มีความชำนาญในการทอผ้าจะได้รับการยกย่องในสังคมและเป็นที่ยกย่องของชายหนุ่มในสังคมนั้น และยังพบว่า เทคนิคการทอผ้ามีความคล้ายคลึงกันในประเทศเหล่านี้ซึ่งได้แก่ เทคนิคการทอผ้ายก

และการทอผ้ามัดหมี่ สำหรับการมัดหมี่นั้นเป็นเทคนิคที่สำคัญและแพร่หลายไปทั่วไม่เฉพาะแต่ภูมิภาคนี้ แต่ยังพบในภูมิภาคอื่นของโลกอีกด้วย

บทความเรื่อง “The Traditional Weaving of Indonesia” โดย สุวาติ การ์ตีวา (Kartiwa, 1993) เป็นงานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งที่ศึกษาการทอผ้าแบบดั้งเดิมของอินโดนีเซีย งานนี้ แสดงให้เห็นว่า เทคนิคการตกแต่งของผ้าทอโบราณของอินโดนีเซียมีหลายวิธี ได้แก่ ผ้ายก (songket) ผ้ามัดหมี่มัดหมี่เส้นยืน มัดหมี่เส้นพุ่ง และมัดหมี่ทั้งเส้นพุ่งและเส้นยืน ซึ่งจะพบเห็นในท้องถิ่นต่างๆ ทั่วอินโดนีเซีย จากการศึกษาพบว่าลักษณะต่างๆทางด้านเทคนิคและลวดลายส่วนหนึ่งเกิดจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่ติดต่อกับชายกับประเทศในแถบเอเชียรวมทั้งอิทธิพลทางศาสนา ได้แก่ ฮินดู พุทธ และอิสลาม อย่างไรก็ตาม ลวดลายในแต่ละท้องถิ่นก็จะมีลักษณะเด่นแตกต่างกันไป และประโยชน์ใช้สอยของผ้าแบบดั้งเดิมก็เกี่ยวเนื่องกับศาสนาและพิธีกรรมต่างๆ เป็นสำคัญ

งานวิจัยที่น่าสนใจอีกชิ้นหนึ่งก็คือ งานวิจัยเรื่อง “ลวดลายของผ้าไท: มรดกร่วมอันเป็นเอกลักษณ์ของเผ่าไท” (อรไท ผลดี, 2537) ซึ่งมุ่งศึกษาลวดลายของผ้าไทด้วยวิธีการเปรียบเทียบลวดลายผ้าไทเผ่าต่างๆ ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์รวมทั้งศึกษาวัฒนธรรมของชนชาวไทที่สะท้อนออกมาจากลวดลายของผืนผ้า โดยใช้ข้อมูลจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และศึกษาจากวรรณคดีซึ่งใช้หลักการวิเคราะห์ภาษาโบราณช่วยในการเปรียบเทียบและเสนอผลการวิจัยในเชิงพรรณนา งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าลวดลายในยุคก่อนประวัติศาสตร์มักเป็นลายเกี่ยวกับสัตว์ชนิดต่างๆ เช่น ช้าง กวาง กบ เต่า นก นกยูง นาค และลายเกี่ยวกับพรรณพฤกษา เช่น กลีบดอกไม้วรรณพฤษภ เช่น รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เป็นต้น ซึ่งเป็นลวดลายที่พบจากผนังถ้ำและเครื่องปั้นดินเผา ลวดลายดังกล่าวสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของชนเผ่าไทดังเช่น ลายนาค แสดงการนับถือนาค ลายกบ แสดงให้เห็นประเพณีการนับถือนกในพิธีขอฝน หรือลายนกยูง แสดงการนับถือนกยูงเป็นเผ่าเดียวกับตนเช่นเดียวกันกับลายหงส์ สำหรับลวดลายในยุคประวัติศาสตร์ จะเป็นลายเกี่ยวกับสัตว์ชนิดต่างๆ เช่น หงส์ ครุฑ นาค ช้าง ลายเกี่ยวกับพรรณพฤกษา เช่น กระหนก เครือเถา ดอกพิกุล ลายเกี่ยวกับเทพเจ้า เช่น เทพธำมรงค์ เทพพนม นารายณ์ทรงครุฑ เป็นต้น ซึ่งเป็นลวดลายที่พบจาก ลายปูนปั้น จากวัดวาอาราม และเครื่องปั้นดินเผา รวมทั้งวรรณคดีจากบทพระราชนิพนธ์ต่างๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปะ การบูชาพระศิวะและพระพรหม และการนับถือศาสนา เป็นต้น

งานวิจัยในหนังสือเรื่อง “ผ้าทอพื้นเมือง : การสำรวจผู้ผลิตทั่วประเทศ” ซึ่งปัญญาวิจินตสาร (2544) เป็นบรรณาธิการ เป็นงานที่ ศึกษาวิจัยในด้านของกระบวนการผลิตไม่ว่าจะเป็นวัตถุดิบ อุปกรณ์การผลิต กระบวนการทอและการกำหนดลวดลาย โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้านผ้าพื้นเมืองจากการสัมภาษณ์และตอบแบบสอบถามของผู้ผลิตโดยตรงในทุกๆ จังหวัดของประเทศ ไทย ทั้งนี้เพื่อนำผลที่ได้ไปพัฒนาคุณภาพของผ้าทอและศักยภาพในการผลิตให้คงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และตอบสนองความต้องการของตลาด ผลการวิจัยทำให้ทราบว่าแต่ละจังหวัดหรือกลุ่มท้องถิ่นมี

การทอผ้าที่แตกต่างกันไป ตั้งแต่ชนิดของวัตถุดิบที่ทำให้เกิดสี อุปกรณ์การผลิต กระบวนการในการทอและการกำหนดลวดลายซึ่งมีเอกลักษณ์ของลวดลายอันเกิดจากการสืบทอด รวมทั้งประยุกต์หรือพัฒนาขึ้นมาใหม่เพื่อสนองความต้องการของตลาด

งานวิจัยเรื่อง “ผ้าทอกับวิถีชีวิตชาวไทย” (วรรณภา วุฒฑะกุล และยุรรัตน์ พันธุ์ยูธา, 2537) งานวิจัยชิ้นนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาประเภทของผ้าทอ ความสำคัญและประโยชน์ของผ้าทอที่มีต่อวิถีชีวิตชาวไทยรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงจากการใช้ผ้าที่ทอด้วยมือมาใช้ผ้าที่ทอด้วยเครื่องจักร ผลการวิจัยพบว่า ประเภทของผ้าทอสามารถแบ่งตามวัตถุดิบที่ใช้ในการทอ และแบ่งตามกรรมวิธีการทอ ผ้าทอมีความสำคัญเพื่อสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของการดำรงชีวิต และเพื่อแสดงถึงฐานะของผู้สวมใส่ เพื่อแสดงการแบ่งหน้าที่ระหว่างชายและหญิง แสดงให้เห็นความเป็นหญิงอย่างเด่นชัด เพราะการทอผ้าจะต้องใช้ความขยัน ความอดทน ความพยายาม ความประณีตละเอียดอ่อน ซึ่งเป็นอุปนิสัยของผู้หญิง ประโยชน์ของการทอผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่มที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และใช้ในพิธีกรรมตั้งแต่เกิดจนตาย เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง ปรากฏว่าอุตสาหกรรมการทอผ้าของยุโรปได้เจริญก้าวหน้าแพร่ขยายมาในประเทศไทย ผ้าที่ทอด้วยเครื่องจักรมีเนื้อแน่น ประหยัดเวลา และราคาถูก สีสันสด ชาวบ้านจึงนิยมใช้ผ้าทอจากเครื่องจักรแทนผ้าที่ทอด้วยมือ

นอกจากนั้นงานวิจัยที่มุ่งศึกษาจำเพาะเจาะจงตามกลุ่มชาติพันธุ์ก็มีอยู่ไม่น้อย อาทิ งานวิจัยของ เครือมาส วุฒิกานนท์ (2544) เรื่อง “ชีวิต ศรัทธาและผืนผ้า: การสืบทอดความรู้เรื่องผ้าทอ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผ้าทอของแม่แจ่มเป็นมรดกตกทอดมาจากอารยธรรมล้านนา ลวดลายที่วิจิตรงดงามนอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตตามธรรมชาติยังสะท้อนให้เห็นถึงศรัทธาเบื้องต้นที่มีต่ออุดมการณ์ทางศาสนา งานวิจัยชิ้นนี้จึงพยายามทำความเข้าใจการทอผ้าและผืนผ้าในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดอุดมคติทางศาสนาและมุ่งเน้นการศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้จาก “วัด” ไปสู่ “บ้าน” อันเป็นการศึกษาเบ็ดเสร็จที่ปูทางในการดำเนินชีวิตให้กับชาวแม่แจ่มทุกเพศทุกวัยตั้งแต่เกิดจนตาย

งานวิจัยเรื่อง “ผ้าลาว : การอพยพเคลื่อนย้ายของวัฒนธรรมผ้าจากลุ่มน้ำโขงสู่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา” (ศุวิมลย์ วัลย์เครือ และชนิดา ตั้งถาวรสิริกุล, 2537) ศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนชาวลาวในพื้นที่ที่เคยเป็นหัวเมืองชั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นและยังคงเป็นพื้นที่ที่ยังมีการทอผ้าใช้เองในชุมชน โดยศึกษาบริเวณบ้านทัพคล้ายและบ้านทัพหลวง จังหวัดอุทัยธานี และบ้านเนินขามและบ่นกุดจอก จังหวัดชัยนาท จากการศึกษาพบว่าชาวลาวทั้ง 4 หมู่บ้านมีรูปแบบการแต่งกายที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ สตรีนิยมนุ่งซิ่นไหมมัดหมี่ต่อด้ายตีนจก โครงสร้างของสีอยู่ในวรรณะสีแดง หากพิจารณาความคล้ายคลึงกันของการแต่งกายของสตรีแล้ว ชาวลาวทั้ง 4 หมู่บ้านน่าจะมีถิ่นฐานเดิมเดียวกันหรือใกล้เคียงกันและคงจะอพยพเข้ามาในประเทศไทยในช่วงเวลาเดียวกัน

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยเรื่อง “ผ้าไทดำกับการอพยพ” (มนู อุคมเวช และคณะ, 2537) เป็นงานวิจัยที่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับผ้าของกลุ่มชนไทดำในจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งทำการศึกษาแบ่งประเภททางด้านวัตถุดิบ การทอ สีและและลวดลาย รวมทั้งประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้า และงานวิจัยเรื่อง “ผ้าชาวโล้ อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร และ อำเภอกุสุมาลย์ จ. สกลนคร” (ทรงคุณ จันทจรและคณะ, 2537) ที่ศึกษาทางด้านประวัติความเป็นมาในยุคต่างๆ รวมทั้งศึกษาเกี่ยวกับวัตถุดิบ การทอ สี และและลวดลาย รวมทั้งประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้า เช่นกัน

ส่วนงานศึกษาวิจัยทางด้านผ้าทอที่เกี่ยวกับชาติพันธุ์ไทพวนก็ได้แก่ งานวิจัยเรื่อง “ผ้าทอบ้านหมี่” (ชัชวาลย์ สุคันธวิภัติ, 2541) ที่ศึกษาวัฒนธรรมการทอผ้าในด้านของวัตถุดิบ เครื่องมือ เครื่องใช้ การย้อมสี ลวดลายผ้ามัดหมี่ รวมถึงผลผลิตจากผ้าทอบ้านหมี่ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทพวน ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า วัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้าได้แก่ ฝ้าย และ ไหม ส่วนการย้อมสีในอดีตนิยมสีจากธรรมชาติ แต่ในปัจจุบันเปลี่ยนเป็นการใช้สีสังเคราะห์ ลวดลายในอดีตก็จะเกี่ยวกับธรรมชาติรอบตัวเป็นส่วนใหญ่ ส่วนผลผลิตจากผ้าทอไทพวน อาทิ เสื้อป้าย เสื้อหม่ากะแล้ง โส้ขาก้อม ถุงโก้โก้ เป็นต้น นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมทำให้ครอบครัวที่ทอผ้ามีจำนวนลดน้อยลง รูปแบบการทอจึงเปลี่ยนไปโดยใช้กระบวนการทอแบบอุตสาหกรรมเพื่อให้ผลผลิตเพียงพออีกทั้งรูปแบบลวดลายก็เปลี่ยนไปเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด

งานวิจัยอีกชิ้นที่เกี่ยวกับชาติพันธุ์ไทพวน ได้แก่ งานวิจัยเรื่อง “ผ้ามัดหมี่: อารยธรรมของชาวไทพวนบ้านหมี่” (ทิพวัลย์ คำคง, 2535) ที่มุ่งศึกษารูปแบบและวิวัฒนาการการทอผ้าของชาวไทพวนบ้านหมี่ จากผลการวิจัยพบว่า 1) ผ้าชิ้นโบราณของชาวไทพวนบ้านหมี่ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ หัวชิ้น ตัวชิ้น และตีนชิ้น ตัวชิ้นจะทอแบบมัดหมี่ใช้ไหมผสมฝ้าย และจะมัดหมี่เป็นลายเล็กๆสีอ่อนๆ จำนวนตั้งแต่ 3-9 ถ้า สีพื้นใช้สีขี้ริ้วๆ ลวดลายสลับหมี่เป็นริ้วๆตามแนวตั้ง เช่นลายหมี่ขื่อหมี่นาค หมี่กระจับ เป็นต้น 2) การสืบทอดและวิวัฒนาการของผ้ามัดหมี่ของชาวไทพวนบ้านหมี่เดิมจะสืบทอดการทอผ้าระหว่างคนในครอบครัว ปัจจุบันถ่ายทอดสู่บุคคลที่สนใจในการทอผ้าเป็นการทอเพื่อการค้าแทนที่จะเอาไว้ใช้ในครัวเรือนดังแต่ก่อน ลวดลายผ้าจะใหญ่ขึ้นและสีสันทันก็จะสดใสด้วยไหมประดิษฐ์ เครื่องมือในการทอผ้าหลายอย่างพัฒนาให้มีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น แต่เดิมที่ทอผ้าเพียงคนเดียวทุกขั้นตอน ปัจจุบันมีการแบ่งหน้าที่ตามความถนัดและผู้ชายเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น 3) ปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการวิวัฒนาการของการทอผ้ามัดหมี่คือความนิยมของผู้บริโภคทำให้รูปแบบของผ้าเปลี่ยนไปจากเดิม

ผลงานเกี่ยวกับผ้าทอด้านภาษาก็มีเช่นกันหากแต่เป็นการศึกษาที่เสนอในรูปของสารานุกรมคำศัพท์ซึ่งเป็นงานวิจัยเรื่อง “วงจักรศัพท์ในวัฒนธรรมการทอผ้าของไทพวน” (สุพัตรา จิรนนทนาภรณ์, 2537) งานชิ้นนี้เป็นการศึกษาวงคำศัพท์การทอผ้าของคนไทพวนในพื้นที่ 2 หมู่บ้านได้แก่ไทพวนป่าแดง และไทพวนบ้านหาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย ศัพท์ที่ศึกษาเป็นศัพท์ที่ใช้

ในการทอผ้าที่สัมพันธ์กับเทคนิคและลวดลายการทอ เครื่องมือและวัสดุการทอ ประเพณีและพิธีกรรม และความเชื่อจากวัฒนธรรมการทอ จากการศึกษาได้คำศัพท์ทั้งสิ้นประมาณ 400 คำ ซึ่งนำเสนอโดยมีรูปภาพประกอบคำศัพท์และจัดหมวดคำตามชนิดของคำ เป็นหมวดคำนาม คำลักษณะนามและคำกริยา เป็นต้น

งานวิจัยที่เกี่ยวกับผ้าทอยังมีอีกจำนวนมากซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะแนวทางการศึกษาวิจัยคล้ายคลึงกับงานวิจัยที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

2.2 ผลงานที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของคนไทพวน

ในส่วนของผลงานที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของคนไทพวน ผู้วิจัยแบ่งออกเป็นหัวข้อย่อยได้แก่

- 2.2.1 ที่มาและลักษณะของคนไทพวน
- 2.2.2 การเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย
- 2.2.3 ไทพวนในจังหวัดลพบุรี
- 2.2.4 ไทพวนบ้านหมี่

2.2.1 ที่มาและลักษณะของคนไทพวน

พวน (Phuan) เป็นคำที่ใช้เรียกชื่อคนเชื้อชาติไท หรือคนเผ่าไท (Tai) กลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีชนบทรรมนิยมประเพณี วัฒนธรรม และภาษาพูดอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เดิมเคยมีถิ่นฐานตั้งเดิมอยู่บริเวณที่ราบสูงของเชียงขวาง (Chiang Khwang) หรือตรันนินห์ (Tranninh) ทางตะวันออกเฉียงใต้ของหลวงพระบาง และทางตะวันออกเฉียงเหนือของเวียงจันทน์ ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของลาวในปัจจุบัน ในอดีตดินแดนแห่งนี้ได้ก่อตั้งเป็นรัฐเล็กๆ รัฐหนึ่งมีพลเมืองหนาแน่นและมีวัฒนธรรมของตนเอง ต่อมาชนกลุ่มนั้นคงจะถูกขับไล่และถูกกลืนวัฒนธรรมโดยคนไทกลุ่มหนึ่ง ซึ่งก็คือคนพวน นั่นเอง (Seidenfaden, 1967)

ชัชวาลย์ สุคันธวิภัติ (2539) กล่าวถึง “คนไทพวน” ว่ามีลักษณะทางโครงสร้างของร่างกายคล้ายคลึงกับคนเผ่าไทกลุ่มอื่นๆ ทั้งขนาดรูปร่างความสูงต่ำ จะแตกต่างกันก็เพียงคนไทพวนส่วนใหญ่จะมีผิวขาว จมูกโด่ง กรามไม่โต คนพวนมีนิสัยใจคอรักความสงบ ชอบอิสระเสรี มีความโอบอ้อมอารี ซื่อสัตย์ ยึดมั่นในชนบทรรมนิยมประเพณี ให้ความสำคัญนับถือผู้อาวุโส รักหมู่คณะ และพวกพ้องของตนเอง ซึ่งเป็นลักษณะที่ถ่ายทอดกันมาเป็นความผูกพันโดยสายเลือด

2.2.2 การเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย

ชัชวาลย์ สุคันธวิภัติ (2539) แบ่งกลุ่มของชาวไทพวนที่อพยพมาอยู่ในประเทศไทยออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ๆ ไว้ดังต่อไปนี้

1. กลุ่มชาวพวนที่อพยพเข้ามาในสมัยกรุงธนบุรีตอนปลาย ดังที่สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายไว้ในสาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ดังนี้

“.....พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกกวาดต้อนผู้คนชาวเวียงจันทน์ลงมาเป็นอันมาก....ให้พวกชาวเวียงจันทน์ตั้งภูมิลำเนาอยู่ตามหัวเมืองชั้นใน.....คือ เมืองลพบุรี สระบุรี นครนายก และฉะเชิงเทรา เป็นต้น”

อนึ่ง ในสาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ได้กล่าวจำเพาะเจาะจงลงไปว่า มีชาวพวนถูกกวาดต้อนลงมาพร้อมกับชาวเวียงจันทน์ด้วย เพียงแต่กล่าวไว้รวมๆ ว่า มีการกวาดต้อนผู้คนชาวเวียงจันทน์ลงมาเป็นอันมากซึ่งพอจะอนุมานได้ว่า น่าจะมีชาวพวนอพยพติดตามมาด้วย ทั้งนี้ด้วยเหตุผลคือ สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ยกกองทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์และหัวเมืองขึ้นทั้งปวง นั้นย่อมหมายความว่า สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกต้องยกกองทัพไปตีเมืองเชียงขวาง และหัวเมืองพวนด้วย เพราะในสมัยนั้นเมืองเชียงขวางและหัวเมืองพวนตกเป็นเมืองขึ้นของไทย อีกประการหนึ่งคือ สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกยกกองทัพไปตีไม่ถึงเมืองเชียงขวางและหัวเมืองพวนทั้งหมด คงตีได้เพียงเมืองเวียงจันทน์ และหัวเมืองขึ้นใกล้เคียงเท่านั้น ก็น่าจะมีชาวพวนถูกกวาดต้อนส่งมาด้วย

2. กลุ่มชาวพวนที่อพยพเข้ามาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

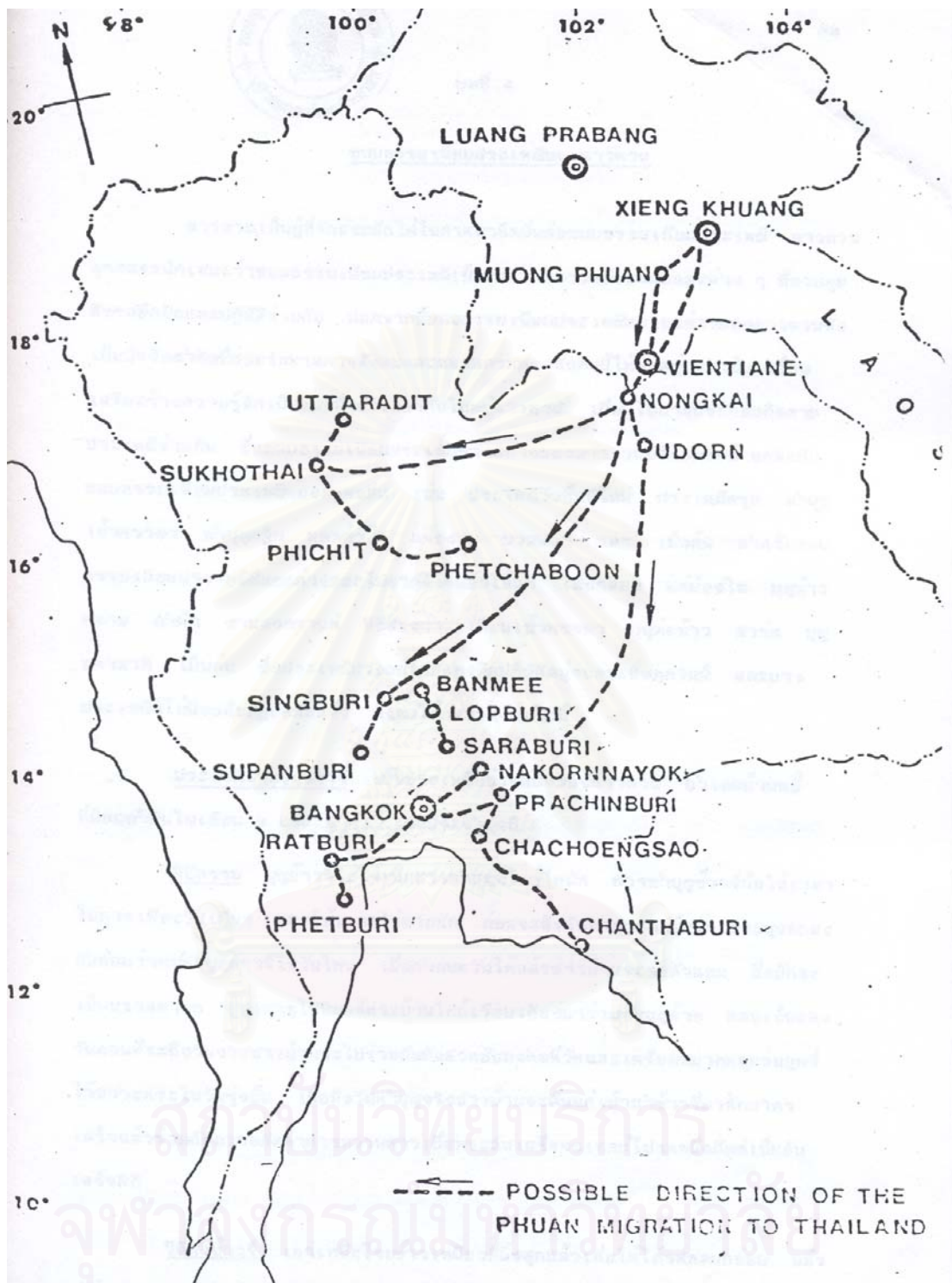
ดังหลักฐานจากพงศาวดารหลวงพระบางกล่าวไว้ว่า

“.....ในศักราช 1154 ปีชวด จัตวาศก พ.ศ. 2335 นั้น อยู่มาเมืองแกลง เมืองพวน ได้พวกลาวทรงดำ (ผู้ไทดำ) ลาวพวน ส่งมากรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดให้ลาวทรงดำ(ผู้ไทดำ) ไปตั้งอยู่ที่เมืองเพชรบุรี ลาวพวนให้ตั้งอยู่ที่ กรุงเทพฯ”

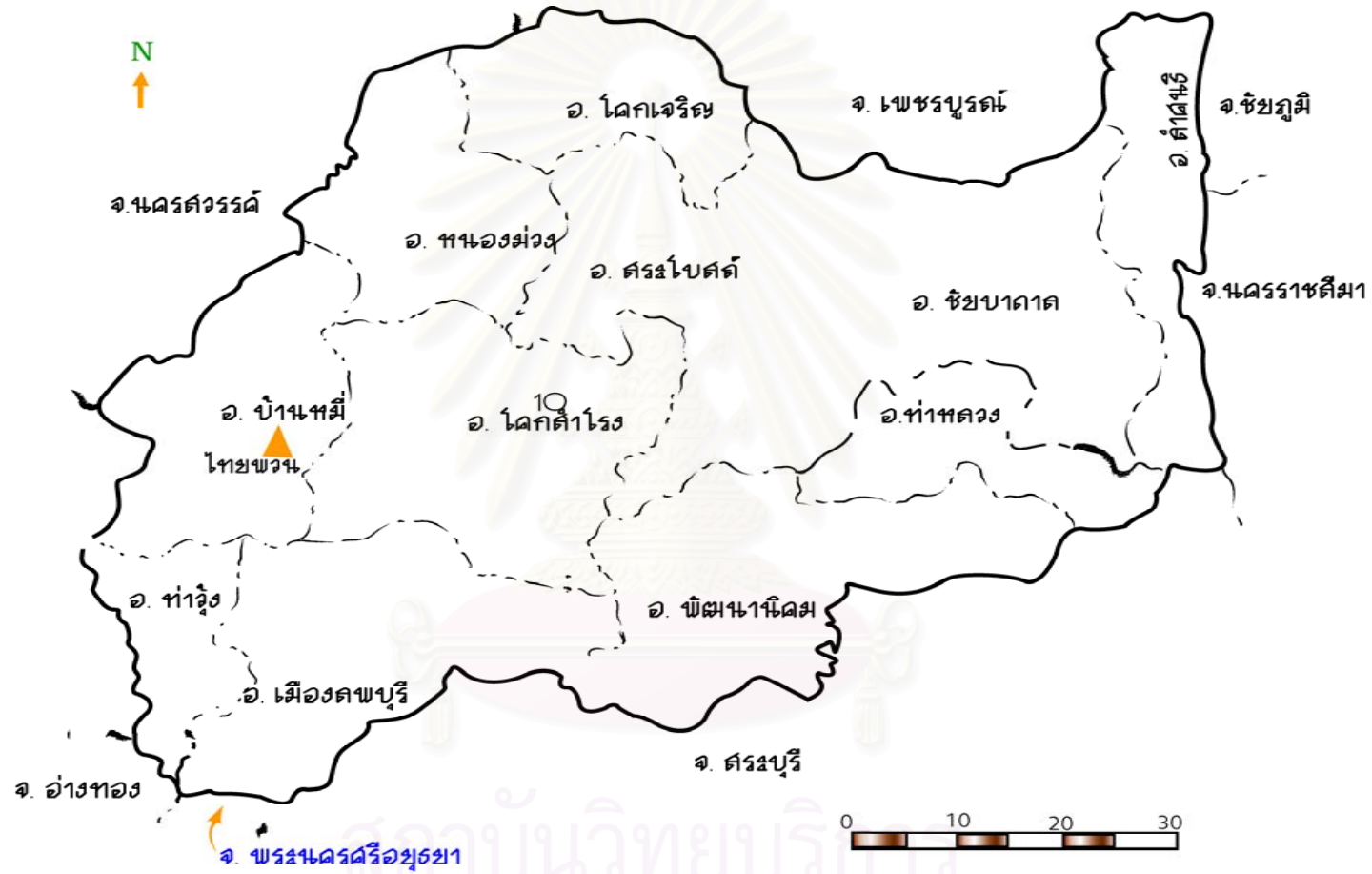
3. กลุ่มชาวพวนที่อพยพเข้ามาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดต่างๆ ของประเทศไทยและหนาแน่นที่สุดที่จังหวัดลพบุรี

4. กลุ่มชาวพวนที่อพยพเข้ามาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งที่ไทยยกกองทัพไปปราบฮ่อ

อย่างไรก็ตามบรรพบุรุษของคนกลุ่มนี้เริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่เมื่อใดไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัด แต่คนพวนก็กระจัดกระจายไปตั้งบ้านเรือนอยู่ตามจังหวัดต่างๆ ของประเทศไทยเป็นชุมชนใหญ่ๆ รวม 18 จังหวัด ได้แก่ ลพบุรี สระบุรี นครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา สิงห์บุรี สุพรรณบุรี น่าน เพชรบุรี พิจิตร แพร่ สุโขทัย อุตรธานี อุตรดิตถ์ หนองคาย และเพชรบูรณ์

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงการอพยพของชาวไทยพวนเข้ามาในประเทศไทย

ภาพที่ 2 แผนที่แสดงที่ตั้งของอำเภอบ้านหมี่
 (กฤษ ภูมะธน และอาลัย เนรานนท์, 2541: 8)

2.2.3 ไทพวนในจังหวัดลพบุรี

จากการศึกษาของ ชัชวาลย์ สุคันธวิภัติ (2539) สามารถสรุปสาเหตุของการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนไทพวนในจังหวัดลพบุรี ได้ 4 ประการคือ

1. เป็นการอพยพโยกย้ายตามปกติ

การอพยพของคนก่อนประวัติศาสตร์เปรียบเทียบกับถิ่นที่อยู่ของคนไทพวนในประเทศไทยในปัจจุบัน สันนิษฐานได้ว่า คนไทพวนได้อพยพเข้ามาสู่ประเทศไทยตั้งแต่สมัยโบราณ และใช้เส้นทางการอพยพของคนก่อนประวัติศาสตร์ด้วย รวมทั้งได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดลพบุรี ซึ่งเคยเป็นเมืองที่เจริญรุ่งเรืองมาก่อน แต่คงจะเข้ามาเพียงกลุ่มเล็กๆ นานเข้าก็กลืนโดยคนไทย

กลุ่มใหญ่

2. ถูกกวาดต้อนเป็นเชลยเข้ามา

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรได้ระบุแน่ชัดว่า คนไทพวนได้ถูกกวาดต้อนเข้าในฐานะเชลยและมาตั้งถิ่นฐานอยู่เมืองลพบุรี รวม 2 ครั้ง ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2321 ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี และครั้งที่สองเมื่อ พ.ศ. 2371 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

3. หนีภาวะศึกสงครามและบ้านเมืองไม่สงบสุข

สาเหตุที่ทำให้คนไทพวนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยและจังหวัดลพบุรี อีกสาเหตุหนึ่งคือ บ้านเมืองไม่สงบสุข เมืองพวนถูกรุกราน เดือดร้อนจากสภาวะศึกสงคราม ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

4. อพยพติดตามหาญาติพี่น้อง

จากการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ ตลอดจนหลักฐานประวัติความเป็นมาของชุมชนไทพวนในจังหวัดลพบุรี เช่น ประวัติถนนแค ประวัติวัดหินปักใหญ่ ประวัติวัดบ้านทราย ทำให้ทราบว่ายังมีบรรพบุรุษของชาวไทพวนที่ได้อพยพตามมาได้เข้ามาที่หลัง เพื่อติดตามหาญาติพี่น้องซึ่งได้พลัดพรากจากกัน จากสาเหตุดังที่กล่าวมาแล้วและจากเหตุผลที่คนพวนมีความผูกพันกัน โดยสายเลือดเมื่อพลัดพรากจากกันจึงได้สืบหากันและได้อพยพติดตามกันมา

2.2.4 ไทพวนอำเภอบ้านหมี่

บ้านหมี่ เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดลพบุรีอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือห่างจากตัวเมืองประมาณ 32 กิโลเมตร สามารถเดินทางได้ทั้งทางรถยนต์และรถไฟ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ อาชีพหลักของประชากรคือ การทำนา ทำไร่ อาชีพรองลงมาคือ การทอผ้า เลี้ยงสัตว์ และจักสาน ฯลฯ แบ่งการปกครองออกเป็น 21 ตำบลกับ 1 เทศบาล ประชากรส่วนมากประมาณ 60% เป็นชาวไทพวนและส่วนใหญ่ใช้ภาษาพวนในชีวิตประจำวันเป็นภาษาไทพวน (ภูธร ภูมะธน และอาลัย เนรานนท์, 2541) สำหรับการตั้งบ้านเรือนของชาวไทพวนนั้น ชัชวาลย์ สุคันธวิภัติ (2539) กล่าวว่าชาวไทพวนจะตั้งบ้านเรือนอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ ต่อไปนี้คือ บ้านหินปักใหญ่ บ้านหินปักทุ่ง

บ้านหินปักเหนือ บ้านสำโรงน้อย บ้านหมีใหญ่ บ้านหมีทุ่ง บ้านราษฎร์ธานี บ้านสว่าง บ้านกลาง บ้านหนองทรายขาว บ้านหนองเต่า บ้านมะขามเอน บ้านทราย บ้านบางกะพี้ใหญ่ บ้านกล้วย บ้านเชียงงา บ้านบางกะพี้เล็ก บ้านสระเตยใหญ่ บ้านสระเตยน้อย บ้านโพหนอง บ้านมะขามเต่า บ้านหนองเกวียนหัก บ้านเนินยาว และบ้านสายห้วยแก้ว

นอกจากนั้น ชัชวาลย์ สุคันธวิภักดิ์ (2539) กล่าวอีกว่า ชื่อเดิมของอำเภอบ้านหมีคือ อำเภอบ้านเช่า ตั้งโดยเอาชื่อตำบลบ้านเช่าที่ตั้งของอำเภอดั้งเดิมตั้งเป็นชื่อ ซึ่งอาจสันนิษฐานได้ว่าเป็นการเอาชื่อเมืองเช่า หรือชื่อเดิมของเมืองหลวงพระบางมาตั้งชื่อใหม่ เนื่องจากบรรพบุรุษของคนพวนเหล่านี้อาจจะถูกกวาดต้อนมาจากเมืองเช่าก็เป็นได้ อีกนัยหนึ่ง บรรพบุรุษของคนเหล่านี้ อาจจะถูกกวาดต้อนมาจาก หมู่บ้าน “บ้านเช่า” แขวงเชียงขวางพร้อมๆกับหมู่บ้านเชียงแคด หมู่บ้านเชียงงา และหมู่บ้านบ้านหมี เมื่ออพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่จึงนำเอาชื่อบ้านเดิมมาตั้งใหม่แต่ภายหลังเสียงเพี้ยนไปเป็น “บ้านเช่า”

ต่อมา อำเภอบ้านเช่า เปลี่ยนชื่อมาเป็น อำเภอบ้านหมี ในวันที่ 25 กันยายน 2488 ทั้งนี้ ชินบัญญัติ สุคันธวิภักดิ์ (2546) สันนิษฐานว่า เนื่องมาจากการตั้งชื่อให้ตรงกับเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของคนไทพวนที่มีถิ่นกำเนิดมาจากหมู่บ้าน บ้านหมี แขวงเชียงขวาง นั่นก็คือ การทอผ้ามัดหมี่ ซึ่งคำว่า บ้านหมี ก็มีที่มาจากไม้ยืนต้นชนิดหนึ่ง เปลือกแข็งมีคุณสมบัติเป็นยารักษาโรคพยาธิ วัช ควาย คนพวนใช้ลำต้นมาทำเสาบ้านเรือน ต้นไม้นี้มีขึ้นเฉพาะที่เมืองเชียงขวาง โดยเฉพาะที่หมู่บ้าน บ้านหมี มีขึ้นเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้น ยังมีที่มาจากกรรมวิธีการย้อมสีเส้นด้ายเป็นเปลวๆ ของคนไทพวนที่หมู่บ้าน บ้านหมี ดังนั้นในภายหลังจึงเรียกกันว่ามัดแบบบ้านหมี ต่อมาเหลือเพียง มัดหมี่ และผ้าที่ทอจากด้ายมัดหมี่ เรียกว่า ผ้ามัดหมี่ นั่นเอง

สำหรับ การแต่งกายของชาวไทพวนบ้านหมี สรุปรจากงานของสุเทพ พรหมศิลป์ (2536) ได้ว่า ชาวไทพวนนิยมแต่งกายที่เรียบง่าย ผู้ชายสวมกางเกงสั้นครึ่งน่อง (แบบกางเกงขาก๊วย) สีดำ หรือผ้าพื้นทอใช้เอง สำหรับเสื้อผู้ชาย มักนิยมใส่เสื้อผ่าอกตลอด คอเสื้อตั้งชิดกับคอ คล้ายเสื้อคอจีน หรือคอเสื้อแบบพระราชทาน คอกลมก็มีเช่นกัน ดัดกระดุม 5 เม็ด ชายเสื้อทั้งชายและชาวเผ่าข้างเหมือนเสื้อก๊วยเฮง แขนเสื้อยาวถึงข้อมือ ถ้าเป็นแบบแขนสั้น ก็จะสั้นเพียงครึ่งแขน ไม่มีขลิบกระเป๋าสีเสื้อจะเย็บปะด้านนอกตัวเสื้อด้านหน้าชายล่างของเสื้อ 2 กระเป๋าสี เอาไว้ใส่ของใช้เล็กๆ น้อยๆ ซึ่งเหมาะสมใส่เดินทางและไปทำงาน นิยมใช้ผ้าขาวม้าคาดเอว ผ้าขาวม้าที่ใช้เป็นผ้าที่ทอขึ้นใช้เองแบบลายที่เรียกว่า ไล่ปลาไหลและลายมัดหมี่เป็นด้ายสีเหลืองแบบตาหมากรุกก็นิยมใช้

ผู้หญิงไทพวนนิยมนุ่งผ้าซิ่นมัดหมี่ หรือผ้าซิ่นฝ้าย โดยทอผ้านุ่งใช้เอง คนเฒ่าคนแก่ผู้หญิงมักนิยมใส่ผ้าซิ่นมัดหมี่ เย็บต่อหัวและตีนผ้าซิ่นด้วยผ้าที่ทอลวดลายต่างหาก นำมาต่อกว้างประมาณ 0.25 ซม. สมัยโบราณการทอผ้าต้องใส่ผ้าด้ายดิบ ย้อมสี มัดหมี่ แล้วจึงนำมาทอ แต่ในปัจจุบันผู้ทอผ้า จะต้องซื้อด้ายปั่นสำเร็จจากโรงงานนำมามัดหมี่ ย้อมสีตามความต้องการแล้วจึงนำมาทอเป็นผ้าซิ่น หรือผ้าซิ่น เสื้อสตรี จะใช้เสื้อที่ตัดจากผ้าฝ้าย หรือผ้ามัดหมี่ แขนยาวจรด

ข้อมือทรงแขนกระบอกคอตั้ง หน้าอกผ่าตลอด ดิดกระคุมเป็นแถวชิดกันจากคอถึงเอว สตรีชาวบ้านจะใส่เสื้อคอกระเช้าจีบโดยรอบ เรียกว่า “หม่ากะแล้ง” ถ้าเป็นผู้หญิงแต่งงานแล้วจะสวมเสื้อ “คอกระเช้า” เสื้อจะมีกระเป๋าคู่ที่ตะเข็บข้างทั้งสองข้าง สวมแบบลอยชาย

กล่าวได้ว่าชาวไทพวนที่อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีนี้ ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมต่างๆ ของบรรพบุรุษไว้อย่างดียิ่ง เอกลักษณะทางวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงของคนไทพวนบ้านหมี่ คือ การทอผ้ามัดหมี่ ซึ่งนับว่าเป็นผ้ามัดหมี่ที่ประณีต สวยงาม และเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวกับภาษาไทพวนอำเภอบ้านหมี่

ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวกับภาษาไทพวนอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี พบว่า มีงานของมาร์วิน บราวน์ (Brown, 1965 อ้างใน อุทัยวรรณ ต้นหยง, 2526) ซึ่งกล่าวถึง ภาษาไทพวนอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

สำหรับผลการศึกษาเกี่ยวกับระบบเสียงภาษาไทพวนบ้านหมี่ มีดังนี้

1. หน่วยเสียงพยัญชนะต้น 20 หน่วยคือ /p, b, ph, m, w, f, t, d, th, s, ñ, l, c, k, j, kh, h, n, ŋ, ʔ/ และไม่มีเสียงพยัญชนะควบกล้ำ
2. หน่วยเสียงสระเดี่ยว 16 หน่วยคือ /i, ii, ï, ïï, u, uu, e, ee, ə, əə, o, oo, a, aa, ɛ, ɔɔ/ สำหรับหน่วยเสียง /æ / และ /ɔɔ/ บราวน์ยังไม่ได้ตรวจสอบแน่ชัดว่ามีหน่วยเสียงสั้นปรากฏหรือไม่

3. หน่วยเสียงสระประสม 3 หน่วยคือ /ia /, /iã/, /ua/

4. หน่วยเสียงวรรณยุกต์ 6 หน่วยคือ

สัญลักษณ์แทนหน่วยเสียงวรรณยุกต์

สัญลักษณ์เสียงวรรณยุกต์

1

วรรณยุกต์เสียงต่ำขึ้น [24]

2

วรรณยุกต์เสียงกลาง [33]

3

วรรณยุกต์เสียงต่ำ [22]

4

วรรณยุกต์เสียงสูงตก [42]

5

วรรณยุกต์เสียงสูงระดับ [44]

6

วรรณยุกต์เสียงกลาง-ขึ้น-ตก [453]

กล่องวรรณยุกต์แสดงระบบเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทยน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี
(Brown, 1965: 83)

	A	B	C	DL	DS
1	ว.1 [24]				
2	ว.2 [33]	ว.3 [22]	ว.5 [44]	ว.3 [22]	ว.2 [33]
3					
4		ว.4 [42]	ว.6 [453]	ว.4 [42]	ว.5 [44]

นอกจากนั้นยังมีงานวิจัยที่เกี่ยวกับภาษาไทยนบ้านหมี่อีกชิ้นหนึ่ง ของ อุทัยวรรณ ตันหยง (2526) เรื่อง “การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้คำของคนสามระดับอายุในภาษาพวน” งานวิจัยชิ้นนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเปรียบเทียบการใช้คำของคนสามระดับอายุ และวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงลักษณะของ คำและความหมาย ในภาษาไทยน โดยใช้ศัพท์เพื่อนำไปสัมภาษณ์เก็บรวบรวม ข้อมูลลักษณะการใช้คำเป็นจำนวนรวม 500 คำ ประกอบด้วยคำนามจำนวน 300 คำ คำกริยา 200 คำ ซึ่ง จำแนกออกเป็นกลุ่มคำต่างๆ 41 กลุ่มคำ และใช้ผู้บอกภาษาเป็นผู้พูดภาษาไทยน ชาย-หญิง จากอำเภอมืองลพบุรี อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ตำบลน้ำเขียว อำเภอบรรพบุรี จังหวัดสิงห์บุรี รวมทั้งสิ้น 63 คน ซึ่งแบ่งออกตามอายุเป็น 3 กลุ่ม คือ 50 ปีขึ้นไป 31-49 ปี และ 15-30 ปี ผลการวิจัยสรุปได้ว่าคนทั้งสามระดับอายุนำคำศัพท์อื่นมาใช้ร่วมกับคำศัพท์เดิมในภาษาไทยน เหมือนกัน ในด้านเสียงพบว่ามีการใช้เสียงพยัญชนะต้น พยัญชนะควบกล้ำ เสียงสระ และเสียงวรรณยุกต์เหมือนกับในภาษาไทยนกรุงเทพฯ

2.4 การศึกษาทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์

การศึกษาทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ (Ethnosemantics) เป็นการศึกษาภาษาโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเข้าถึงระบบความรู้ ความคิด ค่านิยม ทักษะคติ ของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยตั้งอยู่บนพื้นฐาน ความเชื่อที่ว่าภาษาเป็นสิ่งสะท้อนความนึกคิดและการมองโลกของผู้พูด ทั้งนี้เนื่องมาจากภาษา เป็นสิ่งที่แอบแฝงไปด้วยมโนทัศน์ ดังนั้นการวิเคราะห์ความหมายของคำ และโครงสร้างของภาษา ของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจะทำให้เห็นความนึกคิดของชนกลุ่มนั้นได้นั่นเอง นอกจากนี้เฟรค (Frake, 1961) กล่าวว่า อรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ยังทำให้เราสามารถทราบถึงการมีหรือไม่มีของสิ่ง ต่างๆในแต่ละวัฒนธรรมได้เพราะคำเหล่านั้นจะเป็นตัวบอกให้เราทราบว่าคนในแต่ละวัฒนธรรม มองเห็นความสำคัญและเข้าใจสิ่งต่างๆ รอบตัวเขาอย่างไร

คำกล่าวของเฟรคที่แสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ของอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์อย่างเด่นชัดปรากฏในบทความเรื่อง “The Ethnographic Study of Cognitive Systems” (Frake, 1980: 2) มีดังนี้

An ethnographer should strive to define objects according to the conceptual systems of the people he is studying..... The formulation of an operationally explicit methodology for discovering how people construe their world of experience from the way they talk about it. Specifically these suggestions concern the analysis of terminological systems in a way which reveals the conceptual principles that generate them....

คำกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นประเด็นสำคัญ นั่นก็คือ การสร้างวิธีการที่จะค้นว่ามนุษย์ตีความโลกแห่งประสบการณ์ของเขาอย่างไร โดยดูจากวิธีที่เขาพูดเกี่ยวกับประสบการณ์เหล่านั้น ซึ่งก็คือการเสนอการวิเคราะห์คำศัพท์เพื่อที่จะเปิดเผยให้เห็นถึงระบบมโนทัศน์ที่สัมพันธ์กับคำเหล่านั้นนั่นเอง

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2546) สรุปหลักการที่สำคัญในการวิเคราะห์ทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ ดังต่อไปนี้

1. คำในภาษาเป็นตัวแทนของมโนทัศน์ ดังนั้นการวิเคราะห์คำทำให้เห็นและเข้าใจมโนทัศน์ซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจระบบความรู้ ความคิด และวัฒนธรรมของเจ้าของภาษาได้
2. ข้อมูลที่ใช้ต้องได้มาอย่างเป็นธรรมชาติ และวัตถุวิสัย
3. เน้นการวิเคราะห์ความหมายของคำ
4. ผู้วิเคราะห์ต้องใช้วิธีการที่เป็นวิทยาศาสตร์ ซึ่งสามารถตรวจสอบได้
5. เป้าหมายของการวิเคราะห์คือ การตีแผ่ระบบความรู้จากมุมมองของชาวบ้าน ไม่ใช่จากมุมมองของผู้วิเคราะห์

หลักการดังกล่าวทำให้เกิดวิธีการการวิเคราะห์ทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์หลากหลายวิธี สำหรับวิธีที่เป็นที่นิยมใช้กันมากได้แก่ การจัดจำพวก (taxonomy) และการวิเคราะห์องค์ประกอบ (Componential Analysis) ซึ่งเป็นวิธีที่ผู้วิจัยใช้ในวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้

การจัดจำพวก (Taxonomy)

เฟรค เชื่อว่า การจัดจำพวกหรือการจัดลำดับชั้น (taxonomy) สามารถแสดงให้เห็นถึงความคิดของคนในสังคมนั้นได้ เนื่องจากการจัดจำพวกจะเป็นการจัดประเภทที่มีรูปแบบ โครงสร้างชัดเจน กล่าวคือ จะมีประเภท (category) และประเภทย่อย (subcategory) ซึ่งหลักการสำคัญของการจัดจำพวกคือแนวคิดเรื่องการเปรียบเทียบ (contrasts) โดยคำที่อยู่ในระดับเดียวกันจะเปรียบ

ต่างกันหรือตรงข้ามกัน ส่วนคำที่อยู่ในระดับบนจะรวมคำที่อยู่ระดับต่ำลงมาไว้ซึ่งเป็นหลักการของการรวมไว้เป็นพวก (Inclusion) ซึ่งสิ่งสำคัญในการจัดจำพวกนั้นขึ้นอยู่กับบริบททางวัฒนธรรมเป็นสำคัญ

ตัวอย่างหนึ่งที่เฟรค (1980) แสดงไว้คือ การจัดจำพวกอาหาร 5 อย่าง โดยแสดงระดับของคำในอาหารแต่ละชนิดต่อไปนี้

อาหาร				
แซนวิช		พาย		ไอศกรีม
แฮมเบอร์เกอร์	แฮมแซนวิช	พายแอปเปิ้ล	พายเชอร์รี่	พายเอสกีโม
A	B	C	D	E

จากตารางเฟรคแสดงให้เห็นถึงการจัดระดับคำของชื่อ อาหาร 5 อย่างคือ A, B, C, D, E เช่น C เป็นอาหาร ซึ่งเป็นพายประเภทหนึ่ง และเป็นพายแอปเปิ้ล เป็นต้น รวมทั้งจะเห็นได้ว่าอาหาร A และ B ล้วนเป็นประเภทหนึ่งของอาหารซึ่งถูกเรียงลงมาจากราคาว่าอาหารตามแนวตั้ง แต่อาหารทั้งสองชนิดก็เป็นอาหารต่างชนิดกันซึ่งถูกเรียงกันไปตามแนวนอน เป็นต้น

นอกจากนั้น เฟรคพูดถึงการจัดระดับของคำโดยสร้างคำถามให้ผู้บอกภาษาเติมคำลงในช่องว่าง เช่น การเติมคำลงในประโยค “ช่วยหยิบ พาย” ในเคาน์เตอร์ร้านอาหาร หากลูกค้าต้องการพายเชอร์รี่แต่คนขายหยิบพายแอปเปิ้ลมาให้ ลูกค้าจะไม่เอาและบอกให้หยิบใหม่ แสดงว่า พายเชอร์รี่และพายแอปเปิ้ลเปรียบเทียบต่างกัน และพายทั้งสองชนิดเป็นประเภทหนึ่งของพาย นอกจากนี้อาจถามคำถามในลักษณะแจกแจง ว่า “Is x a kind of y?” เช่น คนขายพยายามถามลูกค้าว่าต้องการพายชนิดใดอีก ซึ่งลูกค้าอาจตอบว่าอันที่มีชื่อ A ดังที่เห็นในเมนู แต่คนขายกลับบอกว่า A ไม่ใช่พายแต่เป็นแฮมเบอร์เกอร์ ดังนั้นตัวอย่างนี้จึงทำให้เราทราบว่ พายและแฮมเบอร์เกอร์เป็นอาหาร แต่เป็นอาหารต่างชนิดกัน เป็นต้น

การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Componential Analysis)

การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Componential analysis) เป็นอีกวิธีการหนึ่งทางภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์ที่นิยมใช้กันแพร่หลาย การวิเคราะห์องค์ประกอบเริ่มโดยการกำหนดมิติแห่งความแตกต่าง (dimension of contrast) ซึ่งทำโดยพิจารณาคำที่วิเคราะห์ว่าแตกต่างกันในแง่ใดบ้าง จากนั้นจึงกำหนดคุณลักษณะ (distinctive feature) ซึ่ง เพียร์ศิริ วงศ์วิภาณนท์ (2525) อธิบายไว้ดังนี้

1. อรรถลักษณะ (semantics feature) หรือ (semantic component) คือ ความหมายย่อยของคำ
2. ที่ได้มาจากการนำความหมายของคำแจกเป็นส่วน

1. อรรถลักษณะแต่ละประการที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นความหมายของแต่ละคำนั้นจะมีใช้อรรถลักษณะที่พบในคำเพียงคำเดียว กล่าวคือ อรรถลักษณะเป็นเครื่องช่วยให้เราเห็นความสัมพันธ์ของความหมายของคำต่างๆ ซึ่งแสดงเป็นแผนภูมิอรรถลักษณะของคำต่างๆ เช่น พ่อ แม่ ได้ดังนี้

พ่อ	แม่
$\begin{pmatrix} + \text{มนุษย์} \\ + \text{มีลูก} \\ + \text{ชาย} \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} + \text{มนุษย์} \\ + \text{มีลูก} \\ - \text{ชาย} \end{pmatrix}$

จากการแสดงความหมายข้างต้น แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทางความหมายของคำในภาษาเพียร์สิริกได้ว่า คำบางคำมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาก และคำบางคำมีความสัมพันธ์น้อยมาก หรือไม่มีเลย ตัวอย่างคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาก ได้แก่ คำว่า เด็กชาย และเด็กหญิง ซึ่งแสดงการแจกแจงความหมายย่อยในรูปของอรรถลักษณะได้ ดังต่อไปนี้

เด็กชาย	เด็กหญิง
$\begin{pmatrix} + \text{มีชีวิต} \\ + \text{มนุษย์} \\ - \text{โตแล้ว} \\ + \text{ชาย} \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} + \text{มีชีวิต} \\ + \text{มนุษย์} \\ - \text{โตแล้ว} \\ - \text{ชาย} \end{pmatrix}$

คำทั้งสองมีการแจกแจงอรรถลักษณะเหมือนกันคือ [+ ชีวิต + มนุษย์ - โตแล้ว] อรรถลักษณะ [ชาย] ทำให้คำว่า เด็กหญิง และ เด็กชาย แตกต่างกัน กลุ่มอรรถลักษณะดังกล่าว ทำให้คำทั้ง 2 แยกออกจากชื่อนาม สัตว์ พืช สิ่งของ ฯลฯ ในการวิเคราะห์ส่วนใหญ่ผู้วิเคราะห์มักจะกำหนดให้อรรถลักษณะต่างๆ มีค่าเป็น 2 ค่า (binary value) ดังนั้นจึงมีเครื่องหมาย + หรือ - ประกอบหน้าอรรถลักษณะนั้น ด้วยเหตุนี้จึงใช้ช้อรรถลักษณะ [+ ชาย] สำหรับ เด็กชาย และ [- ชาย] สำหรับ เด็กหญิง และกลุ่มอรรถลักษณะจะรวมกันอยู่ภายในเครื่องหมาย []

นอกจากนั้นบางอรรถลักษณะจะให้ความหมายเกี่ยวกับอรรถลักษณะได้ เช่น อรรถลักษณะ [+ มนุษย์] ให้ความหมายโดยนัยเกี่ยวกับอรรถลักษณะ [+ ชีวิต] ดังนั้นในการแสดงอรรถลักษณะของคำนามจึงไม่จำเป็นต้องแสดงอรรถลักษณะที่เป็นความหมายโดยนัยของอรรถลักษณะอื่น ทำให้คำนามข้างต้นมีการระบุอรรถลักษณะใหม่ได้ ดังนี้

เด็กชาย	เด็กหญิง
$\left(\begin{array}{c} + \text{ มีชีวิต} \\ - \text{ โตแล้ว} \\ + \text{ ชาย} \end{array} \right)$	$\left(\begin{array}{c} + \text{ มีชีวิต} \\ - \text{ โตแล้ว} \\ - \text{ ชาย} \end{array} \right)$

นอกจากอรรถลักษณะบ่งความต่าง (distinctive feature) ซึ่งมีคุณสมบัติเป็น 2 ค่า เช่น [+ ชาย] [- ชาย] ยังมีอรรถลักษณะอื่นซึ่งก็คือ อรรถลักษณะที่ให้ความหมายเฉพาะเจาะจงลงไป จัดว่าเป็นอรรถลักษณะแบบบรรยาย (descriptive feature) กล่าวคือ อรรถลักษณะดังกล่าวจะไม่มีค่าอรรถลักษณะที่เป็นลบ

จากวิธีการวิเคราะห์ทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ดังกล่าวในข้างต้น นอกจากจะต้องมีวิธีการวิเคราะห์ที่เชื่อถือได้แล้ว อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2546) กล่าวว่า การเก็บข้อมูลแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ต้องมีขั้นตอนเพื่อที่จะให้ได้ข้อมูลที่เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านจริงๆ นักอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดย elicitation ซึ่งหมายถึง การดึงข้อมูลออกจากตัวผู้ให้ข้อมูลโดยคำถามที่ใช้จะเป็นคำถามที่ไม่ตรงไปตรงมา ทั้งนี้เพื่อต้องการให้ได้ข้อมูลที่ธรรมชาติที่สุด เช่น ถ้าถามว่าแมวใช่หมาหรือไม่ ผู้ตอบตอบว่าไม่ใช่ก็แสดงว่าเปรียบเทียบ และถ้าถามว่าแมวใช่สัตว์หรือไม่ ตอบว่าใช่ ก็แสดงว่า แมวอยู่ในระดับภายใต้คำว่า สัตว์ เป็นต้น ถ้าถามว่าแมวสีสวาดเป็นชื่อของอะไร ตอบว่าเป็นแมวชนิดหนึ่ง ก็ต้องจัดไว้ภายใต้แมว เมื่อถามคำถามทั้งหมดแล้วจะให้ความหมายและระดับของคำแล้วก็สามารถนำมาจัดระบบรวมได้

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีหรือแนวคิดการวิเคราะห์องค์ประกอบ (Componential Analysis)

งานวิจัยทางด้านอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ที่เกี่ยวกับทฤษฎีการวิเคราะห์องค์ประกอบที่ผู้วิจัยทบทวนนั้นจะเป็นงานวิจัยเรื่องคำเรียกญาติ และคำเรียกรส ซึ่งแนวคิดและวิธีการของงานวิจัยเหล่านี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับงานวิจัยชิ้นนี้ได้เป็นอย่างดี

งานวิจัยเรื่อง การศึกษาคำเรียกญาติในภาษาไทย (Prasithrathsint, 2001) เรื่อง “A Componential Analysis of Kinship Term in Thai” เป็นงานวิจัยที่แสดงการวิเคราะห์คำเรียกญาติในภาษาไทยเพื่อสะท้อนให้เห็นระบบเครือญาติในวัฒนธรรมไทยโดยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบ ผลการวิเคราะห์พบว่าภาษาไทยกรุงเทพฯ มีคำเรียกญาติพื้นฐานด้วยกัน 17 คำ ได้แก่ “พ่อ” “แม่” “ปู่” “ย่า” “ตา” “ยาย” “ทวด” “เทียด” “ลูก” “พี่” “น้อง” “ลุง” “ป้า” “น้า” “อา” “หลาน” “เหลน” “โหลน” โดยมีความแตกต่างกันด้วยมิติแห่งความแตกต่าง 5 ประการด้วยกัน คือ 1) รุ่นอายุ 2) สายเลือด 3) อายุ 4) เพศ 5) ฝ่ายพ่อ ส่วนคำเรียกญาติไม่พื้นฐานมี 32 คำ ซึ่งคำเรียกญาติดังกล่าวเป็นคำที่สัมพันธ์โดยการแต่งงาน ซึ่งมีความแตกต่างกันด้วย 8 มิติแห่งความแตกต่าง ได้แก่ 1) รุ่นอายุ 2) สายเลือด 3) อายุ 4) เพศ 5) ฝ่ายพ่อ 6) เพศของผู้พูด 7) การใช้วิธีพูดแบบรับหู และ 8) การแต่งงานใหม่

สำหรับงานวิจัยเรื่อง “คำเรียกญาติในภาษาคำเมือง: การวิเคราะห์ทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์” ของ วิภัสรินทร์ ประพันธ์ศิริ (2535) เป็นงานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งที่ใช้วิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบ ผลการวิจัยพบว่า คำเรียกญาติในภาษาคำเมืองอาจจำแนกให้แตกต่างกันด้วยความหมายแก่น 4 หรือ 5 มิติแห่งความแตกต่าง ในภาษาเชียงรายและลำปางนั้น คำเรียกญาติต่างกันในเรื่องอายุ สายเลือด อายุ และเพศ ส่วนในภาษาเชียงใหม่ และลำพูน จะมีมิติเพิ่มขึ้นคือ ฝ่ายพ่อ/แม่

งานวิจัยที่เกี่ยวกับคำเรียกญาติอีกชิ้นหนึ่งคือ งานวิจัยเรื่อง “คำเรียกญาติภาษาจีนฮกเกี้ยนในภาคใต้ของประเทศไทยและเกาะปีนัง” ของ สุขมาส เองล้วน (2537) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์คำเรียกญาติพื้นฐานที่สัมพันธ์โดยการแต่งงานในภาษาจีนฮกเกี้ยนด้วยวิธีวิเคราะห์องค์ประกอบซึ่งสุขมาสวิเคราะห์ภาษาจีนฮกเกี้ยน 5 ถิ่นในประเทศไทย และเกาะปีนัง ประเทศมาเลเซีย ผลการวิจัยพบว่า คำเรียกญาติในภาษาจีนฮกเกี้ยนมีความแตกต่างกันด้วยมิติแห่งความแตกต่าง 6 ประการ ได้แก่ 1) รุ่นอายุ 2) สายเลือด 3) อายุ 4) ฝ่ายพ่อ/แม่ 5) เพศ และ 6) การแต่งงาน เมื่อเปรียบเทียบการใช้คำเรียกญาติและระบบคำเรียกญาติทั้ง 5 ถิ่น พบว่ามีความคล้ายคลึงกันและแตกต่างกันเป็นคู่ๆ กล่าวคือ เมื่อพิจารณาโดยรวมทั้งญาติพื้นฐานและที่สัมพันธ์โดยการแต่งงานนั้น จังหวัดตรังและพังงามีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เมื่อพิจารณาเฉพาะญาติพื้นฐานพบว่าจังหวัดภูเก็ตและเกาะปีนังมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน แต่แตกต่างกันในเรื่องของญาติที่สัมพันธ์โดยการแต่งงาน และถ้าพิจารณาเฉพาะญาติที่สัมพันธ์โดยการแต่งงานแล้วพบว่า จังหวัดกระบี่และภูเก็ต มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันแต่แตกต่างกันในเรื่องญาติพื้นฐาน

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยเกี่ยวกับคำเรียกรส ของ อัญชลิกา ผาสุขกิจ (2543) เรื่อง “คำเรียกรสในภาษาไทยถิ่นตามแนววรรณศาสตร์ชาติพันธุ์” ซึ่งเป็นการศึกษาวิเคราะห์คำเรียกรสในภาษาไทยทั้ง 4 ถิ่นโดยใช้วิธีการจำแนกประเภท และวิเคราะห์ความหมายด้วยวิธีวิเคราะห์องค์ประกอบเพื่อหาว่ามีระบบของคำเรียกรสอย่างไร รวมทั้งเปรียบเทียบระบบของคำเรียกรสในภาษาไทยทั้ง 4 ถิ่นเพื่อระบุลักษณะของความต่างและความเหมือน โดยข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ได้มาจากการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาไทยกรุงเทพฯ เชียงใหม่ อุบลราชธานี และนครศรีธรรมราช ผลการวิจัยพบว่าในภาษาไทย 4 ถิ่น มีคำเรียกรสพื้นฐานที่แสดงประเภทรส 8 ประเภทเหมือนกัน ได้แก่ คำเรียกรสประเภท เปรี้ยว หวาน เค็ม ขม เผ็ด จืด ผาด และ มัน คำเรียกรสพื้นฐานทั้งหมดที่พบมีความแตกต่างกันด้วย 8 มิติแห่งความแตกต่าง ได้แก่ ปุ่มรับรส และตำแหน่งของปุ่มรับรส ความเป็นกรด รสที่ลิ้น ความแสบร้อน ความอะฉืดอะอม ความชาลิ้น การรับรู้ทางจมูกและความมัน

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า โดยส่วนใหญ่แล้วงานทางด้านผ้าทอในอดีตเป็นการนำเสนอโดยวิธีการพรรณนา ไม่มีงานวิจัยทางด้านผ้าทอชิ้นใดที่ใช้วิธีการทางภาษาศาสตร์ที่เป็นระบบในการวิเคราะห์ ซึ่งส่งผลทำให้เกิดช่องว่างและปัญหาในการถ่ายทอดองค์ความรู้เนื่องจากไม่มีการตีแผ่องค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าทอออกมาอย่างชัดเจนและเป็นระบบ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาภูมิปัญญาของชาวบ้านทางด้านผ้าทอเพื่อให้ได้องค์ความรู้ดังกล่าว ด้วยวิธีการทางภาษาศาสตร์ ซึ่งวิธีที่น่าจะดีที่สุดก็คือ การวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายที่จะสามารถเสนอองค์ความรู้เป็นระบบระเบียบได้อย่างดี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

ชื่อและความหมายของชื่อที่ใช้เรียกประเภทพื้นฐานของชินมัดหมี่

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดเกี่ยวกับชินมัดหมี่ของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี สามารถจำแนกชื่อเรียกชินมัดหมี่ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ชื่อที่ใช้เรียกประเภทพื้นฐานของชินมัดหมี่ และชื่อที่ใช้เรียกลวดลายของชินมัดหมี่ โดยชื่อที่ใช้เรียกลวดลายของชินมัดหมี่นั้นแบ่งย่อยออกเป็น ชื่อลายเดี่ยว และชื่อลายประสม

สำหรับในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอในส่วนของชื่อและความหมายของชื่อที่ใช้เรียกประเภทพื้นฐานของชินมัดหมี่ โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ ส่วนแรกจะนำเสนอชื่อและความหมายของชื่อที่ใช้เรียกประเภทพื้นฐานของชินมัดหมี่ โดยอ้างอิงความหมายจาก *พจนานุกรมไทยพวน (2544)* และการสัมภาษณ์ และส่วนที่สองจะเป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบของชื่อที่ใช้เรียกประเภทพื้นฐานของชินมัดหมี่ โดยผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนต่างๆ คือ ความหมายของชื่อชินมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน การกำหนดมิติแห่งความแตกต่างและระบุอรรถลักษณะ จากนั้นจะแสดงความหมายของชื่อชินมัดหมี่ประเภทพื้นฐานในรูปองค์ประกอบทางความหมาย

อนึ่ง เนื่องจากชื่อ และความหมายของชื่อที่ใช้เรียกประเภทพื้นฐานของชินมัดหมี่มีความเกี่ยวข้องอย่างมากกับการทอชินมัดหมี่ และเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจกรรมวิธีพื้นฐานของการทอชินมัดหมี่ก่อนที่จะเข้าสู่ส่วนของชื่อและความหมายของชื่อที่ใช้เรียกประเภทพื้นฐานของชินมัดหมี่ ผู้วิจัยจึงจะนำเสนอความรู้พื้นฐานของการทอชินมัดหมี่ดั้งเดิมของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ที่ได้มาจากการเก็บข้อมูลไว้ในเบื้องต้น โดยจะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบพื้นฐานต่างๆ ของการทอชินมัดหมี่ สำหรับส่วนของศิลปสัญลักษณ์ของชินมัดหมี่ที่มีความสัมพันธ์กัน ผู้วิจัยจะกล่าวถึงในบทที่ 4 และบทที่ 5 เป็นลำดับถัดไป

3.1 ความรู้พื้นฐานของการทอชินมัดหมี่

ชินมัดหมี่ คือ ผ้าชนิดหนึ่งที่มีเทคนิคการทำที่เกิดจากการมัดและข้อมด้ายให้เป็นลวดลายแล้วจึงนำไปทอ

กล่าวได้ว่า วิธีการทอชินมัดหมี่มีความสัมพันธ์อย่างมากกับชื่อที่ใช้เรียกชินมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน ดังนั้นเพื่อให้เข้าใจถึงกรรมวิธีพื้นฐานของการทอชินมัดหมี่อย่างแท้จริง ผู้วิจัยจะนำเสนอขั้นตอนการทอชินมัดหมี่ในแต่ละขั้นตอน ดังต่อไปนี้

การทอชิ้นมัดหมี่ประกอบด้วย 2 กระบวนการใหญ่ๆ ได้แก่ กระบวนการเกี่ยวกับเส้นยืน และกระบวนการเกี่ยวกับเส้นพุ่ง กล่าวคือจะต้องทอเส้นยืนและเส้นพุ่งขัดกันเสมอ เส้นยืน หมายถึง ด้ายทางยาวที่นำมาผูกติดไว้กับส่วนของเครื่องทอผ้าที่มีลักษณะเป็นกรอบไม้ร้อยกับเส้นด้าย ส่วนเส้นพุ่ง หมายถึง เส้นฝ้ายที่นำมาทอหรือม้วนเข้าหลอด แล้วนำมาใส่ในกระสวยเพื่อใช้ในการทอพุ่งขัดกับเส้นยืน

เส้นฝ้ายที่ใช้เป็นเส้นพุ่งมี 3 ประเภท ได้แก่ หมี่ ด้าย และล้งไม หมี่คือด้ายที่มีการมัดลายและย้อมสี ด้าย คือ เส้นฝ้ายที่ไม่มีการมัดลายแต่ย้อมสี ล้งไมคือ ด้ายสองเส้นที่นำมาปั่นเป็นเกลียวให้เข้ากัน โดยมากจะใช้ด้ายสีเหลืองและด้ายสีดำ (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จากภาคผนวก)

กระบวนการทอชิ้นมัดหมี่แบ่งย่อยออกเป็น 9 ขั้นตอน โดยเป็นขั้นตอนที่เกี่ยวกับเส้นยืน 3 ขั้นตอน และขั้นตอนที่เกี่ยวกับเส้นพุ่ง 6 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

3.1.1 กระบวนการทอชิ้นมัดหมี่ที่เกี่ยวกับเส้นยืน

(1) การคั่นด้าย

การคั่นด้าย หมายถึง การจัดเรียงเส้นด้ายเพื่อกำหนดจำนวนเส้นด้ายที่ใช้ในการทอชิ้นให้เพียงพอกับความยาวของผืนผ้าที่ต้องการ

การคั่นด้ายเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับเส้นยืนซึ่งเป็นขั้นตอนแรกในการทอชิ้นมัดหมี่ กล่าวคือ ในการทอชิ้นมัดหมี่จะต้องใช้เส้นยืน และเส้นพุ่งทอขัดกัน ดังนั้นผู้ทอจะต้องเตรียมเส้นยืน หรือที่เรียกว่า ด้ายยืน ให้พร้อม ซึ่งจะนำด้ายหรือเส้นฝ้ายที่เก็บไว้ในก๊วก (อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บด้าย) มาทำการคั่นด้ายโดยเครื่องมือที่เรียกว่า “เผื่อ” ซึ่งตามปกติแล้วการคั่นด้ายยืนครั้งหนึ่งจะคั่นให้มีความยาวที่จะทอผ้าได้ 300-400 เมตร

(2) การหวีเคือ

การหวีเคือ หมายถึง การทำให้ด้ายเส้นยืนไม่พันกันโดยใช้อุปกรณ์ที่เรียกว่า ขนหมูป่า (ทำมาจากขนหมูป่า นำมาใส่ชัน และน้ำมันสนจัดเรียงเป็นแผง) ในการหวีเส้นด้ายให้เป็นระเบียบ (คำว่า ‘เคือ’ ในภาษาไทยพวน หมายถึง ด้ายเส้นยืน)

การหวีเคือเป็นกระบวนการที่นำด้ายที่คั่นเสร็จเรียบร้อยแล้ว ไปสอดใส่ที่รูฟืมหรือฟันหวีที่ใช้ในการทอ โดยใช้อุปกรณ์ที่เรียกว่า เข็มสอดด้าย (ฟืมหรือฟันหวีทำมาจากกรอบไม้ หรือสแตนเลสมีลักษณะเป็นช่องซี่เล็กๆ) กล่าวได้ว่าเป็นการจัดเส้นด้ายเส้นยืนให้เป็นระเบียบนั่นเอง ซึ่งในการเลือกขนาดฟืมก็ต้องเลือกขนาดให้เหมาะสมกับขนาดของด้ายด้วย

(3) การสับหูกเก็บเหา

คำว่า ‘หูก’ หมายถึง เครื่องทอผ้า (ก่) คำว่า ‘เหา’ (ภาษาไทยเรียก ตะกอ) หมายถึง ส่วนของเครื่องทอผ้าที่มีลักษณะเป็นกรอบไม้ร้อยกับเส้นด้าย

การสับหูกเก็บเหา หมายถึง การต่อด้ายเส้นยืนเข้ากับเครื่องทอผ้า

การสับหูกเก็บเหาเป็นกระบวนการสุดท้ายในการเตรียมด้ายเส้นยืนที่ใช้ในการทอ ซึ่งการสับหูกเก็บเหาเป็นการต่อด้ายยืนเข้ากับเหาหรือตะกอ โดยปกติแล้วในการทอขัดกันระหว่างเส้นยืนกับเส้นพุ่ง จะมี ‘เหา’ 2 ‘เหา’ ในการทอ หรือเราเรียกมันจะได้ยินคำเรียกผ้าชิ้นที่ทอขัดกันปกติโดยทอออกมาจากการใช้ ‘เหา’ 2 ‘เหา’ ว่า ผ้า 2 ตะกอ เป็นต้น

จาก 3 ขั้นตอนด้านต้น เป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับด้ายเส้นยืน โดยจะคิดตั้งอยู่ที่เครื่องทอผ้าซึ่งไม่ส่งผลให้เกิดความแตกต่างของประเภทพื้นฐานหรือลวดลายของผ้าแต่อย่างใดเพียงแต่เป็นส่วนหนึ่งในการทอขัดกันกับเส้นพุ่งเพื่อให้เป็นผืนชิ้นเท่านั้น กล่าวได้ว่า 3 ขั้นตอนนี้จะใช้ได้กับชิ้นมัดหมี่ทุกประเภทพื้นฐานและทุกลวดลายนั่นเอง

3.1.2 กระบวนการทอชิ้นมัดหมี่ที่เกี่ยวกับเส้นพุ่ง

(4) การคันหมี่

การคันหมี่ หมายถึง การจัดเรียงด้ายเส้นพุ่งให้มีจำนวนพอกับการทอชิ้นแต่ละผืน

การคันหมี่เป็นกระบวนการแรกในการทอชิ้นมัดหมี่ที่เกี่ยวกับเส้นพุ่งกล่าวคือ หลังจากที่เตรียมเส้นยืนเรียบร้อยแล้ว ผู้ทอจะมาเริ่มจัดการกับเส้นพุ่งโดยการคันหมี่ เช่น หากต้องการคันหมี่ให้มีจำนวน 11 ลำปะ ก็จะใช้เครื่องคันหมี่ จัดจำนวนเส้นด้ายให้มีจำนวน 11 กลุ่ม (11 แถว) ซึ่งคำว่า ‘ลำ’ มีความหมายใช้เรียกจำนวนกลุ่มของเส้นด้ายที่ได้จากการคันหมี่แต่ละครั้งเพื่อนำไปจึงใส่เครื่องมือสำหรับโยงด้ายเพื่อมัด และคำว่า ‘ปะ’ มีความหมายคือ การทำให้ด้ายกลุ่มที่อยู่ด้านปลายทั้งสองข้างมีจำนวนด้ายน้อยกว่าลำอื่นๆ ครึ่งหนึ่ง ดังนั้น การคันหมี่ ให้มีจำนวน 11 ลำปะ คือการจัดจำนวนเส้นด้ายให้มีจำนวน 11 กลุ่ม (11 แถว) โดย แถวที่ 1 และ แถวที่ 11 จะมีจำนวนด้ายน้อยกว่าลำอื่นๆ ครึ่งหนึ่ง

เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้บอกภาษาใช้คำว่า ‘คันหมี่’ เรียกด้ายที่ยังไม่มีการมัดลายและย้อมสีแทนที่จะใช้คำว่า ‘คันด้าย’ ทั้งนี้เนื่องจากว่า หากใช้คำว่า ‘คันด้าย’ จะไปซ้ำกับด้ายเส้นยืน ผู้บอกภาษาจึงใช้คำว่า ‘คันหมี่’ แทน เพื่อให้รู้เป็นนัยว่า ในขั้นตอนถัดไป ด้ายดังกล่าวจะต้องถูกนำไปมัดและย้อมสี เป็น ‘หมี่’ อยู่แล้ว

(5) การมัดหมี่

การมัดหมี่เป็นกระบวนการที่ทำต่อจากคันหมี่เสร็จ กล่าวคือ ด้ายที่คันได้จำนวนลำที่ต้องการแล้วจะถูกนำมาจึงใส่ที่ ‘โองมัดหมี่’ (เครื่องมือสำหรับโยงด้ายเพื่อมัดหมี่) ซึ่งมีความกว้างเท่ากับหน้ากว้างของผ้าที่ทอ เพื่อมัดเป็นลวดลายตามต้องการ โดยสิ่งที่นำมาใช้ในมัดลายในอดีตคือเชือกกล้วย แต่ ปัจจุบัน นิยม ใช้ เชือกฟางในการมัด โดยในขั้นตอนนี้จะทำให้ลวดลายมีลักษณะแตกต่างกันไปอันเนื่องมาจากการมัดลายที่แตกต่างกัน ซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับการมัดหมี่จะกล่าวโดยละเอียดต่อไปในบทที่ 4

(6) การข้อมสื

เมื่อมัดหมี่เสร็จแล้วจะถอดหมี่ออกจากโสมมัดหมี่เพื่อนำไปข้อมสื ซึ่งการข้อมสืชิ้นแต่ละชิ้นจะมีจำนวนสืหรือจำนวนครั้งที่ข้อมแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับลวดลาย สำหรับชิ้นมัดหมี่ที่มีการข้อมสืหลากหลายจะไม่สามารถข้อมสืให้เสร็จสิ้นในครั้งเดียวได้ ทำให้ต้องมีการข้อมสืหลายรอบเพื่อให้ได้สืที่ต้องการเพื่อป้องกันไม่ให้สืที่ได้จากการข้อมครั้งแรกเปลี่ยนเป็นสีอื่นในการข้อมครั้งถัดไป จึงต้องมีการมัดเก็บสืที่ต้องการในครั้งแรกไว้ โดยนำเชือกฟางมามัดหุ้มเก็บสืนั้นๆ ไว้วิธีการนี้ภาษาไทพวน เรียก ‘การโทมสื’

(7) การแก้มัดหมี่

การแก้มัดหมี่ (ภาษาไทพวน เรียก ‘การปลอกหมี่’) เป็นกระบวนการหลังจากข้อมสืเสร็จเรียบร้อยแล้ว โดยจะใช้มีดคมๆ มาตัดเชือกปอที่มัดเป็นลายไว้ที่ละเปลาะ จนหมดเชือก

(8) การกรอหมี่

การกรอหมี่เป็นกระบวนการที่นำหมี่ที่แก้มัดเชือกเรียบร้อยแล้วมากรอ (ม้วนด้ายเข้าหลอด) ใส่หลอดด้ายเล็กๆ สำหรับใส่กระสวย (เครื่องบรรจุด้ายที่ทำจากไม้มีลักษณะยาวเรียว) โดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่า หลาปั่นด้าย นอกจากการกรอหมี่แล้ว การกรอด้ายหรือลึงไม้ใส่กระสวยเพื่อใช้ในการทอแซมในชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานก็อยู่ในขั้นตอนนี้ด้วย

(9) การทอ

การทอเป็นกระบวนการขั้นสุดท้ายในการทอชิ้นมัดหมี่ เป็นกระบวนการที่ทำเมื่อส่วนประกอบต่างๆ ของการทอชิ้นมัดหมี่พร้อมเรียบร้อยแล้ว โดยผู้ที่ทอชิ้นมัดหมี่ต้องมีความชำนาญในการทอและต้องรู้ลักษณะของลวดลายที่จะทอเพื่อที่จะได้ทอให้ถูกต้อง

ถือได้ว่าขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสำคัญที่จะทำให้ชิ้นมัดหมี่มีประเภทพื้นฐานที่แตกต่างกัน เนื่องจาก ผู้ทอจะต้องรู้ว่า ลวดลายใดจะทอเป็นชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานใด แล้วทอให้เป็นตามที่ต้องการ (ตัวอย่างการทอจะแสดงให้เห็นในบทที่ 6) ผู้ทอจะทอเส้นยืนและเส้นพุ่งขัดกัน ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น โดยพุ่งกระสวย หมี่ ด้าย หรือ ลึงไม้ ที่เตรียมไว้เพื่อทอขัดกับเส้นยืนจนขึ้นเป็นลวดลายตามที่มัดไว้ ผ้าชิ้นที่ทอ ก็จะมีลวดลายหรือ ภาษาไทพวนเรียกว่า ‘ดอกหมี่’ แตกต่างกันไปตามลักษณะการมัดลายและยังมีลักษณะของผ้าชิ้นแตกต่างกันตามประเภทพื้นฐานของการทออีกด้วย

จากพื้นฐานการทอชิ้นมัดหมี่แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบพื้นฐานต่างๆ ในการทอชิ้นมัดหมี่และคำศัพท์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในเบื้องต้น ซึ่งจะนำไปสู่การทำความเข้าใจเพื่อวิเคราะห์ความหมายของชื่อให้ดียิ่งขึ้น โดยผู้วิจัยจะนำเสนอในส่วนชื่อและความหมายของชื่อที่ใช้เรียกประเภทพื้นฐานของชิ้นมัดหมี่เป็นลำดับถัดไป

3.2 ชื่อที่ใช้เรียกประเภทพื้นฐานของจีนั่มดหมี่

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลชื่อที่ใช้เรียกจีนั่มดหมี่ ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาโดยเริ่มจากการสอบถามชื่อจีนั่มดหมี่ผืนหนึ่งหรือจีนั่มดหมี่ที่ผู้บอกภาษานู้งว่ามีชื่อเรียกอย่างไร เมื่อได้ชื่อมาแล้วจึงนำมาสอบถามเปรียบเทียบกับชื่อจีนั่มดหมี่ผืนอื่นของผู้บอกภาษาที่มีลักษณะของจีนั่มที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน ทั้งนี้เพื่อให้ได้คำเรียกชื่อที่ถูกต้องชัดเจน จากนั้นได้สอบถามชื่อจีนั่มดหมี่ผืนอื่นๆที่มีลักษณะของจีนั่มแตกต่างกันออกไป เพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมมากที่สุด ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นผู้วิจัยได้คำต่างๆ มาหลายคำด้วยกัน ผู้วิจัยจึงทำการพิจารณาว่าชื่อใดเป็นชื่อที่ใช้เรียกประเภทพื้นฐานของจีนั่มดหมี่ โดยใช้เกณฑ์ที่คิดแปลงมาจากเกณฑ์ในการศึกษาคำเรียกสีและรับรู้สีของชาวจ้วงและชาวไทยของ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2538) และคำเรียกรสในภาษาไทยถิ่นตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ของ อัญชลิกา ภาสุขกิจ (2543) ผู้วิจัยกำหนดว่าชื่อที่ใช้เรียกจีนั่มดหมี่ประเภทพื้นฐานในงานวิจัยนี้คือคำที่มีคุณสมบัติครบทั้ง 5 ประการดังนี้

1. เป็นศัพท์เดี่ยว (monolexemic) กล่าวคือ เป็นคำโดดหรือคำที่ความหมายของคำทั้งหมดไม่สามารถทำนายได้จากส่วนใดส่วนหนึ่งของคำนั้น ชื่อจีนั่มดหมี่ประเภทพื้นฐานที่พบเป็นคำโดดทั้งสิ้น ได้แก่ เปียง ลาย ขยาย ย้อย คั่น
2. ปรากฏร่วมกับคำว่า “หมี่” เสมอ กล่าวคือ คำใดจะเป็นคำเรียกชื่อจีนั่มดหมี่ประเภทพื้นฐานจะต้องเป็นคำที่เกิดกับคำว่า “หมี่” เสมอ
3. ปรากฏอย่างสม่ำเสมอในภาษา กล่าวคือ มีการใช้ตรงกันโดยผู้บอกภาษา ทั้ง 3 ตำบล
4. เป็นคำที่มีความหมายถึงลักษณะการทอจีนั่ม ไม่เกี่ยวกับขั้นตอนการมัดหมี่
5. เป็นคำที่หมายถึงลักษณะการทอจีนั่มแบบดั้งเดิม กล่าวคือ เป็นจีนั่มดหมี่ประเภทพื้นฐานที่มีการทอสืบทอดกันมาช้านาน ตั้งแต่รุ่นพ่อ แม่ ของผู้บอกภาษา

จากการเก็บข้อมูล ได้ชื่อทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับจีนั่มดหมี่ รวมกันอยู่ทั้งสิ้น 54 ชื่อ ซึ่งประกอบด้วย ชื่อประเภทพื้นฐาน ชื่อลายเดี่ยว และชื่อลายประสม ผู้วิจัยจึงจำแนกชื่อออกเป็นประเภทต่างๆ โดยคัดออกในส่วนแรก 8 ชื่อ ซึ่งเป็นชื่อที่ไม่มีความชัดเจนที่จะนำไปวิเคราะห์ได้ เนื่องจากผู้บอกภาษาให้ข้อมูลไม่ตรงกันและไม่ชัดเจน ทั้งนี้เพราะไม่มีคำขึ้นของจริงให้ดูและไม่มี ความชัดเจนพอที่จะถ่ายทอดเป็นรูปวาดได้ ซึ่ง 8 ชื่อนั้นได้แก่ หมี่หุ่มดินหมา หมี่ดอกไม้ หมี่ดอกหญ้า หมี่สายฝน หมี่หมากคุ่มดาวล้อมเดือน หมี่แมงมุม หมี่บั้งเลน และหมี่แมงกะเบือ จากนั้นผู้วิจัยจำแนกเป็นอีกสองกลุ่มรวมจำนวน 40 ชื่อ ประกอบด้วยชื่อเรียกลายเดี่ยวดั้งเดิม 18 ชื่อ (ดูในบทที่ 4) ชื่อเรียกลายประสมดั้งเดิม 22 ชื่อ (ดูในบทที่ 5) สุดท้ายจะเหลือชื่ออยู่เพียง 6 ชื่อ ซึ่งเป็นชื่อที่เกี่ยวข้องกับลักษณะการทอจีนั่มดหมี่และไม่เข้าพวกกับชื่อดังกล่าวที่แยกออกไป

ชื่อที่วิเคราะห์แล้วมีคุณสมบัติครบทั้ง 5 ประการ และจัดให้เป็นคำเรียกชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานมี 5 คำดังนี้

1. /mi ³ piɑŋ ^{2/3} /	‘หมี่เป็ยง’
2. /mi ³ laaj ⁶ /	‘หมี่ลาย’
3. /mi ³ khajaa ¹ /	‘หมี่ขยาบ’
4. /mi ³ jooj ⁶ /	‘หมี่ช้อย’
5. /mi ³ khan ³ /	‘หมี่คั่น’

3.3 ความหมายของชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน

ในการวิเคราะห์ความหมายของชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน ผู้วิจัยใช้ข้อมูลความหมายดั้งเดิมที่ได้จากพจนานุกรมภาษาไทยพจน (2544) และความหมายที่ได้จากการสัมภาษณ์จากผู้ออกภาษา

จากชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานทั้ง 5 ประเภทข้างต้นนั้น พบว่า แต่ละชื่อประกอบด้วยหน่วยศัพท์ 2 หน่วยศัพท์ เช่น /mi³ piɑŋ^{2/3}/ ‘หมี่เป็ยง’ ประกอบด้วย /mi³/ ‘หมี่’ และ /piɑŋ^{2/3}/ ‘เป็ยง’ ซึ่งสังเกตได้ว่าในแต่ละชื่อนั้นจะมีหน่วยศัพท์ /mi³/ ‘หมี่’ (คำที่มีการมัดลายและข้อมสี) เป็นหลัก ตามด้วยส่วนของชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน เช่น /piɑŋ^{2/3}/ ‘เป็ยง’ เป็นต้น ในการเก็บข้อมูลผู้วิจัยพบว่า ผู้ออกภาษาจะเรียกชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานแต่ละประเภทโดยเรียกรวมทั้ง 2 หน่วยศัพท์เข้าด้วยกันเสมอ ชื่อเรียกชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานจึงถือเป็นคำประสมอย่างใดก็ตามในการวิเคราะห์องค์ประกอบผู้วิจัยให้ความสำคัญกับความหมายของคำที่ประกอบกับ ‘หมี่’ เท่านั้นเนื่องจากคำว่า ‘หมี่’ เป็นส่วนประกอบที่เหมือนกันในทุกคำและความหมายก็คงเดิมในทุกคำ

นอกจากนั้นประเด็นสำคัญคือชื่อชั้นมัดหมี่มัดหมี่ประเภทพื้นฐานแต่ละประเภทสามารถใช้ทอลวดลายต่างๆ กันได้ เช่น หมี่ลาย มักใช้ทอลวดลาย หมี่นาคน้อย หมี่โพธิ์ศรี หมี่เป็ยงใช้ทอลวดลาย หมี่โพธิ์ศรีดอกแก้ว หมี่หัวปลีขาเป็ย เป็นต้น

สำหรับความหมายของชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานทั้ง 5 ประเภทนั้น มีดังต่อไปนี้

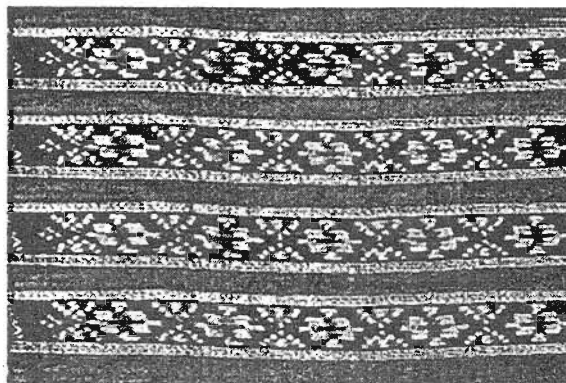
1. /mi³ piɑŋ^{2/3}/ ‘หมี่เป็ยง’

คำว่า ‘เป็ยง’/piɑŋ^{2/3}/ หมายถึง ลักษณะนามใช้เรียกของกลม แบน หรือเป็นแผ่น นับตั้งแต่ล้อรถ ล้อเกวียน ลงมาจนถึงชั้นขนมหรือชั้นทอดมัน

‘หมี่เป็ยง’ /mi³ piɑŋ^{2/3}/ คือ ชั้นมัดหมี่ที่มีลักษณะลวดลายเป็นดอกหมี่สลับผ้าพื้นเป็นแนวไป ซึ่งแผ่นผ้าพื้นจะมีความกว้างประมาณ 1-2 นิ้ว (ดูภาพที่ 3 ประกอบ)

³ การถ่ายทอดเสียงข้างอิงระบบวรรณยุกต์โดยใช้ตัวเลขแทนตาม มารวิน บรรวาร์น (Brown, 1965) ซึ่งวรรณยุกต์ในภาษาไทยพจนอันฉบับหมี่จังหวัดลพบุรี มี 6 เสียงแทนด้วยเลข 1-6 คือ 1 ต่ำ-ขึ้น, 2 กลาง, 3 ต่ำ, 4 สูง-ตก, 5 สูงระดับ, 6 กลาง-ขึ้น-ตก

ในการทอหมี่เป็ยจะทอเส้นพุ่งที่เป็นหมี่ 1 ช่องสลับกับเส้นพุ่งที่เป็นด้าย ซึ่งทอเป็นแผ่นผ้าพื้น 1 ช่องสลับกันไปทั้งผืน โดยจะทอผ้าพื้นและดอกหมี่ให้มีความกว้างประมาณ 1-2 นิ้ว และมีลึงไม้แทรกเพื่อความสวยงาม

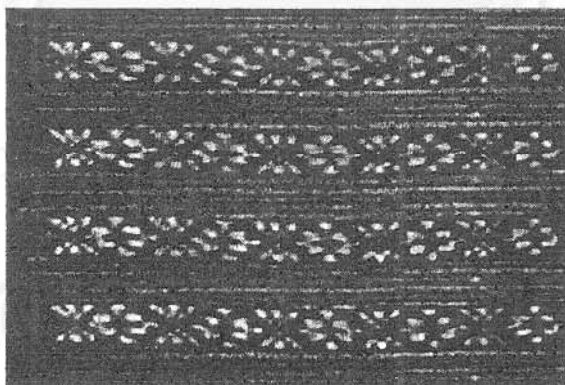
ภาพที่ 3 หมี่เป็ย

2. /mii' laaj'/ 'หมี่ลาย'

คำว่า 'ลาย' /laaj'/ หมายถึง เป็นเส้นยาวๆ เป็นจุดๆ หรือเป็นดวงๆ

'หมี่ลาย' /mii' laaj'/ คือ ซิ่นมัดหมี่ที่มีลักษณะลวดลายเป็นดอกหมี่สลับกับด้ายที่ทอเป็นเส้นๆ หลายสี (ดูภาพที่ 4 ประกอบ)

ในการทอหมี่ลาย จะทอเส้นพุ่งที่เป็นหมี่ 1 ช่องสลับกับ เส้นพุ่งที่เป็นด้ายทอเป็นเส้นทำให้เป็นลายหลายสี 1 ช่องสลับกันไปทั้งผืน และมีลึงไม้แทรกเพื่อความสวยงาม

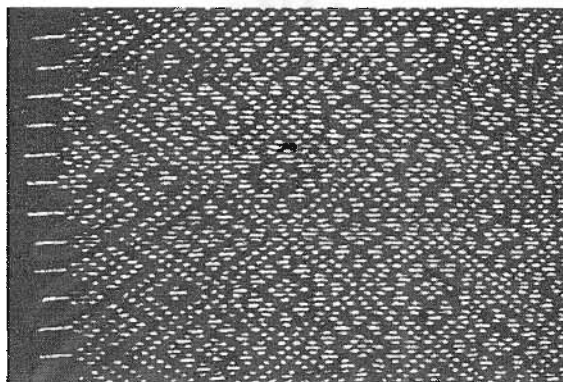
ภาพที่ 4 หมี่ลาย

3. /mii' khajaaaj'/ 'หมี่ขยาย'

คำว่า 'ขยาย' /khajaaaj'/ หมายถึง ทำให้กว้างออกไป, ทำให้มากขึ้น

'หมี่ขยาย' /mii' khajaaaj'/ คือ ซีนมัดหมี่ที่มีลักษณะของดอกหมี่ขยายใหญ่ขึ้นและกระจายไปทั่วทั้งผืนซิน (ดูภาพที่ 5 ประกอบ)

ในการทอหมี่ขยาย จะทอเส้นพุ่งที่เป็นหมี่ 2 เส้นสลับกับเส้นพุ่งที่เป็นด้าย 2 ถึง 4 เส้นเท่านั้น และไม่มีลั้งไมแทรก

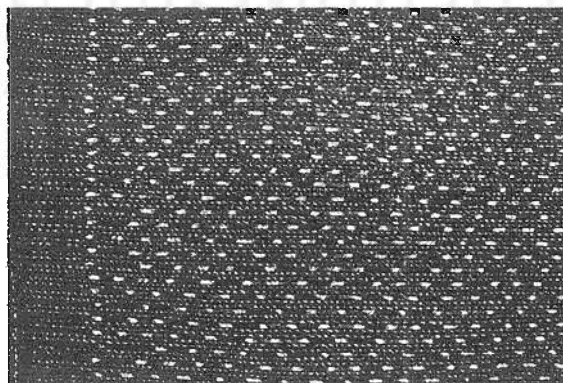
ภาพที่ 5 หมี่ขยาย

4. /mii' joojj'/ 'หมี่ย่อย'

คำว่า 'ย่อย' /joojj'/ หมายถึง ห้อยเป็นทางลงมา

'หมี่ย่อย' /mii' joojj'/ หมายถึง ซีนมัดหมี่ที่มีลักษณะของดอกหมี่ขยายและกระจายไปทั่วทั้งผืนซินคล้ายหมี่ขยาย แต่มีลั้งไมประกอบในผืนซินด้วย โดยจะเห็นเป็นเส้นสีเหลืองเล็กๆ เป็นเส้นยาวเป็นทางประกอบกับลวดลายเต็มไปทั่วผืนซิน (ดูภาพที่ 6 ประกอบ)

ในการทอหมี่ย่อย จะทอเส้นพุ่งที่เป็นหมี่ 4 เส้นสลับกับเส้นพุ่งที่เป็นด้ายตั้งแต่ 4 เส้นขึ้นไป แต่ไม่เกิน 8 เส้น และทอลั้งไมเป็นเส้นเล็กๆ ประกอบกับลวดลายของผ้าซินเสมอ

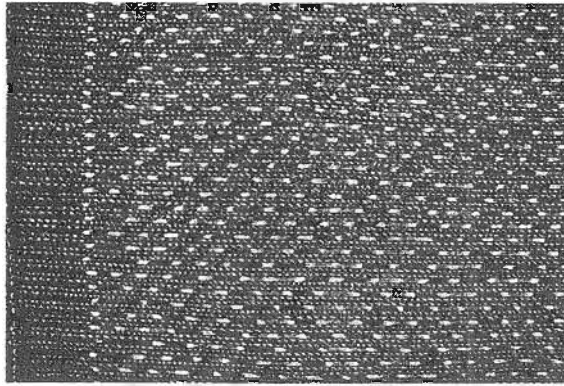
ภาพที่ 6 หมี่ย่อย

5. /mi³ khan³/ ‘หมี่คั่น’⁴

คำว่า ‘คั่น’ /khan³/ หมายถึง แทรก หรือ กั้น

‘หมี่คั่น’ /mi³ khan³/ หมายถึง ซีนมัดหมี่ที่มีลักษณะดอกหมี่ขยายไปทั่วทั้งผืนซีน โดยจะมีลักษณะลายเป็นดอกหมี่ที่ทอเป็นเส้นๆ สลับกับด้ายที่ทอเป็นเส้นๆ ซึ่งมีความกว้างของดอกหมี่และด้ายเท่ากัน (ดูภาพที่ 7 ประกอบ)

ในการทอหมี่คั่น จะทอเส้นพุ่งเป็นหมี่ 4 เส้นสลับกับเส้นพุ่งที่เป็นด้าย 4 เส้นเสมอ และจะไม่ทอลังไมประกอบกับลวดลายของซีน

ภาพที่ 7 หมี่คั่น

อนึ่ง จากการเก็บข้อมูลผู้วิจัยพบชื่อเรียกซีนมัดหมี่พื้นฐานอีกหนึ่งประเภท ได้แก่ /mi³ loot⁴/ ‘หมี่โลด’ แต่ผู้วิจัยไม่ได้นำมาวิเคราะห์ด้วยเนื่องจาก ‘หมี่โลด’ เป็นซีนมัดหมี่พื้นฐานประเภทเดียวที่เป็นสมัยใหม่ และวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้มุ่งศึกษาเฉพาะชื่อซีนมัดหมี่ดั้งเดิมเท่านั้น สำหรับ ‘หมี่โลด’ เป็นซีนมัดหมี่ประเภทพื้นฐานที่มีลวดลายเป็นเป็นดอกหมี่เรียงต่อเนื่องกันเป็นแพททั่วทั้งผืนซีนและลักษณะดังกล่าวเกิดจากการทอเฉพาะหมี่เท่านั้น กล่าวคือในการทอจะทอเส้นพุ่งที่เป็นหมี่อย่างเดียวไม่มีด้ายและไม่มิลังไมแทรก

3.4 มิติแห่งความแตกต่างและอรรถลักษณะที่ใช้แยกความแตกต่างของซีนมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน

เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาความหมายของชื่อซีนมัดหมี่ประเภทพื้นฐานแล้ว ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ชื่อซีนมัดหมี่ประเภทพื้นฐานโดยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบ (Componential Analysis) ตามหลักการวิเคราะห์องค์ประกอบที่ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (Prasithrathsint, 2001) ใช้ในการวิเคราะห์

⁴ หมี่คั่น เป็นซีนมัดหมี่ประเภทพื้นฐานที่ปรากฏจริง แต่ผู้วิจัยไม่มีภาพถ่ายของจริงมานำเสนอด้วย ซึ่งลักษณะของภาพจะใกล้เคียงกับหมี่ย้อยแต่จะต่างตรงไม่มีลิ้งไม

ผู้วิจัยแจกแจงความหมายและความแตกต่างทางความหมายของชื่อชั้นมัดหมี่แต่ละประเภทพื้นฐานเพื่อกำหนดมิติแห่งความแตกต่าง (Dimension of Contrast) และอรรถลักษณะแบบทวิลักษณ์ (binary) คือ จะมีความหมายหนึ่งเป็น + และความหมายตรงกันข้ามเป็น - ดังนั้น + หมายถึง “มี” หรือ “เป็น” ส่วนเครื่องหมาย – หมายถึง “ไม่มี” หรือ “ไม่เป็น” ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาความหมายของชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน ทั้ง 5 ประเภท แล้ว พบว่าชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานมีความหมายที่แตกต่างกันด้วยมิติแห่งความแตกต่าง 4 มิติ ด้วยกันคือ จำนวนเส้นพุ่ง จำนวนหมี่ในเส้นพุ่ง การใช้ลั้งไม่ประกอบ และลักษณะของด้ายในเส้นพุ่ง โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.4.1 จำนวนเส้นพุ่ง

จำนวนเส้นพุ่ง เป็นเป็นมิติแห่งความแตกต่างทางความหมายที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้จากความหมายของชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน กล่าวคือ ชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานบางประเภทมีการกำหนดจำนวนเส้นพุ่งแน่นอนตายตัวว่าจะต้องใช้เส้นพุ่งประเภทละกี่เส้นในการทอสลับกันเพื่อให้เกิดชั้นมัดหมี่ประเภทต่างๆ เช่นกำหนดว่า ทอหมี่ 2 เส้นสลัبد้าย 2 เส้น หรือ หมี่ 4 เส้นสลัبد้าย 4 เส้น เป็นต้น แต่ชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานบางประเภทก็ไม่มีกำหนดจำนวนเส้นพุ่งแน่นอนตายตัวว่าต้องใช้เส้นพุ่งแต่ละประเภทจำนวนกี่เส้น จึงทำให้เรื่องกำหนดจำนวนเส้นพุ่งเป็นมิติหนึ่งที่ทำให้เกิดความแตกต่างทางความหมาย ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้อรรถลักษณะโดยย่อว่า [+ จำนวน] และ [- จำนวน] แทนการระบุว่ามีกำหนดจำนวนเส้นพุ่งหรือไม่

[+ จำนวน] หมายถึง ในการทอชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานจะมีการกำหนดจำนวนเส้นพุ่งแน่นอนตายตัว ชั้นมัดหมี่ประเภทนี้ ได้แก่ “หมี่ขยาย” “หมี่ย้อย” “หมี่คั่น”

[- จำนวน] หมายถึง ในการทอชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานไม่มีการกำหนดจำนวนเส้นพุ่งแน่นอนตายตัว ชั้นมัดหมี่ประเภทนี้ ได้แก่ “หมี่ลาย” “หมี่เปียง”

3.4.2 จำนวนหมี่ในเส้นพุ่ง

จำนวนหมี่ในเส้นพุ่งเป็นอีกมิติแห่งความแตกต่างทางความหมายที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้จากความหมายของชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน กล่าวคือ ในการทอชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานที่มีการกำหนดจำนวนเส้นพุ่งแน่นอนตายตัวนั้น จะมีความแตกต่างกันไปในการกำหนดจำนวนหมี่ที่ใช้ในการทอชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานร่วมด้วย ความแตกต่างของการกำหนดจำนวนหมี่อยู่สองอย่างคือ ชั้นมัดหมี่บางประเภทพื้นฐานมีการกำหนดจำนวนหมี่ที่ใช้ในการทอ 2 เส้นสลัبد้าย และชั้นมัดหมี่บางประเภททอหมี่ 4 เส้นสลัبد้าย ดังนั้นจำนวนหมี่ในเส้นพุ่งจึงเป็นมิติแห่งความแตกต่างที่ทำให้ชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานมีความแตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงใช้อรรถลักษณะโดยย่อว่า [+ หมี่ 2] และ [- หมี่ 2] เพื่อระบุว่ามีหมี่ในเส้นพุ่งเป็นจำนวนเท่าไร

[+ หมี่ 2] หมายถึง ในการทอชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานจะทอหมี่ 2 เส้นแล้วจึงทอด้วย สลับ ชิ้นมัดหมี่ประเภทนี้ ได้แก่ “หมี่ขยาบ”

[- หมี่ 2] หมายถึง ในการทอชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานจะทอหมี่ 4 เส้นแล้วจึงทอด้วย สลับ ชิ้นมัดหมี่ประเภทนี้ ได้แก่ “หมี่คั่น” และ “หมี่ข้อย”

3.4.3 การใช้ลั้งไม่ประกอบ

การใช้ลั้งไม่ประกอบ เป็นอีกมิติหนึ่งที่ทำให้เกิดความแตกต่างทางความหมาย ผู้วิจัย วิเคราะห์ได้จากความหมายของชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน กล่าวคือ ในการทอชิ้นมัดหมี่ประเภท พื้นฐานนั้นมีความแตกต่างกันไปตาม การใช้ลั้งไม่ประกอบ โดยชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานบาง ประเภทก็จะมีลั้งไม่ประกอบตลอดเลยแต่บางประเภทก็ไม่มี ดังนั้น การใช้ลั้งไม่ประกอบ จึงเป็นมิติ แห่งความแตกต่างที่ทำให้ชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานมีความแตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงใช้วรรดลัษณ์ โดยย่อว่า [+ ลั้งไม่] และ [- ลั้งไม่] เพื่อระบุว่าชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานแต่ละประเภท ประกอบด้วยลั้งไม่หรือไม่

[+ ลั้งไม่] หมายถึง ในการทอชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานจะทอลั้งไม่ประกอบกับ ตลอดของผ้าชิ้นด้วย ชิ้นมัดหมี่ประเภทนี้ ได้แก่ “หมี่ข้อย”

[- ลั้งไม่] หมายถึง ในการทอชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานจะไม่มีทอลั้งไม่ประกอบกับ ตลอดของผ้าชิ้น ชิ้นมัดหมี่ประเภทนี้ ได้แก่ “หมี่ขยาบ” และ “หมี่คั่น”

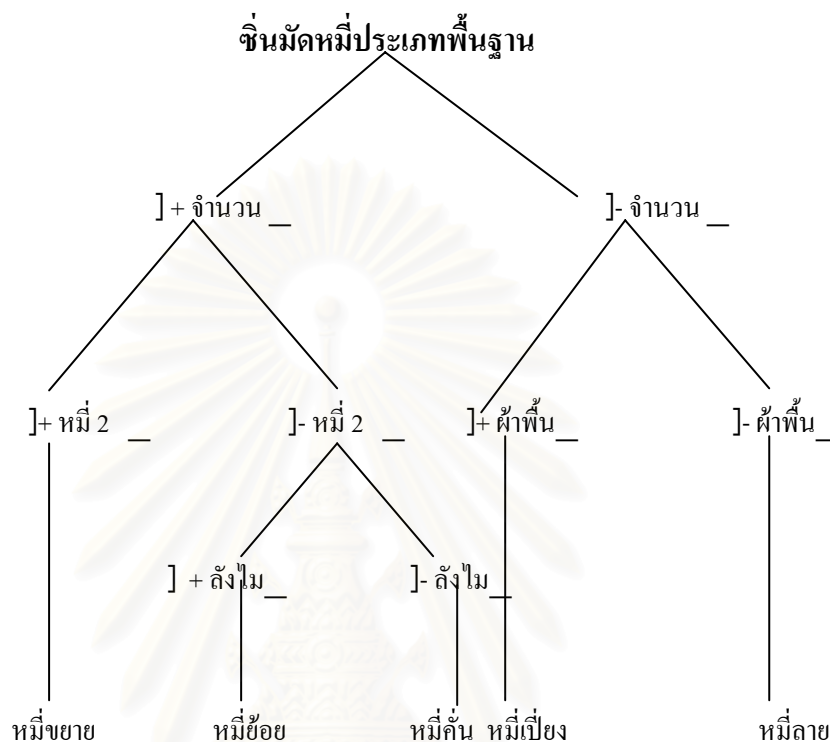
3.4.4 ลักษณะการทอด้วยในเส้นพุ่ง

ผู้วิจัยจัดเรื่องลักษณะการทอด้วยในเส้นพุ่ง เป็นอีกมิติแห่งความแตกต่างทางความหมาย เนื่องมาจากการวิเคราะห์ความหมายของชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน พบว่าชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน มีความแตกต่างกันตามลักษณะการทอด้วยในเส้นพุ่ง กล่าวคือ ชิ้นมัดหมี่บางประเภทมีลักษณะการ ทอด้วยโดยทอด้วยเป็นผ้าพื้น ซึ่งผ้าพื้น คือ การทอด้วยสีใดสีหนึ่งให้เป็นผ้าพื้นส่วนใหญ่แล้วจะ ทอให้เป็นแถบมีขนาดกว้างประมาณ 1 – 2 นิ้ว แต่ชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานบางประเภทไม่มี ลักษณะด้ายที่ทอเป็นผ้าพื้นแต่ทอด้วยเป็นเส้นหลายสีปนกัน ดังนั้นลักษณะการทอด้วยในเส้นพุ่งจึง เป็นมิติแห่งความแตกต่างที่ทำให้ชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานมีความแตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงใช้วรรด ลัษณ์โดยย่อว่า [+ ผ้าพื้น] และ [- ผ้าพื้น] เพื่อระบุลักษณะการทอด้วยในเส้นพุ่ง

[+ ผ้าพื้น] หมายถึง ในการทอชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานจะทอด้วยในเส้นพุ่งให้มี ลักษณะเป็นผ้าพื้น ชิ้นมัดหมี่ประเภทนี้ ได้แก่ “หมี่เฉียง”

[- ผ้าพื้น] หมายถึง ในการทอชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานจะไม่ทอด้วยในเส้นพุ่งให้มี ลักษณะเป็นผ้าพื้น แต่จะทอด้วยเป็นเส้นหลายสีปนกัน ชิ้นมัดหมี่ประเภทนี้ ได้แก่ “หมี่ลาย”

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายของชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานและมิติแห่งความแตกต่างของชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน ของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี สามารถแสดงให้เห็นได้ในรูปโครงสร้างต้นไม้ ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 8 แผนภูมิต้นไม้แสดงองค์ประกอบทางความหมายของชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน

จากแผนภูมิต้นไม้ภาพที่ 8 จะเห็นได้ว่าระบบอรรถลักษณะของชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานมีความแตกต่างทางความหมาย โดยในขั้นแรกจะแบ่งชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ ชั้นมัดหมี่ที่มีการกำหนดจำนวนเส้นพุ่ง [+ จำนวน] และกลุ่มที่ไม่มีการกำหนดจำนวนเส้นพุ่ง [- จำนวน] นอกจากนั้นกลุ่มของชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานที่มีการกำหนดจำนวนเส้นพุ่งยังแบ่งออกเป็นกลุ่มของชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานที่กำหนดจำนวนหมี่ 2 เส้น [+ หมี่ 2] และ หมี่ 4 เส้น [- หมี่ 2] โดยในขั้นนี้จะสามารถแยก “หมี่ขยาย” ออกมาจากชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทอื่นๆ ได้ ซึ่งมีลักษณะเด่น คือ หมี่ 2 เส้น ส่วนกลุ่มของหมี่ 4 เส้น ยังมีความแตกต่างกันด้วยการมี ลังไหมประกอบ สำหรับกลุ่มของชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานที่ไม่มีการกำหนดจำนวน เส้นพุ่งจะแบ่งออกเป็น กลุ่มที่ทอด้ายให้เป็นลักษณะผ้าพื้น [+ ผ้าพื้น] ได้แก่ “หมี่เป็ยง” และกลุ่มที่ไม่ได้ทอด้าย ให้เป็นลักษณะผ้าพื้น [- ผ้าพื้น] ได้แก่ “หมี่ลาย”

จากแผนภูมิต้นไม้ ชื่อจีนมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน ของคนไทยวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี สามารถแสดงความหมายด้วยการแจกแจงองค์ประกอบที่เป็นอรรถลักษณะได้ดังต่อไปนี้

/mii³ pian²/ 'หมี่เปียบ'
 (+ ค้าย)
 (- จำนวน)
 (+ ผ้าพื้น)

/mii³ laaj⁶/ 'หมี่ลาย'
 (+ ค้าย)
 (- จำนวน)
 (- ผ้าพื้น)

/mii³ khajaaj¹/ 'หมี่ขยาบ'

/mii³ jooj⁶/ 'หมี่ข้อย'

/mii³ khan³/ 'หมี่คั้น'

(+ ค้าย)
 (+ จำนวน)
 (+ หมี่ 2)

(+ ค้าย)
 (+ จำนวน)
 (- หมี่ 2)
 (+ ลังไม)

(+ ค้าย)
 (+ จำนวน)
 (- หมี่ 2)
 (- ลังไม)

จากการแจกแจงอรรถลักษณะข้างต้น สามารถสรุปความเหมือนและความต่างกันของจีนมัดหมี่ประเภทพื้นฐานแต่ละประเภทได้ดังตารางที่ 1

3.5 สรุปความเหมือนและความแตกต่างกันของจีนมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน

ตารางที่ 1 ความเหมือนและความแตกต่างกันของจีนมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน

มิติแห่งความแตกต่าง	อรรถลักษณะ	หมี่เปียบ	หมี่ลาย	หมี่ขยาบ	หมี่ข้อย	หมี่คั้น
1. จำนวนเส้นพุ่ง	[+ จำนวน]			✓	✓	✓
	[- จำนวน]	✓	✓			
2. จำนวนหมี่	[+ หมี่ 2]			✓		
	[- หมี่ 2]				✓	✓
3. การมีลังไมประกอบ	[+ ลังไม]				✓	
	[- ลังไม]					✓
4. ลักษณะของค้าย	[+ ผ้าพื้น]	✓				
	[- ผ้าพื้น]		✓			

ตารางที่ 1 แสดงให้เห็นความหมายของชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานแต่ละประเภทโดยใช้ องค์ประกอบทางความหมายแตกต่างกันไป รวมทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกันของชั้น มัดหมี่ประเภทพื้นฐานแต่ละประเภทอีกด้วย อาทิ จำนวนเส้นพุ่งทำให้ “หมี่เป็ยง” และ “หมี่ลาย” มีความแตกต่างกับ “หมี่ขยาย” “หมี่ข้อย” และ “หมี่คั่น” สำหรับ “หมี่เป็ยง” และ “หมี่ลาย” ก็มีความแตกต่างกันในเรื่องของ ลักษณะของด้ายที่ทอเป็นเส้นพุ่ง โดยที่ “หมี่เป็ยง” จะทอด้วยเป็น ผ้าพื้นสลับดอกหมี่ “หมี่ลาย” ทอเป็นลายสลับดอกหมี่ ส่วนกลุ่มของ “หมี่ขยาย” “หมี่ข้อย” และ “หมี่คั่น” นั้น เรื่องของ จำนวนหมี่ในเส้นพุ่ง ทำให้ “หมี่ขยาย” ซึ่งใช้หมี่ 2 เส้นในการทอ มีความแตกต่างจากชั้นมัดหมี่อีก 2 ประเภทคือ “หมี่ข้อย” และ “หมี่คั่น” ซึ่งยังมีความแตกต่างกันตรงที่ “หมี่ข้อย” จะใช้สิ่งไม่ประกอบเสมอ ส่วนหมี่คั่นไม่มี

บทนี้แสดงให้เห็นชั้นมัดหมี่พื้นฐานประเภทต่างๆ ซึ่งมีความแตกต่างกันตามลักษณะการ ทอที่แตกต่างกันไป โดยชั้นมัดหมี่พื้นฐานแต่ละประเภทสามารถทอให้เป็นลวดลายใดก็ได้ สำหรับศิลปะลวดลายที่งดงามของชั้นมัดหมี่แต่ละผืนนั้น ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเป็นลำดับถัดไปในบทที่ 4 ซึ่งก็คือลายเดี่ยวที่เป็นลายมูลฐานในชั้นมัดหมี่แต่ละผืน ทั้งนี้จะนำเสนอชื่อและความหมายของ ลายเดี่ยวแต่ละประเภทตามลำดับ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความหมายของชื่อลายเดี่ยวดั้งเดิมของจีนมัทหมี่

ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอส่วนของชื่อ และความหมายของชื่อลายเดี่ยวของจีนมัทหมี่ โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ คล้ายคลึงกับบทที่ 3 กล่าวคือ ส่วนแรกจะนำเสนอชื่อและความหมายของชื่อลายเดี่ยวของจีนมัทหมี่โดยอ้างอิงความหมายจากพจนานุกรมไทพวน (2544) และการสัมภาษณ์ชาวไทพวน และส่วนที่สองจะเป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายของชื่อที่ใช้เรียกลายเดี่ยวของจีนมัทหมี่ โดยผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้ คือ การกำหนดมิติแห่งความแตกต่างและระบุอรรถลักษณะ จากนั้นจะแสดงความหมายของชื่อลายเดี่ยวของจีนมัทหมี่ในรูปองค์ประกอบทางความหมาย

4.1 ชื่อที่ใช้เรียกลายเดี่ยวของจีนมัทหมี่

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลชื่อลายเดี่ยวของจีนมัทหมี่ ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษาต่อเนื่องจากการเก็บข้อมูลชื่อจีนมัทหมี่ประเภทพื้นฐานในช่วงแรก โดยสอบถามเปรียบเทียบชื่อลายเดี่ยวต่างๆ ที่ลายมีลักษณะเหมือนหรือแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้เพื่อให้ได้คำเรียกชื่อลายที่ถูกต้องชัดเจนและครอบคลุม และในที่สุดผู้วิจัยได้ชื่อลายเดี่ยวที่นำมาวิเคราะห์ในที่นี่ 18 ชื่อ โดยใช้เกณฑ์ต่อไปนี้

1. ไม่ปรากฏร่วมกับคำว่า ‘หมี่’ กล่าวคือ ผู้บอกภาษาจะเรียกเฉพาะชื่อลายเท่านั้น
2. เป็นลายดั้งเดิม กล่าวคือ เป็นลายที่มีการสืบทอดกันมาช้านานเป็นร้อยปี ตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ของผู้บอกภาษา โดยไม่มีการดัดแปลงหรือประดิษฐ์ลายใหม่เพิ่มเติม
3. เป็นชื่อของลายมูลฐานซึ่งเป็นส่วนประกอบของลวดลายที่ปรากฏบนจีนมัทหมี่

จากการวิเคราะห์ข้อมูลตามลักษณะดังกล่าว สรุปได้ว่ามีชื่อลายเดี่ยว 18 ลาย ซึ่งทุกลายเป็นลายที่เกิดจากการมัดหมี่ทั้งสิ้น โดยมีรายชื่อดังต่อไปนี้

1. /nok ⁵ piəŋ ⁵ moon ² /	‘นเก็ยงโมง’
2. /cap ² waan ³ /	‘จับหวาน’
3. /paa ² siw ² /	‘ปลาชีว’
4. /pəŋ ⁵ tʰəw ⁵ j ⁵ /	‘ปล้องอ้อย’
5. /khoo ¹ /	‘ขอ’
6. /naak ⁴ /	‘นาค’
7. /phoo ² sii ³ /	‘โพธิ์ศรี’

8. /ʔiə ⁵ sut ⁵ /	‘เอื้อซุด’
9. /laaj ⁶ /	‘ล้ำ’
10. /khaa ¹ pia ² /	‘ขาเปีย’
11. /ʔiə ⁵ /	‘เอื้อ’
12. /huə ¹ pii ⁵ /	‘หัวปลี’
13. /maʔ ³ tum ⁵ /	‘หมากตุ่ม’
14. /maʔ ³ cap ² /	‘หมากจับ’
15. /khood ² tag ⁵ /	‘โคมตั้ง’ ⁵
16. /doʔ ³ kɛw ⁵ /	‘ดอกแก้ว’
17. /phak ² wen ⁴ /	‘ผักแว่น’
18. /taw ³ nooj ⁶ /	‘เต้าน้อย’

4.2 ความหมายของชื่อลายเดี่ยว

ในการวิเคราะห์ความหมายชื่อลายเดี่ยวของจีนมัดหมี่ ผู้วิจัยอาศัยข้อมูลจากการพิจารณาลักษณะของลายจีนมัดหมี่ การสัมภาษณ์ผู้บอกภาษา และการเข้าร่วมในการทอจีนมัดหมี่ นอกจากนั้นยังได้ข้อมูลจากพจนานุกรมภาษาไทยพจน (2544) อีกด้วย ผลการวิเคราะห์ชื่อลายประสมของจีนมัดหมี่ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคำและความคิด หรือการเชื่อมโยงระหว่างมโนทัศน์ (concept) และสรรพสิ่ง (thing) นั้นเอง

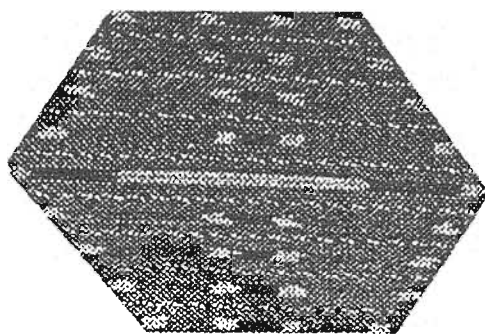
จากชื่อลายเดี่ยวทั้ง 18 ชื่อข้างต้นนั้น สังเกตได้ว่าไม่มีคำว่า /mi: i³/ ‘หมี่’ เป็นส่วนประกอบของคำเหมือนกับคำเรียกชื่อจีนมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน ทั้งนี้เนื่องมาจากการเรียกชื่อลายเดี่ยวผู้บอกภาษาจะเรียกแต่เฉพาะชื่อของลายเท่านั้น สำหรับความหมายของชื่อลายเดี่ยวทั้ง 18 ชื่อ นั้นมีดังต่อไปนี้

1. /nok⁵ ʔiəŋ⁵ moon²/ ‘นกเอี้ยงโงง’

คำว่า ‘นกเอี้ยงโงง’ /nok⁵ ʔiəŋ⁵ moon²/ หมายถึง นกชนิดหนึ่งมีลักษณะคล้ายนกขุนทองมีหงอนสีขาวบริเวณหัว

ลายเดี่ยว ‘นกเอี้ยงโงง’ /ʔiəŋ⁵ moon²/ หมายถึง ลายที่มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมคางหมูประกบกันสี่รูป โดยที่จะมีขีดขาวยาวคั่นกลางลายเสมอ โดยขีดขาวยาวนี้ก็คือหงอนของนกเอี้ยงโงงนั่นเอง (ดูภาพที่ 9 ประกอบ)

⁵ การถ่ายถอดเสียงใช้สัญลักษณ์สากลของ IPA ตรงกับการออกเสียงภาษาไทยพจน สำหรับตัวอักษรภาษาไทยใช้ตามภาษาไทยมาตรฐาน ตัวอย่างเช่น คำว่า /maʔ³ cap²/ ‘หมากจับ’ เป็นต้น

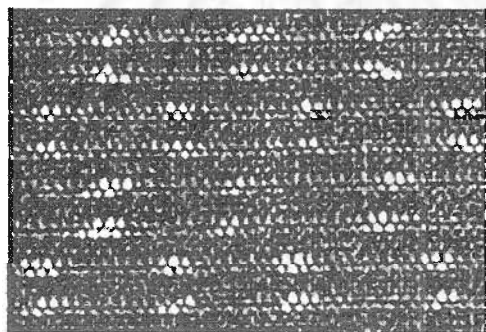

ภาพที่ 9 ลายนกเอี้ยงโมง

ในการมัดลายจะมัดในแนวลักษณะของสี่เหลี่ยมคางหมูหันด้านฐานเข้าหากันทั้งหมดสี่รูป โดยแบ่งเป็นด้านละสองรูป และมัดข้อขาวยาวคั่นตรงกลาง

2. /cap²waan³/ ‘จับหว่าน’

คำว่า ‘จับหว่าน’ /cap²waan³/ หมายถึง กริยาที่หว่านเมล็ดพืชในการเพาะปลูกหรือหว่านเมล็ดข้าวเปลือกข้าวสารในการให้อาหารสัตว์

ภาพที่ 10 ลายจับหว่าน

ลายเดี่ยว ‘จับหว่าน’ /cap²waan³/ หมายถึง ลายที่มีลักษณะเป็นขีดขาวคู่ กระจายทั่วผืนจีน คล้ายๆ กับเมล็ดข้าวสารหรือเมล็ดพืชที่ถูกหว่านกระจายไปทั่วผืนดิน (ดูภาพที่ 10 ประกอบ)

ในการมัดลายจับหว่านจะมัดลายในแต่ละลำให้อยู่ในลักษณะเป็นแถวตรงซึ่งมีระยะห่างระหว่างลายในแต่ละลำเป็นระยะเท่ากัน โดยในการมัดจะมัดด้วยเชือกฟางเป็นข้อเล็กๆ อยู่ในตำแหน่งเดียวกันให้เหมือนกันทีละ 2 ลำ พอขึ้นลำที่ 3 และ 4 จึงมัดในลักษณะเดียวกันกับ 2 ลำแรก แต่ตำแหน่งข้อที่มัดสลับหว่างกันกับ 2 ลำแรก สลับกันไปอย่างนี้ทั้งผืนจีน

คำว่า ลัว หมายถึง ‘ลักษณะนามที่ใช้เรียกกลุ่มเส้นพุ่งที่มีการมัดลายต่างกันไป’ แบ่งเรียกได้เป็น 2 กรณี กล่าวคือ 1) ‘ลัว’ ในความหมายที่ใช้เรียกจำนวนกลุ่มของเส้นด้ายในการคั่นหมี่แต่ละครั้งเพื่อนำไปใส่เครื่องมือสำหรับโยงด้ายเพื่อมัดลาย (ภาษาพวนเรียกเครื่องมือนี้ว่า ‘โองมัดหมี่’) ซึ่งความหมายของการคั่นหมี่ คือ การจัดเรียงเส้นด้ายให้มีจำนวนพอกับการทอชิ้นแต่ละผืน และ 2) ‘ลัว’ ในความหมายที่ใช้เป็นลักษณะนามเรียกจำนวนหมี่ที่ทอออกมาเป็นลายที่ผืนจีนมัดหมี่แล้ว

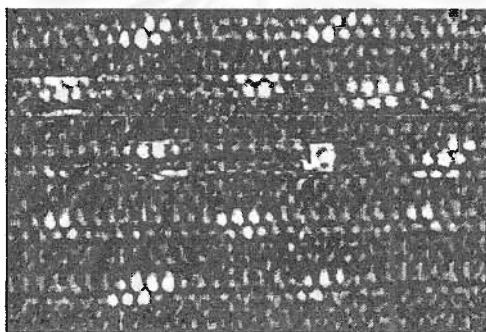
ซึ่งสามารถนับได้จากลายที่ปรากฏ โดย 1 ลำ อาจเท่ากับ หมี่ 4 เส้น หรือ 2 เส้น ส่วนคำว่า *เกิด* มีความหมายถึง จำนวนหมี่ที่ทอออกมาเป็นลายที่ผืนชิ้น เช่นกัน โดยมากจะเรียกที่มีจำนวนหมี่ 4 เส้น ว่า หมี่ 4 เกิด และเรียกที่มีจำนวน หมี่ 2 เส้นว่าหมี่ 2 เกิด

3. /paa² siw²/ ‘ปลาชิว’

คำว่า ‘ปลาชิว’/paa² siw²/ หมายถึง ปลาน้ำจืดชนิดหนึ่งมีขนาดเล็กมาก

ลายเดี่ยว ‘ปลาชิว’/paa² siw²/ หมายถึง ลายที่มีลักษณะเป็นขีดขาวเดี่ยวเล็กๆ กระจายทั่วผืนชิ้น คล้ายๆ กับปลาที่มีขนาดเล็กๆ จำพวกปลาชิวปลาสร้อยจำนวนมาก

(ดูภาพที่ 11 ประกอบ)

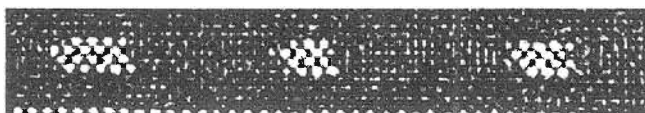
ภาพที่ 11 ลายปลาชิว

ในการมัดลายให้เป็นลายปลาชิวทำโดยมัดลายในแต่ละลำให้อยู่ในลักษณะเป็นแถวตรงซึ่งมีระยะห่างระหว่างลายในแต่ละลำเป็นระยะเท่ากัน โดยในการมัดจะมัดด้วยเชือกฟางเป็นข้อเล็กๆ ทีละลำ และในลำถัดมาก็มัดในลักษณะเดียวกันแต่ตำแหน่งข้อที่มัดจะสับหว่างกันกับลำแรก สลับกันไปอย่างนี้ทั้งผืนชิ้น

4. /pɔŋ⁵ ʔɔɔŋ⁵/ ‘ปล้องอ้อย’

คำว่า ‘ปล้องอ้อย’/pɔŋ⁵ ʔɔɔŋ⁵/ หมายถึง ช่วงระยะระหว่างข้อของต้นอ้อย

ลายเดี่ยว ‘ปล้องอ้อย’/pɔŋ⁵ ʔɔɔŋ⁵/ หมายถึง ลายที่มีลักษณะเป็นข้อๆหรือเป็นปล้องสีขาวคล้ายปล้องอ้อย มีระยะห่างระหว่างลายเป็นช่องเท่าๆกันเรียงกันเป็นแถวเดียว (ดูภาพที่ 12 ประกอบ)

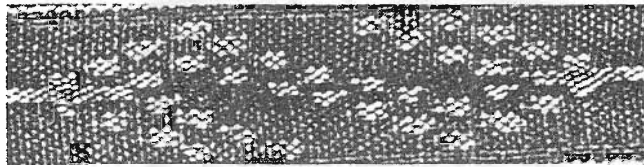

ภาพที่ 12 ลายปล้องอ้อย

ในการมัดลายปล้องอ้อยจะมัดลายในแต่ละลำให้อยู่ในลักษณะเป็นแถวตรงมีระยะห่างระหว่างลายในแต่ละลำเป็นระยะเท่ากัน ในการมัดจะมัดด้วยเชือกฟางเป็นข้อเล็กๆ ทีละลำ และจะมัดในแต่ละลำให้ตำแหน่งตรงกันไม่มีการสับหว่าง สำหรับการทอนั้นจะทอเป็นหมี่ 4 เกิดเสมอ กล่าวคือ ลายจะเกิดจากการทอหมี่แค่ 4 เส้นสลับด้วย

5. /khoo¹/ ‘ขอ’

คำว่า ‘ขอ’ /khoo¹/ หมายถึง ไม้หรือเหล็กที่งอๆ สำหรับซัก เกี้ยว หรือแขวน เป็นต้น ลายเดี่ยว ‘ขอ’ /khoo¹/ หมายถึง ลายที่มีลักษณะเป็นหยักยาวๆ แนวนอน และบริเวณช่วงปลายของลายหักเป็นมุม งอเข้าคล้ายกับรูปขอหรือรูปตัวเอสในภาษาอังกฤษ (ดูภาพที่ 13 ประกอบ)

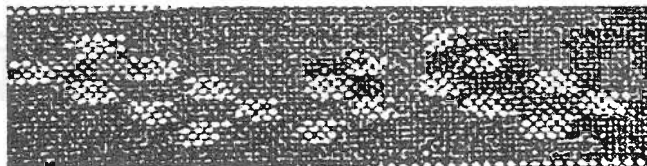

ภาพที่ 13 ลายขอ

ในการมัดลายขอจะมัดลายด้วยเชือกฟางเป็นข้อเล็กๆ ให้มีลักษณะเป็นหยักยาวๆ แนวนอน คล้ายรูปตัวเอสในภาษาอังกฤษ และจะมัดบริเวณช่วงปลายของลายให้เป็นลักษณะหักเป็นมุมงอเข้าหาที่กึ่งกลางของลาย

6. /naak⁴/ ‘นาค’

คำว่า ‘นาค’ /naak⁴/ หมายถึง พญานาคใหญ่มีหงอน เป็นสัตว์ในพุทธศาสนา ลายเดี่ยว ‘นาค’ /naak⁴/ หมายถึง ลายที่มีลักษณะเป็นหยักยาวๆ คล้ายกับลำตัวพญานาค (ดูภาพที่ 14 ประกอบ)

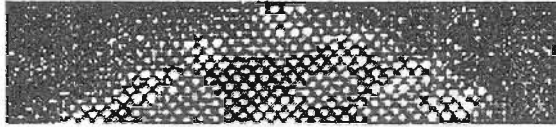
ภาพที่ 14 ลายนาค

ในการมัดลายนาคจะมัดลายให้มีลักษณะเป็นหยักยาวๆ แนวนอน แต่จะไม่มัดบริเวณช่วงปลายของลายให้เป็นหักเป็นมุมงอเข้าหาที่กึ่งกลางของลายเหมือนมัดลายขอ

7. /phoo² sii⁵/ 'โพธิ์ศรี'

คำว่า 'โพธิ์ศรี' /phoo² sii⁵/ หมายถึง ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่งในพระพุทธศาสนาเป็นที่
 ดัดสรู้งของพระพุทธเจ้า

ลายเดี่ยว 'โพธิ์ศรี' /phoo² sii⁵/ หมายถึง ลายที่มีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมคว่ำ หรือ
 หงาย แลดูคล้ายใบโพธิ์ (ดูภาพที่ 15 ประกอบ)

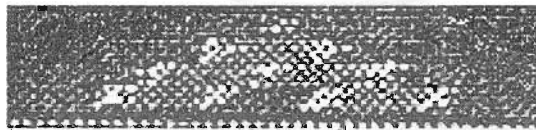
ภาพที่ 15 ลายโพธิ์ศรี

ในการมัดลายจะมัดให้เป็นแนวรูปสามเหลี่ยมคว่ำหรือหงาย โดยจะมีการมัดข้อกลางฐาน
 สามเหลี่ยมแต่ละอันเสมอ

8. /ʔiə⁵ sut⁵/ 'เอื้อซุด'

คำว่า 'เอื้อซุด' /ʔiə⁵ sut⁵/ หมายถึง เครื่องถ้วยชนิดหนึ่งที่เลื้อยติดกัน

ลายเดี่ยว 'เอื้อซุด' /ʔiə⁵ sut⁵/ หมายถึง ลายที่มีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมซ้อนกันคล้าย
 สายเถาว์ลัย (ดูภาพที่ 16 ประกอบ)

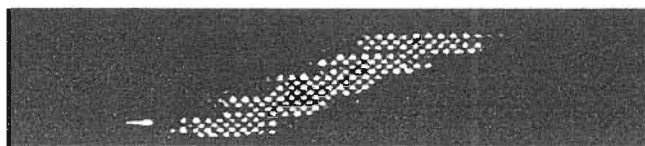
ภาพที่ 16 ลายเอื้อซุด

ในการมัดลายจะมัดลายในลักษณะรูปสามเหลี่ยมซ้อนกัน มีลักษณะการมัดคล้ายกับลาย
 โพธิ์ศรี แต่จะไม่มีการมัดข้อกลางฐานของสามเหลี่ยมแต่ละรูป

9. /laaj⁶/ 'ลัย'

คำว่า 'ลัย' /laaj⁶/ หมายถึง ไข่มุก ไม่ตรง ไม่เป็นระเบียบ

ลายเดี่ยว 'ลัย' /laaj⁶/ หมายถึง ลายที่มีลักษณะเป็นเส้นตรงเฉียงไปทางใดทางหนึ่ง
 (ดูภาพที่ 17 ประกอบ)

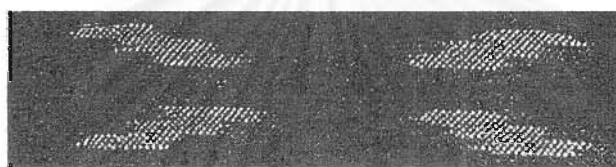
ภาพที่ 17 ลายล้าย

ในการมัดลายนลายจะมัดล้ายให้เป็นเส้นตรงในแนวแนวเฉียง ขนาดประมาณ 3-5 ลำ

10. /khaa' pia²/ 'ขาเป็ย'

คำว่า 'ขาเป็ย' /khaa' pia²/ หมายถึง ส่วนที่ยื่นออกมาเป็นขาไขว้กันคล้ายผมเป็ย

ลายนลาย 'ขาเป็ย' /khaa' pia²/ หมายถึง ลายนลายที่มีลักษณะเป็นเส้นเฉียงทะแยงออกจากกัน 4 เส้น 4 มุม โดยแบ่งเป็นด้านละ 2 อัน ลายนลายเป็นขาขึ้นออกมา (ดูภาพที่ 18 ประกอบ)

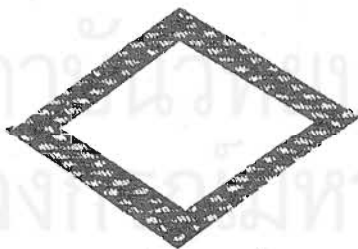
ภาพที่ 18 ลายขาเป็ย

ในการมัดลายนลายขาเป็ยจะมัดให้มีลักษณะเป็นเส้นในแนวเฉียงขนาดประมาณ 3-5 ลำ ทะแยงออกจากกัน 4 ด้าน

11. /ʔɿo³/ 'เอื้อ'

คำว่า 'เอื้อ' /ʔɿo³/ หมายถึง มีน้ำใจ เห็นแก่กัน เสริมกัน

ลายนลาย 'เอื้อ' /ʔɿo³/ หมายถึง ลายนลายที่มีลักษณะคล้ายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน (ดูภาพที่ 19 ประกอบ)

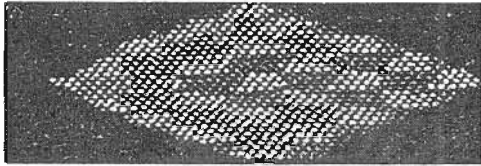
ภาพที่ 19 ลายเอื้อ

ในการมัดลายนลายเอื้อ จะมัดลายนลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน โดยจะมัดเฉพาะขอบของสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะไม่มัดให้เต็มทั้งลายนลาย

12. /huə' piɪ'/ 'ห้วป्ली'

คำว่า 'ห้วป्ली' /huə' piɪ'/ หมายถึง ดอกของกล้วยที่ยังมีกาบหุ้มอยู่

ลายเดี่ยว 'ห้วป्ली' /huə' piɪ'/ หมายถึง ลายที่มีลักษณะรูปทรงกล้วยปลีกกล้วย โดยจะสังเกตเห็นได้ว่ามีส่วนที่เหมือนกาบกล้วยหุ้มอยู่ด้วย (ดูภาพที่ 20 ประกอบ)

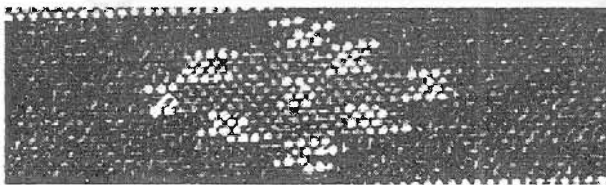
ภาพที่ 20 ลายห้วป्ली

ในการมัดลายห้วป्लीจะมัดให้ลายมีความกว้างโดยมาก 4 ช่อง ซึ่งการมัดลายจะมีลักษณะเหมือนการมัดลาย 'หมากจับ' (ภาพที่ 22) ต่อรวมกันเป็นก้อนคล้ายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน และไหมสีแดงแก่ข้างเดียวของลายเท่านั้น ส่วนอีกด้านไม่ไหมสีแดงแต่ยอมให้มีสีเดียวกับพื้นชั้น (ไหม = 'การนำเชือกฟางมามัดเก็บสีที่ต้องการไว้เพื่อไม่ให้เปลี่ยนเป็นสีอื่นในการย้อมรอบต่อไป')

13. /maʔ' tum'/ 'หมากตุ้ม'

คำว่า 'หมากตุ้ม' /maʔ' tum'/ หมายถึง ลูกตุ้ม ลูกประจำ

ลายเดี่ยว 'หมากตุ้ม' /maʔ' tum'/ หมายถึง ลายที่มีลักษณะเป็นก้อนๆ ใกล้เคียงกับสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แลดูคล้ายลูกตุ้ม (ดูภาพที่ 21 ประกอบ)

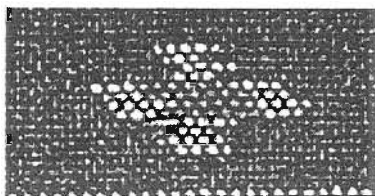
ภาพที่ 21 ลายหมากตุ้ม

ในการมัดลายจะมีลักษณะการมัดลายเหมือนลาย 'หมากจับ' (ภาพที่ 22) แต่จะมัดลายให้มีความกว้างประมาณ 2-4 ช่อง ต่อรวมกันเป็นก้อนคล้ายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน และถ้าจะไหมสีก็ไหมหมดเลขทั้งลายขกเว้นจุดขาวกลาง แต่ถ้าจะไหมสีก็ไหมหมดเลขทั้งลาย

14. /maʔ' cap²'/ 'หมากจับ'

คำว่า 'หมากจับ' /maʔ' cap²'/ หมายถึง ดันกระจับ

ลายเดี่ยว 'หมากจับ' /maʔ' cap²'/ หมายถึง ลายที่มีลักษณะเป็นดอกเล็กๆ ขนาดความกว้าง 3 ล้า ดูคล้ายดอกของดันกระจับ (ดูภาพที่ 22 ประกอบ)

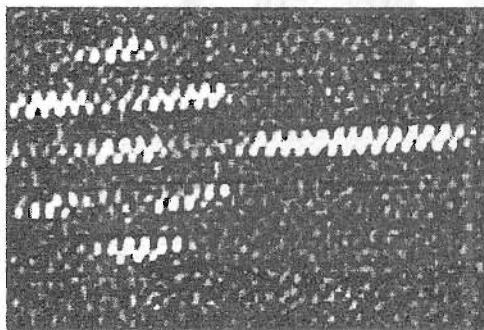
ภาพที่ 22 ลายหมากจับ

ในการมัดลายจะมัดลายให้มีความกว้างของลาย 1 ช่อง (ประมาณเกือบ 1 ซม.) โดยจะมัดข้อด้วยเชือกฟาง 2 ข้อให้ห่างกัน 1 ช่อง ในลำกลางและมัดข้ออย่างละ 1 ข้อในลำที่อยู่ขนานด้านบนและล่างของลำกลาง โดยมัดให้ข้อด้านละ 1 ข้อนั้นอยู่ในตำแหน่งกึ่งกลางช่องของลายในลำกลางที่มัดไปแล้ว

15. /khoom² taŋ⁵/ 'โคมตั้ง'

คำว่า 'โคมตั้ง' /khoom² taŋ⁵/ หมายถึง ตะเกียง

ลายเดี่ยว 'โคมตั้ง' /khoom² taŋ⁵/ หมายถึง ลายที่มีลักษณะคล้ายตะเกียงโบราณที่กำลังจุดอยู่โดยจะเห็นลักษณะคล้ายมีเปลวไฟ (ดูภาพที่ 23 ประกอบ)

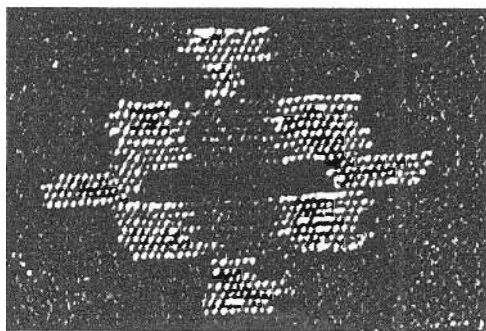
ภาพที่ 23 ลายโคมตั้ง

ในการมัดลายโคมตั้งจะมัดเหมือนลาย 'หมากจับ' แต่เป็นการมัดลาย 'หมากจับ' (ภาพที่ 22) ซ้อนกัน 2 อัน และมีการมัดข้อในลำกลางของลายยื่นออกมาจากลายด้านข้างเพียงด้านเดียวโดยให้มีความยาวมากกว่าข้ออื่นๆ

16. /doʔ³ keɛw⁵/ 'ดอกแก้ว'

คำว่า 'ดอกแก้ว' /doʔ³ keɛw⁵/ หมายถึง ดอกไม้ชนิดหนึ่ง สีขาว มีกลิ่นหอม

ลายเดี่ยว 'ดอกแก้ว' /doʔ³ keɛw⁵/ หมายถึง ลายที่มีลักษณะเป็นดอก และมีการมัดข้อยื่นในลำกลางทั้งสองด้าน (ดูภาพที่ 24 ประกอบ)

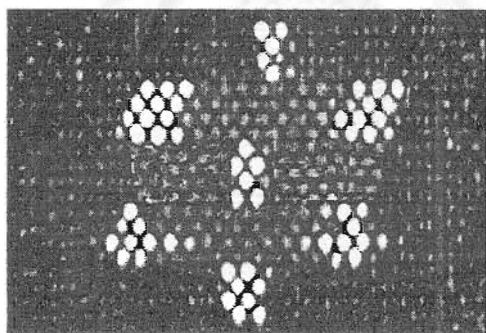
ภาพที่ 24 ลายดอกแก้ว

ในการมัดลายจะมัดลายให้ทรงคล้ายสี่เหลี่ยมหรือคล้ายกับลายโคมตั้ง (ภาพที่ 23) แต่จะมัดข้อขึ้นออกมาจากลายทั้งสองด้าน

17. /phak² wen⁴/ ‘ผักแว่น’

คำว่า ‘ผักแว่น’ /phak² wen⁴/ หมายถึง ผักชนิดหนึ่ง ใบกลมๆ เป็น 2 หยัก

ลายเดี่ยว ‘ผักแว่น’ /phak² wen⁴/ หมายถึง ลายที่มีลักษณะเป็นดอกสี่แฉก ทรงค่อนข้างเป็นรูปคล้ายสี่เหลี่ยมมี 2 หยัก (ดูภาพ ที่ 25 ประกอบ)

ภาพ ที่ 25 ลายผักแว่น

ในการมัดลายจะมัดลายเหมือนลาย ‘หมากจับ’ (ภาพที่ 22) แต่เป็นการมัดลาย ‘หมากจับ’ ซ้อนกัน 2 อัน และจะโทมสีแดงทั้งหมดของลาย (‘โทม’ = การนำเชือกฟางมามัดเก็บสีที่ต้องการไว้เพื่อไม่ให้เปลี่ยนเป็นสีอื่นในการล้อมรอบต่อไป)

18. /taw³ nooj⁶/ ‘เต้าน้อย’

คำว่า ‘เต้าน้อย’ /taw³ nooj⁶/ หมายถึง เต้าตัวเล็กๆ หรือลูกเต้า

ลายเดี่ยว ‘เต้าน้อย’ /taw³ nooj⁶/ หมายถึง ลายที่มีลักษณะคล้ายเต้าตัวเล็กๆ (ดูภาพที่ 26 ประกอบ)

ภาพที่ 26 ลายเต้าน้อย

ในการมัดลายเต้าน้อยจะมัดเหมือนลาย ‘หมากจับ’ (ภาพที่ 22) แต่เป็นการมัดลาย ‘หมากจับ’ ซ้อนกัน 2 อัน ซึ่งจะโทมสีแดงของลายทั้งหมดเก็บไว้ ยกเว้นบริเวณกึ่งกลางลายที่จะไม่โทมแต่จะข้อมเป็นสีเดียวกันกับพื้นชั้น

4.3 มิติแห่งความแตกต่างและอรรถลักษณะที่ใช้แยกความแตกต่างของชื่อลายเดี่ยว

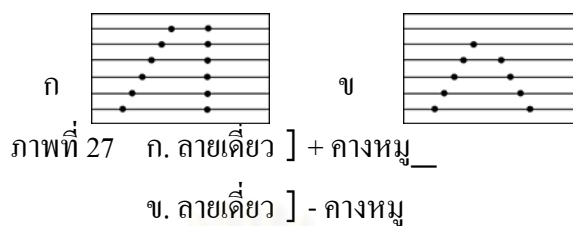
เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาความหมายของชื่อลายเดี่ยวของชั้นมัดหมี่แล้ว จึงทำการวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายของชื่อลายเดี่ยวของชั้นมัดหมี่ โดยใช้วิธีการเช่นเดียวกันกับ บทที่ 3 ซึ่งในการวิเคราะห์ผู้วิจัยใช้วิธีการคุณลักษณะการมัดลายของหมี่ กระบวนการ และองค์ประกอบของชั้นมัดหมี่ทั้งหมด ผลการวิเคราะห์พบมิติแห่งความแตกต่าง 16 มิติ ได้แก่ การมัดลายเป็นแนวสี่เหลี่ยมคางหมู การมัดลายเป็นแถวตรงแนวนอน จำนวนแถวของลาย การมัดข้อคู่กัน การมัดลายเป็นหยักทางยาว การมัดช่วงปลายของลาย การมัดลายเป็นแนวรูปสามเหลี่ยม การมัดแนวรูปสามเหลี่ยมให้ซ้อนกัน การมัดลายในแนวเฉียง จำนวนลายในแนวเฉียง การมัดลายเป็นแนวสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน การมัดเฉพาะขอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน การมัดเก็บสี ความยาวของลาย การมัดข้อยื่นจากลาย และจำนวนข้อที่ยื่นจากลาย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.3.1 การมัดลายเป็นแนวสี่เหลี่ยมคางหมู

การมัดลายเป็นแนวรูปสี่เหลี่ยมคางหมู เป็นมิติหนึ่งที่ทำให้เกิดมิติแห่งความแตกต่างทางความหมาย ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้จากความหมายของชื่อลายเดี่ยว กล่าวคือ การมัดลายเป็นแนวรูปสี่เหลี่ยมคางหมูเป็นมิติที่แยกชายนกเอี้ยงโหมง ออกจากลายอื่นๆ ได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจัดเรื่อง การมัดลายเป็นแนวสี่เหลี่ยมคางหมู เป็นมิติแห่งความแตกต่าง และใช้อรรถลักษณะโดยย่อว่า] + คางหมู_ และ] - คางหมู_ เพื่อระบุว่าลายเดี่ยวใดมีการมัดลายในแนวสี่เหลี่ยมคางหมู

] + คางหมู_ หมายถึง ลายเดี่ยวที่มีการมัดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู ลายเดี่ยวประเภทนี้ได้แก่ นกเอี้ยงโหมง (ภาพที่ 27 ก.)

] - คางหมู __ หมายถึง ลายเดี่ยวที่ไม่มีการมัดลายในแนวรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนลายเดี่ยวประเภทนี้ได้แก่ ขอ นาค เอื้อ โปธิศรี เอื้อซุด ขาเป็ย ล้าย หมากจับ โคมตั้ง ผักแว่น เต้าน้อย หัวปลี หมากค่อม เป็นต้น (ภาพที่ 27 ข.)

4.3.2 การมัดลายเป็นแถวตรงแนวนอน

ลักษณะแนวการมัดเป็นมิติแห่งความแตกต่างทางความหมายที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้จากความหมายของชื่อลายเดี่ยวของซิ่นมัดหมี่ กล่าวคือ ในการมัดลายแต่ละลายจะมีลักษณะแนวการมัดที่แตกต่างกันออกไปอย่างชัดเจน ลายเดี่ยวบางลายมีการมัดลายในลักษณะเป็นแถวตรงแนวนอน บางลายมีการมัดลายเป็นแนวหยักทางยาว บางลายมีการมัดลายเป็นลักษณะรูปสามเหลี่ยม และบางลายก็มีการมัดไปในแนวเฉียง ซึ่งจากการพิจารณาความหมายพบว่า การมัดลายเป็นแถวตรงแนวนอนเป็นมิติหนึ่งที่แยกลายเดี่ยว “จับหวาน” “ปลาชิว” และ “ปล้องอ้อย” ให้ต่างจากลายเดี่ยวชนิดอื่นได้ ผู้วิจัยจึงกำหนดเรื่อง “การมัดลายเป็นแถวตรงแนวนอน” เป็นมิติแห่งความแตกต่างทางความหมาย และใช้รรถลักษณ์โดยย่อว่า] + ตรงแนวนอน __ และ] - ตรงแนวนอน __ เพื่อระบุว่ามีการมัดลายเป็นแถวตรงแนวนอนหรือไม่

] + ตรงแนวนอน __ หมายถึง ในการมัดลายทุกครั้งจะมัดลายด้วยเชือกฟางเป็นข้อเล็กๆ ให้มีลักษณะเป็นแถวตรงเรียงกันไปตามแนวนอน ลายเดี่ยวประเภทนี้ ได้แก่ จับหวาน ปลาชิว ปล้องอ้อย (ภาพที่ 28 ก.)

] - ตรงแนวนอน __ หมายถึง ในการมัดลายทุกครั้งจะไม่มีมัดลายให้มีลักษณะเป็นแถวตรงเรียงกันไปตามแนวนอน แต่จะมีการมัดลายในแนวลักษณะอื่นๆ ลายเดี่ยวประเภทนี้ ได้แก่ ขอนาค เอื้อ โปธิศรี เอื้อซุด ขาเป็ย ล้าย หมากจับ โคมตั้ง ผักแว่น เต้าน้อย หัวปลี หมากค่อม ดอกแก้ว นกเอี้ยง (ภาพที่ 28 ข.)

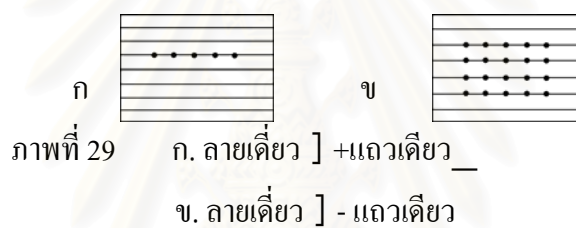

4.3.3 จำนวนแถวของลาย

ผู้วิจัยให้เรื่องจำนวนแถวของลาย เป็นมิติแห่งความแตกต่างทางความหมายอีกมิติหนึ่ง ผลการวิเคราะห์ความหมายแสดงให้เห็นว่า ลายเดี่ยวมีความแตกต่างกันไป ตามจำนวนแถวของลาย กล่าวคือ ในบางลายต้องประกอบด้วยจำนวนลายหลายแถวจึงจะสมบูรณ์หรือเต็มลาย แต่ในบางลายมีเพียงแถวเดียวเท่านั้นก็สมบูรณ์ ดังนั้น จำนวนแถวของลาย จึงมีความสำคัญและเป็นมิติหนึ่งที่ทำให้เกิดความแตกต่างทางความหมาย ผู้วิจัยจึงใช้บรรลัลักษณะโดยย่อว่า] + แถวเดี่ยว _ และ] - แถวเดี่ยว _ แทนการระบุว่าจำนวนแถวของลายเท่าไร

] + แถวเดี่ยว _ หมายถึง ลายเดี่ยวที่มีจำนวนแถวของลายเพียงแถวเดียว ลายเดี่ยวประเภทนี้ ได้แก่ ปล้องอ้อย (ภาพที่ 29 ก.)

] - แถวเดี่ยว _ หมายถึง ลายเดี่ยวที่มีจำนวนแถวของลายมากกว่าแถวเดียว ลายเดี่ยวประเภทนี้ ได้แก่ จับหว่าน ปลาชิว (ภาพที่ 29 ข.)

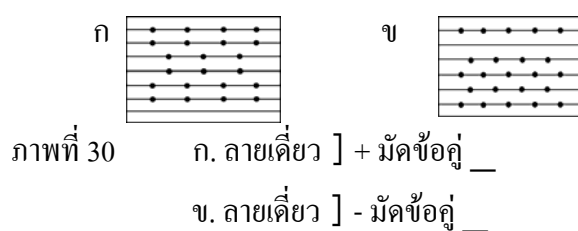

4.3.4 การมัดข้อคู่กัน

การมัดข้อคู่กันเป็นอีกมิติแห่งความแตกต่างทางความหมายที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้จากความหมายของชื่อลายเดี่ยว กล่าวคือ ในการมัดลายผู้มัดจะใช้เชือกฟางจิกเป็นเส้นเล็กๆ เพื่อมัดเป็นข้อๆ ให้เกิดลาย ซึ่งข้อที่มัดนั้นเมื่อนำไปข้อมสิจจะไม่ติดสี เนื่องจากมีเชือกฟางหุ้มอยู่ และเมื่อแกะเชือกออกด้ายจะเป็นข้อๆ ตามลายที่กำหนด ซึ่งในการมัดแต่ละลายก็มีความแตกต่างกันไป บางลายมีการมัดข้อคู่กันเสมอ คือ มัดข้อ 2 ข้อ ติดกันเป็นคู่ ให้เหมือนกันทีละ 2 ลำ แต่ในบางลายก็มัดข้อเดี่ยวๆ แยกกัน ดังนั้นการมัดข้อคู่กัน จึงเป็นมิติแห่งความแตกต่างที่ทำให้ลายเดี่ยวมีความแตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงใช้บรรลัลักษณะโดยย่อว่า] + มัดข้อคู่ _ และ] - มัดข้อคู่ _ เพื่อระบุว่าลายเดี่ยวนั้นมีการมัดข้อคู่กันหรือไม่

] + มัดข้อคู่ _ หมายถึง ในการมัดลายเดี่ยวจะใช้เชือกฟางมัดลายที่ด้าย เพื่อให้เกิดข้อคู่ตำแหน่งเดียวกันให้เหมือนกันทีละ 2 ลำ ลายเดี่ยวประเภทนี้ ได้แก่ จับหว่าน (ภาพที่ 30 ก.)

] - มัดข้อคู่ _ หมายถึง ในการมัดลายเดี่ยวจะไม่มีการมัดลาย เพื่อให้เกิดข้อคู่ตำแหน่งเดียวกันให้เหมือนกันทีละ 2 ลำ แต่จะใช้เชือกฟางมัดลายให้เกิดข้อสีขาวในลักษณะอื่น ลายเดี่ยวประเภทนี้ ได้แก่ ปลาชิว (ภาพที่ 30 ข.)

4.3.5 การมัดลายเป็นหยักทางยาว

การมัดลายเป็นหยักทางยาว เป็นอีกมิติแห่งความแตกต่างทางความหมายที่ผู้วิเคราะห์ได้จากความหมายของชื่อลายเดี่ยว กล่าวคือ ในการมัดลายแต่ละลายจะมีลักษณะแนวการมัดที่ต่างกันอย่างชัดเจน ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในหัวข้อ 4.3.1 ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดเรื่อง การมัดลายเป็นหยักทางยาว เป็นมิติหนึ่งที่แยกลายเดี่ยวออกจากกัน โดยใช้บรรทัดลักษณะ โดยย่อว่า] + หยักยาว __ และ] - หยักยาว __ เพื่อระบุว่าลายเดี่ยวมีลักษณะการมัดลายเป็นหยักทางยาวหรือไม่

] + หยักยาว __ หมายถึง หมายถึง ในการมัดลายทุกครั้งจะมัดลายด้วยเชือกฟางเป็นข้อเล็กๆ ให้มีลักษณะเป็นหยักทางยาว ลายเดี่ยวประเภทนี้ได้แก่ ขอ และ นาค (ภาพที่ 31 ก.)

] - หยักยาว __ หมายถึง ในการมัดลายทุกครั้งจะไม่มีมัดลายให้เป็นลักษณะแนวหยักทางยาว แต่จะมีการมัดลายในแนวลักษณะอื่น อาทิเช่น เอื้อ โปธิ์ศรี เอื้อชูด ล้าย หมากจับ โคมตั้ง ผักแว่น เต้าน้อย หัวปลี หมากคุ้ม ดอกแก้ว นกเอี้ยง (ภาพที่ 31 ข.)

4.3.6 การมัดช่วงปลายของลาย

ผู้วิจัยจัดเรื่อง การมัดช่วงปลายของลาย เป็นอีกมิติแห่งความแตกต่างทางความหมายที่ผู้วิเคราะห์ได้จากความหมายของชื่อลายเดี่ยว กล่าวคือ ลายเดี่ยวของชั้นมัดหมี่ จะมีความแตกต่างกันออกไปในเรื่องของ การมัดช่วงปลายของลาย ซึ่งด้านปลายของลายก็หมายรวมถึงทั้งด้านซ้ายและขวาสุดของลาย ผู้วิจัยพบว่า บางลายมีการมัดช่วงปลายของลาย โดยมัดลายด้านปลายให้มีทิศทางหันเข้าสู่กึ่งกลางลาย และบางลายก็ไม่มีการมัดลายด้านปลายให้มีทิศทางหันเข้าสู่กึ่งกลางลาย ดังนั้นจึงทำให้ ลักษณะการมัดช่วงปลายของลาย เป็นมิติแห่งความแตกต่างที่ทำให้ลายเดี่ยวมีความแตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงใช้บรรทัดลักษณะ โดยย่อว่า] + ปลายเข้ากึ่งกลาง __ และ] - ปลายเข้ากึ่งกลาง __

แทนการระบุลักษณะการมัดช่วงปลายของลายเดี่ยวว่ามีการมัดช่วงปลายของลายเข้าสู่กึ่งกลางลายหรือไม่

] + ปลายเข้าสู่กึ่งกลาง__ หมายถึง ในการมัดลายเดี่ยวจะมีการมัดช่วงปลายของลายให้มีทิศทางหันเข้าสู่กึ่งกลางของลาย ลายเดี่ยวประเภทนี้ ได้แก่ ขอ (ภาพที่ 32 ก.)

] - ปลายเข้าสู่กึ่งกลาง__ หมายถึง ในการมัดลายเดี่ยวจะไม่มีมัดช่วงปลายของลายให้มีทิศทางหันเข้าสู่กึ่งกลางของลาย ลายเดี่ยวประเภทนี้ ได้แก่ นาค (ภาพที่ 32 ข.)

ภาพที่ 32 ก. ลายเดี่ยว] + ปลายเข้าสู่กึ่งกลาง__
ข. ลายเดี่ยว] - ปลายเข้าสู่กึ่งกลาง__

4.3.7 การมัดลายเป็นแนวรูปสามเหลี่ยม

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อ 4.3.1 ว่าการมัดลายแต่ละลายจะมีลักษณะแนวการมัดที่แตกต่างกันออกไปอย่างชัดเจน จากการพิจารณาความหมายของชื่อลายเดี่ยว พบว่า การมัดลายเป็นแนวรูปสามเหลี่ยมเป็นมิติหนึ่งที่ทำให้ลายเดี่ยวมีความแตกต่างกัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดเรื่อง การมัดลายเป็นแนวรูปสามเหลี่ยม เป็นมิติแห่งความแตกต่างทางความหมาย ผู้วิจัยจึงใช้บรรทัดลักษณะโดยย่อว่า] + สามเหลี่ยม__ และ] - สามเหลี่ยม__ เพื่อระบุว่าลายเดี่ยวมีการมัดลายเป็นแนวรูปสามเหลี่ยมหรือไม่

] + สามเหลี่ยม__ หมายถึง ในการมัดลายทุกครั้งจะมัดลายด้วยเชือกฟางเป็นข้อเล็กๆ ให้มีลักษณะแนวรูปสามเหลี่ยม ลายเดี่ยวประเภทนี้ ได้แก่ โปธิศรี และเอื้อซุด (ภาพที่ 33 ก.)

] - สามเหลี่ยม__ หมายถึง ในการมัดลายทุกครั้งจะไม่มีมัดลายให้เป็นลักษณะแนวรูปสามเหลี่ยม แต่จะมีการมัดลายในแนวลักษณะอื่น ลายเดี่ยวประเภทนี้ อาทิ ล้าย หมากจับ โคมตั้ง ผักแว่น เต้าน้อย หัวปลี หมากตุ้ม ดอกแก้ว นกเอี้ยง เป็นต้น (ภาพที่ 33 ข.)

ภาพที่ 33 ก. ลายเดี่ยว] + สามเหลี่ยม__
ข. ลายเดี่ยว] - สามเหลี่ยม__

4.3.8 การมัดแนวรูปสามเหลี่ยมให้ซ้อนกัน

การมัดแนวรูปสามเหลี่ยมให้ซ้อนกัน เป็นอีกมิติแห่งความแตกต่างทางความหมาย ที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้จากความหมายของชื่อลายเดี่ยว กล่าวคือ ในการมัดลายจะมัดลายในลักษณะเป็นแนวรูปสามเหลี่ยมซ้อนทับกัน ซึ่งในบางลายก็ไม่มีการมัดลายรูปสามเหลี่ยมซ้อนกัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจัดเรื่อง การมัดลายซ้อนกัน เป็นอีกหนึ่งมิติแห่งความแตกต่างทางความหมายที่แยกลายเดี่ยวออกจากกันได้ โดยใช้บรรทัดลักษณะ] + ซ้อนกัน __ และ] - ซ้อนกัน __ แทนการระบุ ว่าลายเดี่ยวมีการมัดลายซ้อนกันหรือไม่

] + ซ้อนกัน __ หมายถึง ในการมัดลาย จะมัดลายให้มีลักษณะเป็นแนวรูปสามเหลี่ยมซ้อนทับกัน ลายเดี่ยวประเภทนี้ได้แก่ เอื้อซูด (ภาพที่ 34 ก.)

] - ซ้อนกัน __ หมายถึง ในการมัดลาย จะไม่มีการมัดลายให้มีลักษณะเป็นแนวรูปสามเหลี่ยมซ้อนทับกัน ลายเดี่ยวประเภทนี้ได้แก่ โพร้ศรี เป็นต้น (ภาพที่ 34 ข.)

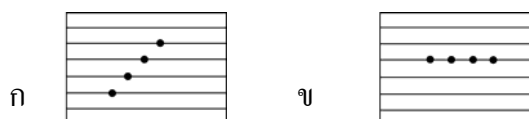
ภาพที่ 34 ก. ลายเดี่ยว] + ซ้อนกัน __
ข. ลายเดี่ยว] - ซ้อนกัน __

4.3.9 การมัดลายในแนวเฉียง

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อ 4.3.1 ว่าการมัดลายแต่ละลายจะมีลักษณะแนวการมัดที่แตกต่างกันออกไปอย่างชัดเจน จากการพิจารณาความหมายของชื่อลายเดี่ยว พบว่า การมัดลายในแนวเฉียงอีกเป็นมิติหนึ่งที่ทำให้ลายเดี่ยวมีความแตกต่างกัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดเรื่อง การมัดลายในแนวเฉียง เป็นมิติแห่งความแตกต่างทางความหมาย ผู้วิจัยใช้บรรทัดลักษณะโดยย่อว่า] + เฉียง __ และ] - เฉียง __ เพื่อระบุ ว่าลายเดี่ยวมีการมัดลายในแนวเฉียงหรือไม่

] + เฉียง __ หมายถึง ในการมัดลายทุกครั้งจะมัดลายด้วยเชือกฟางเป็นข้อเล็กๆ ให้มีลักษณะเฉียงไปในทางเดียวกัน ลายเดี่ยวประเภทนี้ได้แก่ ล้าย ขาเป็ย (ภาพที่ 35 ก.)

] - เฉียง __ หมายถึง ในการมัดลายทุกครั้งจะไม่มีการมัดลายให้เป็นลักษณะเฉียงไปในทางเดียวกัน แต่จะมีการมัดลายในแนวลักษณะอื่น ลายเดี่ยวประเภทนี้ อาทิ หมากจับ โคมตั้ง ผักแว่น เต้าน้อย หัวปลี หมากตุ้ม ดอกแก้ว นกเอี้ยง เป็นต้น (ภาพที่ 35 ข.)

ภาพที่ 35 ก. ลายเดี่ยว] + เฉียง __
ข. ลายเดี่ยว] - เฉียง __

4.3.10 จำนวนลายในแนวเฉียง

นอกจากการมัดลายในแนวเฉียงจะเป็นมิติแห่งความแตกต่างทางความหมายแล้ว จากการวิเคราะห์ความหมายของชื่อลายเดี่ยว จำนวนลายในแนวเฉียง ก็เป็นอีกมิติแห่งความแตกต่างทางความหมายที่แยกลายขาเป็ย ออกจากลาย ล้าย กล่าวคือ ขาเป็ยจะมีการมัดลายในแนวเฉียง 4 อัน เสมอส่วนล้ายเพียงอันเดียว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดเรื่อง จำนวนลายในแนวเฉียง เป็นมิติแห่งความแตกต่างทางความหมาย โดยใช้รรถลักษณ์] + เฉียง4 เส้น _ และ] - เฉียง4 เส้น _ เพื่อระบุว่ามีการมัดลายในแนวเฉียงเป็นเท่าไร

] + เฉียง4 เส้น _ หมายถึง ในการมัดลายจะมัดลาย จะมัดให้มีแนวเฉียงจำนวน 4 เส้น ลายเดี่ยวประเภทนี้ ได้แก่ ขาเป็ย (ภาพที่ 36 ก.)

] - เฉียง4 เส้น _ หมายถึง ในการมัดลายจะมัดลาย จะไม่มีการมัดให้มีแนวเฉียงจำนวน 4 เส้น แต่จะเฉียงเพียงอันเดียวเท่านั้นลายเดี่ยวประเภทนี้ ได้แก่ ล้าย (ภาพที่ 36 ข.)

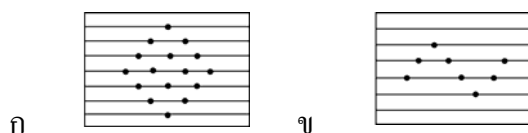

4.3.11 การมัดลายเป็นแนวสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

นอกจากจะมีการมัดลายในแนวรูปสามเหลี่ยม เป็นหยักยาว หรือเป็นแนวเฉียงแล้ว จากการวิเคราะห์ความหมายของชื่อลายเดี่ยวผู้วิจัยพบว่า การมัดลายเป็นแนวสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เป็นอีกมิติหนึ่งที่มีความแตกต่างทางความหมาย แยกลายเดี่ยวออกจากกันได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจัดเรื่อง การมัดลายเป็นแนวสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เป็นมิติแห่งความแตกต่าง และใช้รรถลักษณ์โดยย่อว่า] + เปียกปูน _ และ] - เปียกปูน _ เพื่อระบุว่าลายเดี่ยวใดมีการมัดลายในแนวสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

] + เปียกปูน _ หมายถึง ลายเดี่ยวที่มีการมัดลายในแนวรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนลายเดี่ยวประเภทนี้ ได้แก่ หัวปลี หมากตุ้ม(ภาพที่ 37 ก.)

] - เปียกปูน _ หมายถึง ลายเดี่ยวที่ไม่มีการมัดลายในแนวรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนลายเดี่ยวประเภทนี้ ได้แก่ โคมตั้ง เต้าน้อย หมากจับ เป็นต้น (ภาพที่ 37 ข.)

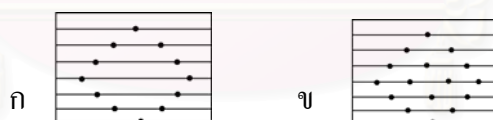
ภาพที่ 37 ก. ลายเดี่ยว] + เปียกปูน __
ข. ลายเดี่ยว] - เปียกปูน __

4.3.12 การมัดเฉพาะขอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

นอกจากการการมัดลายเป็นแนวสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะเป็นมิติแห่งความแตกต่างทางความหมายแล้ว จากการวิเคราะห์ความหมายของชื่อลายเดี่ยว พบว่า การมัดเฉพาะขอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เป็นอีกมิติแห่งความแตกต่างทางความหมายที่แยกเดี่ยว ออกจาก หมากตุ้ม และ หัวปลี กล่าวคือ ลายเอื้อ จะมัดเฉพาะด้านขอบของสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเท่านั้น จะไม่มัดให้เต็มลายขนมเปียกปูนเหมือนกับ หมากตุ้ม และ หัวปลี ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดเรื่อง การมัดเฉพาะขอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เป็นมิติแห่งความแตกต่างทางความหมาย โดยใช้รรถลักษณ์] + มัดเฉพาะขอบ __ และ] - มัดเฉพาะขอบ __ เพื่อระบุว่าลายเดี่ยวใดที่มัดเฉพาะขอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

] + มัดเฉพาะขอบ __ หมายถึง ลายเดี่ยวที่มีการมัดลายเฉพาะขอบของสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนลายเดี่ยวประเภทนี้ ได้แก่ เอื้อ (ภาพที่ 38 ก.)

] - มัดเฉพาะขอบ __ หมายถึง ลายเดี่ยวที่ไม่มีการมัดลายเฉพาะขอบของสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน โดยจะมัดให้เต็มทั้งลาย ลายเดี่ยวประเภทนี้ ได้แก่ หมากตุ้ม และ หัวปลี (ภาพที่ 38 ข.)

ภาพที่ 38 ก. ลายเดี่ยว] + มัดเฉพาะขอบ __
ข. ลายเดี่ยว] - มัดเฉพาะขอบ __

4.3.13 การมัดเก็บสี่

ลักษณะการมัดเก็บสี่ เป็นมิติหนึ่งที่ทำให้เกิดมิติแห่งความแตกต่างทางความหมาย ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้จากการวิเคราะห์ความหมายของชื่อลายเดี่ยว กล่าวคือ เมื่อมัดลายเดี่ยวเสร็จสิ้นแล้ว จะต้องนำค้ำที่มัดลายแล้วนั้น ไปข้อมสี่ และเพื่อที่จะได้สี่ที่ต้องการในบางลายที่ต้องใช้หลายสี่จึงไม่สามารถข้อมสี่ให้เสร็จสิ้นในครั้งเดียวได้ กล่าวคือ จะต้องมีการข้อมสี่หลายรอบเพื่อให้ได้สี่ที่ต้องการ ดังนั้นเมื่อต้องเก็บสี่ที่ต้องการไว้จึงต้องมีการนำเชือกฟางมามัดเก็บสี่ที่ต้องการไว้เพื่อไม่ให้เปลี่ยนเป็นสี่อื่นในการข้อมรอบต่อไป ซึ่งวิธีการนี้ ภาษาไทพวน เรียก ‘โทมสี่’ ซึ่งก็คือการมัด

เก็บสี นั่นเอง วิธีการมัดเก็บสี อาทิ ในครั้งแรกข้อมสีแดงลงไป ดังนั้นสีแดงจึงติดอยู่กับด้ายที่ไม่มี การมัดข้อไว้ตั้งแต่ทีแรก จากนั้นตากด้ายที่ย้อมในครั้งแรกให้แห้ง และนำมาข้อมสีต่อในรอบสอง ต่อ เพื่อต้องการจะได้สี เหลือง ดังนั้นจึงต้องนำเชือกฟางมามัดเก็บสีแดงไว้ (‘โทมสีแดง’) เพื่อไม่ ต้องการให้เปื้อนสีเหลืองในการข้อมรอบต่อไป เป็นต้น ซึ่งจากวิธีการมัดเก็บสีนี้ พบว่า ลายเดี่ยวแต่ละประเภทมีการมัดเก็บสีที่แตกต่างกันไป บางลายมัดเก็บสีทั้งหมดของลาย แต่บางลายมัดเก็บสี เป็นบางส่วนของลายเท่านั้น ดังนั้น ลักษณะการมัดเก็บสี จึงเป็นมิติแห่งความแตกต่างที่ทำให้ลาย เดี่ยวมีความแตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงใช้บรรณลักษณะโดยย่อ $\left[\begin{array}{c} \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \end{array} \right] +$ เก็บสีบางส่วน $\underline{\quad}$ และ $\left[\begin{array}{c} \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \end{array} \right] -$ เก็บสีบางส่วน $\underline{\quad}$ แทนการระบุว่าลายเดี่ยวมีการมัดเก็บสีอย่างไร

$\left[\begin{array}{c} \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \end{array} \right] +$ เก็บสีบางส่วน $\underline{\quad}$ หมายถึง ในการมัดลายเดี่ยวจะมีการมัดเก็บสีที่ต้องการไว้บางส่วนของลายเท่านั้น กล่าวคือจะไม่มัดเก็บสีที่ต้องการไว้ทั้งหมดในการข้อมรอบต่อไปนั่นเอง ลายเดี่ยวประเภทนี้ อาทิเช่น เต้าน้อย หัวปลี เป็นต้น (ภาพที่ 39 ก.)

$\left[\begin{array}{c} \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \end{array} \right] -$ เก็บสีบางส่วน $\underline{\quad}$ หมายถึง ในการมัดลายเดี่ยวจะมีการมัดเก็บสีที่ต้องการไว้ทั้งหมดของลาย หรือไม่ก็ ไม่มัดเก็บสีเลยทั้งลาย กล่าวคือจะมัดเก็บสีที่ต้องการไว้ทั้งหมดในการข้อมรอบต่อไป และไม่มัดเก็บสีไว้เลยในการข้อมรอบต่อไปจะคงไว้เฉพาะข้อขาวๆให้เป็นลายเท่านั้น ลายเดี่ยวประเภทนี้ อาทิ ผักแว่น หมากด้อม เป็นต้น (ภาพที่ 39 ข.)

4.3.14 ความยาวของลาย

ความยาวของลาย เป็นมิติหนึ่งที่ทำให้เกิดความแตกต่างทางความหมาย ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้จากความหมายของชื่อลายเดี่ยว กล่าวคือ ในการมัดลายแต่ละครั้งนั้นผู้มัดจะมีการตีช่องด้วยคินสอดำลงไปทีเส้นด้ายที่ต้องการจะมัดลายให้มีระยะห่างเป็นช่องเท่าๆ กันซึ่งแต่ละช่องจะมีระยะห่างเท่ากันประมาณเกือบ 1 ซม. แต่ในบางครั้งผู้มัดที่ความชำนาญก็จะกะเนด้วยสายตาคะให้แต่ละช่องหรือช่วงที่มัดมีระยะห่างเท่าๆ กัน (ระยะห่างระหว่างช่องที่กะด้วยสายตาวางประมาณ เกือบ 1 ซม. เช่นกัน) โดยไม่จำเป็นต้องขีดคินสอด ซึ่งในการมัดเชือกลงไปนั้นก็จะมัดตามเส้นที่ได้ขีดไว้ หรือตามจุดที่ประมาณด้วยสายตา เมื่อพิจารณาความหมายของชื่อลายเดี่ยวแล้วพบว่า ลายเดี่ยวมีความแตกต่างกันไปตามความยาวของลาย เนื่องจากลายเดี่ยวบางลายมีความยาวของลายเพียง 1 ช่อง (เท่ากับมัดข้อ 2 ข้อ) แต่บางลายมีความยาวของลายมากกว่า 1 ช่อง ดังนั้น ความยาวของลาย จึงเป็นมิติแห่งความแตกต่างทำให้ลายเดี่ยวมีความแตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงใช้บรรณลักษณะโดยย่อว่า

] + ยาว 1 ช่อง __ และ] - ยาว 1 ช่อง __ เพื่อระบุว่าลายเดี่ยวมีการมัดลายให้มีความกว้างของลายเป็น 1 ช่องหรือไม่

] + ยาว 1 ช่อง __ หมายถึง ในการมัดลายเดี่ยวจะมัดให้ลายมีความยาว 1 ช่อง กล่าวคือ มัดข้อแค่ 2 ข้อ ตรงจุดที่ขีดไว้ ลายเดี่ยวประเภทนี้ ได้แก่ หมากจับ (ภาพที่ 40 ก.)

] - ยาว 1 ช่อง __ หมายถึง ในการมัดลายเดี่ยวจะมัดให้ลายมีความยาวมากกว่า 1 ช่อง ส่วนจะยาวกี่ช่องนั้นขึ้นอยู่กับลายเดี่ยวแต่ละชนิด ลายเดี่ยวประเภทนี้ อาทิ โคมตั้ง เต้าน้อย เป็นต้น (ภาพที่ 40 ข.)

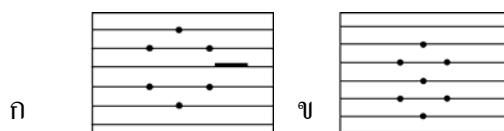
ภาพที่ 40 ก. ลายเดี่ยว] + ยาว 1 ช่อง __
ข. ลายเดี่ยว] - ยาว 1 ช่อง __

4.3.15 การมัดข้อยื่นจากลาย

ผู้วิจัยจัดเรื่อง การมัดข้อยื่นจากลาย เป็นอีกมิติแห่งความแตกต่างทางความหมาย กล่าวคือ จากกรณีวิเคราะห์ความหมายของชื่อลายเดี่ยว พบว่า ลายเดี่ยวบางลายมีการมัดข้อยื่นออกมาจากลาย แต่ในบางลายไม่มีลักษณะดังกล่าว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจัดเรื่อง การมัดข้อยื่นจากลาย เป็นมิติที่ทำให้เกิดความแตกต่างทางความหมาย และใช้สัญลักษณ์โดยย่อว่า] + ข้อยื่น __ และ] - ข้อยื่น __ เพื่อระบุว่าลายเดี่ยวมีการมัดข้อยื่นออกมาจากกลางลายหรือไม่

] + ข้อยื่น __ หมายถึง ในการมัดลายเดี่ยวจะใช้เชือกฟางมัดลายที่ด้าย โดยมัดข้อให้มีความยาวมากกว่าข้ออื่นๆที่มัดทั่วไปยื่นออกมาจากกลางลาย ลายเดี่ยวประเภทนี้ ได้แก่ โคมตั้ง และ ดอกแก้ว (ภาพที่ 41 ก.)

] - ข้อยื่น __ หมายถึง ในการมัดลายเดี่ยวจะไม่มีการมัดลาย ให้ข้อมีความยาวยื่นออกมาจากกลางลาย แต่จะใช้เชือกฟางมัดลายให้เกิดข้อเป็นข้อเล็กๆ ธรรมดา ลายเดี่ยวประเภทนี้ อาทิ ผักแว่น เต้าน้อย เป็นต้น (ภาพที่ 41 ข.)

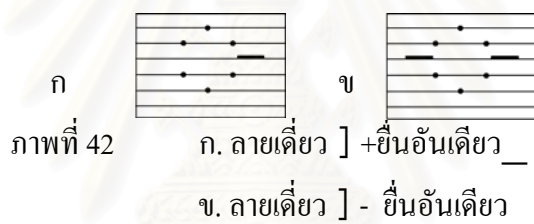
ภาพที่ 41 ก. ลายเดี่ยว] + ข้อยื่น __
ข. ลายเดี่ยว] - ข้อยื่น __

4.3.16 จำนวนข้อที่ยื่นจากลาย

นอกจาก การการมัดข้อยื่นจากลาย จะเป็นมิติแห่งความแตกต่างทางความหมายแล้ว จาก การวิเคราะห์ความหมายของชื่อลายเดี่ยว พบว่า จำนวนข้อที่ยื่นจากลาย เป็นอีกมิติแห่งความแตกต่างทางความหมายที่แยกลายโคมตั้ง ออกจากลาย ดอกแก้ว กล่าวคือ โคมตั้งจะมัดข้อยื่น ออกมาจากกลางลายเพียงอันเดียว ส่วนดอกแก้ว จะมัดข้อยื่นออกมาจากกลางลายทั้งสองด้านซ้าย และขวา ดังนั้น จำนวนข้อที่ยื่นจากลาย จึงมีความสำคัญและเป็นมิติหนึ่งที่ทำให้เกิดความแตกต่างทางความหมาย ผู้วิจัยจึงใช้บรรดลक्षण์โดยย่อว่า] +ยื่นอันเดียว__ และ] - ยื่นอันเดียว__ แทนการระบุว่าลายเดี่ยวมี จำนวนข้อที่ยื่นจากลาย เท่าไร

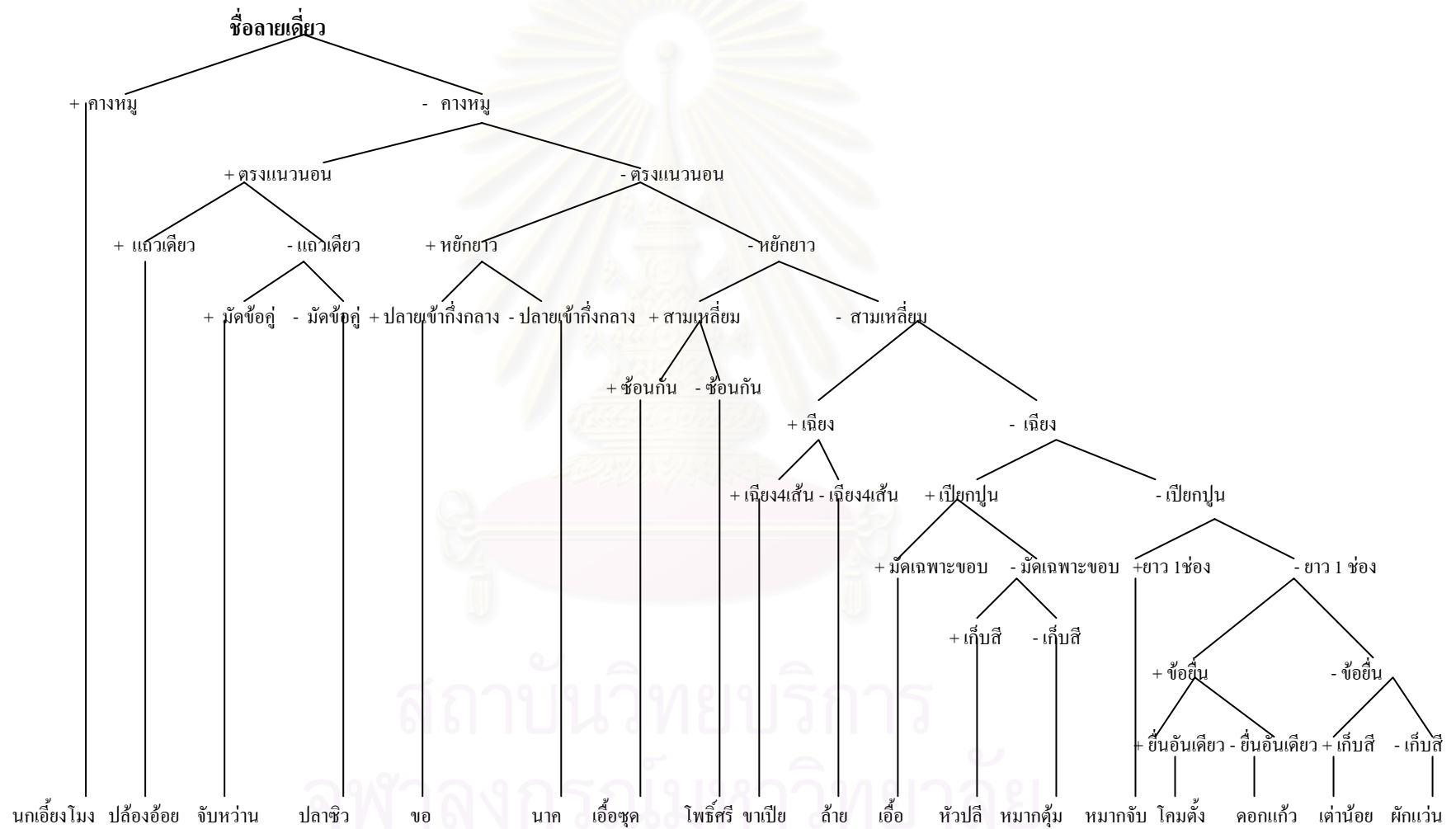
] +ยื่นอันเดียว__ หมายถึง ลายเดี่ยวที่มีจำนวนข้อที่ยื่นจากลายเพียงอันเดียว ลายเดี่ยวประเภทนี้ ได้แก่ โคมตั้ง (ภาพที่ 42 ก.)

] - ยื่นอันเดียว__ หมายถึง ลายเดี่ยวที่มีจำนวนแถวของลายมากกว่าอันเดียว ลายเดี่ยวประเภทนี้ ได้แก่ ดอกแก้ว (ภาพที่ 42 ข.)

จากมิติแห่งความแตกต่างทั้ง 16 มิติข้างต้น สามารถแสดงให้เห็นความแตกต่างอย่างเด่นชัดขององค์ประกอบทางความหมายของชื่อลายเดี่ยวได้ในภาพที่ 43

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 43 แผนภูมิต้นไม้แสดงองค์ประกอบทางความหมายของชื่อสายเดี่ยว

จากโครงสร้างต้นไม้ภาพที่ 43 ข้างต้นจะเห็นได้ว่าระบบบรรดลักษณ์ของชื่อสายเดี่ยว มีความแตกต่างทางความหมายโดยในขั้นแรกจะแบ่งสายเดี่ยวออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ สายเดี่ยวที่มีการมัดลายเป็นแนวสี่เหลี่ยมคางหมู] + คางหมู__ และเดี่ยวที่ไม่มีการมัดลายเป็นแนวสี่เหลี่ยมคางหมู] - คางหมู__ ในเบื้องต้นสามารถแยกสาย นกเอี้ยงโอมง ออกจากสายเดี่ยวอื่นๆ ได้ ซึ่งกลุ่มที่ไม่มีการมัดลายเป็นสี่เหลี่ยมคางหมู แบ่งออกเป็น การมัดลายเป็นแถวตรงแนวนอน] +ตรงแนวนอน__ และ สายเดี่ยวที่ไม่มีการมัดลายเป็นแถวตรงแนวนอน] - ตรงแนวนอน__ ซึ่งสามารถแยกสาย ปล้องอ้อย จับหว่าน และปลาชิว ออกจากสายเดี่ยวอื่นๆ ได้ ซึ่งกลุ่มที่มัดลายเป็นแถวตรงแนวนอน แบ่งออกเป็น สายเดี่ยวที่มีจำนวนลายเพียงแถวเดียว และ มากกว่าแถวเดียว ซึ่งสายที่มีเพียงแถวเดียวนั้นแบ่งย่อยออกเป็น สายที่มีการมัดข้อคู่กัน ได้แก่ จับหว่าน และสายที่ไม่มีการมัดข้อคู่กัน ได้แก่ ปลาชิว สำหรับสายที่ไม่มีการมัดลายเป็นแถวตรงแนวนอนแบ่งออกเป็น สายที่มีการมัดลายเป็นหยักทางยาว และ สายที่ไม่มีการมัดลายเป็นหยักทางยาว ซึ่งสายที่มีการมัดเป็นหยักทางยาวแยกออกได้เป็น สายเดี่ยวที่มีการมัดด้านปลายของลายเข้าหาที่กลาง และสายที่ไม่มีการมัดด้านปลายของลายเข้าหาที่กลาง ส่วนสายที่ไม่มีการมัดลายเป็นหยักทางยาวจะแบ่งออกเป็นสายเดี่ยวที่มีการมัดลายเป็นแนวรูปสามเหลี่ยมและสายที่ไม่มีการมัดแนวเป็นรูปสามเหลี่ยม สายที่มีการมัดแนวรูปสามเหลี่ยมก็สามารถแบ่งย่อยออกได้ สายที่มีการมัดสามเหลี่ยมซ้อนกัน และสายที่ไม่มีการมัดสามเหลี่ยมซ้อนกัน ซึ่งสามารถแยกสายเอื้อซุด ออกจาก โปธิศรีได้ นอกจากนั้นแล้ว สายที่ไม่มีการมัดเป็นในแนวรูปสามเหลี่ยมจะแบ่งออกเป็นสายที่มีการมัดในแนวเฉียงและไม่ใช่แนวเฉียง โดยในการมัดแนวเฉียงมีความแตกต่างกันตรงที่จำนวนของการเฉียงของลาย ส่วนสายที่ไม่มีการมัดในแนวเฉียง จะแบ่งออกเป็นสายที่มีการมัดในแนวสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน และไม่ได้มัดในแนวสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ซึ่งสายที่มีการมัดในแนวสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะมีความแตกต่างกันตรงที่การมัดเฉพาะขอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน โดยจะสามารถแยกสายเอื้อ ออกจาก หัวปลีและหมากคู้มได้ นอกจากนั้นสายที่ไม่มีการมัดเฉพาะขอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนจะต่างกันที่ การมัดเก็บสี่ สำหรับสายเดี่ยวที่ไม่มีการมัดเป็นแนวสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน จะแบ่งออกเป็นสายเดี่ยวที่มีการมัดลายเป็นความยาว 1 ช่อง และสายที่ไม่มีการมัดลายเป็นความยาว 1 ช่อง โดยที่สายที่ไม่มีความยาว 1 ช่องจะต่างกันตรงที่ การมัดข้อขึ้นจากลาย และ การไม่มัดข้อขึ้นจากลาย ซึ่งจะแยกสายโคมตั้ง และดอกแก้ว ออกจาก ผักแว่น และเต้าน้อย นอกจากนั้นแล้ว สายเดี่ยวที่มีการมัดข้อขึ้นจากลาย ต่างกันตรง จำนวนการมัดข้อขึ้นจากลาย ซึ่งจะแยกโคมตั้งออกจากดอกแก้ว ส่วนกลุ่มที่ไม่มีการมัดข้อขึ้นออกมา มีความแตกต่างกันตรงการมัดเก็บสี่ โดยจะแยกสายเต้าน้อยที่มีการมัดเก็บสี่บางส่วน ออกจากผักแว่น

จากโครงสร้างต้นไม้ข้างต้นชื่อสายเดี่ยวของจีนมัทหมี่ ของคนไทยวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ยังสามารถแสดงการแจกแจงความหมายด้วยการใช้รรดลักษณ์ได้ ดังต่อไปนี้

/nok⁵ʔiəŋ⁵mooŋ²/ ‘นกเอี้ยงโม่ง’

(+ คางหมู)

/pəŋ⁵ʔəw⁵/ ‘ปล้องอ้อย’

(- คางหมู
+ ตรงแนวนอน
+ แถวเดี่ยว)

/cap²waan³/ ‘จับหวาน’

(- คางหมู
+ ตรงแนวนอน
- แถวเดี่ยว
+ มัดข้อคู่)

/paa²siw²/ ‘ปลาชีว’

(- คางหมู
+ ตรงแนวนอน
- แถวเดี่ยว
- มัดข้อคู่)

/khoo¹/ ‘ขอ’

(- คางหมู
- ตรงแนวนอน
+ หักยาว
+ ปลายเข้ากึ่งกลาง)

/naak⁴/ ‘นาค’

(- คางหมู
- ตรงแนวนอน
+ หักยาว
- ปลายเข้ากึ่งกลาง)

/ʔiə⁵sut⁵/ ‘เอื้อซุด’

(- คางหมู
- ตรงแนวนอน
- หักยาว
+ สามเหลี่ยม
+ ช้อนก้น)

/phoo²sii⁵/ ‘โพธิ์ศรี’

(- คางหมู
- ตรงแนวนอน
- หักยาว
+ สามเหลี่ยม
- ช้อนก้น)

/khaa' pia²/ 'ขาเป็ย'

- คางหมู
- ตรงแนวนอน
- หักยาว
- สามเหลี่ยม
- + เฉียง
- + เฉียง 4 เส้น

/laaj' / 'ลำย'

- คางหมู
- ตรงแนวนอน
- หักยาว
- สามเหลี่ยม
- + เฉียง
- เฉียง 4 เส้น

/ʔiə⁵/ 'เอื้อ'

- คางหมู
- ตรงแนวนอน
- หักยาว
- สามเหลี่ยม
- เฉียง
- + เป็ยกปูน
- + มัดเฉพาะขอบ

/huə' pii⁵/ 'ห้วปี้'

- คางหมู
- ตรงแนวนอน
- หักยาว
- สามเหลี่ยม
- เฉียง
- + เป็ยกปูน
- มัดเฉพาะขอบ
- + เก็บสี่บางส่วน

/maʔ'tum⁵/ 'หมากตุ้ม'

- คางหมู
- ตรงแนวนอน
- หักยาว
- สามเหลี่ยม
- เฉียง
- + เป็ยกปูน
- มัดเฉพาะขอบ
- เก็บสี่บางส่วน

/maʔ' cap²/ 'หมากจับ'

- คางหมู
- ตรงแนวนอน
- หักยาว
- สามเหลี่ยม
- เฉียง
- เป็ยกปูน
- + ยาว 1 ช่อง

/khoom² taŋ⁵/ 'โคมตั้ง'

- คางหมู
- ตรงแนวนอน
- หักยาว
- สามเหลี่ยม
- เฉียง
- เป็ยกปูน
- ยาว 1 ช่อง
- + ข้อยื่น
- + ขึ้นอันเดียว

/doʔ' keɛw⁵/ 'ดอกแก้ว'

- คางหมู
- ตรงแนวนอน
- หักยาว
- สามเหลี่ยม
- เฉียง
- เป็ยกปูน
- ยาว 1 ช่อง
- + ข้อยื่น
- ขึ้นอันเดียว

/phak² wen⁴/ 'ผักแว่น'

- คางหมู
- ตรงแนวนอน
- หักยาว
- สามเหลี่ยม
- เปียกปูน
- เลียง
- ยาว 1 ช่อง
- ซ้อย่น
- + เก็บสีบางส่วน

/taw³ nooj⁶/ 'แต่น้อย'

- คางหมู
- ตรงแนวนอน
- หักยาว
- สามเหลี่ยม
- เปียกปูน
- เลียง
- ยาว 1 ช่อง
- ซ้อย่น
- เก็บสีบางส่วน

จากการแจกแจงความหมายของชื่อสายเดี่ยวโดยใช้วรรณลักษณะข้างต้น สามารถสรุปให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างกันของชื่อสายเดี่ยวได้อย่างเด่นชัด ดังแสดงในตารางที่ 2

สถาบันวิทยบริการ
 าลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.4 สรุปความเหมือนและความแตกต่างกันของชื่อลายเดี่ยว

ตารางที่ 2 ความเหมือนและความแตกต่างกันของชื่อลายเดี่ยว

มิติแห่งความแตกต่าง	อรรถลักษณะ	ลายเดี่ยว																	
		นกเอี้ยง	ปล้องอ้อย	จับหัวน	ปลาชิว	ขอ	นาค	เอื้อซุด	โพธิ์ศรี	ขาเป็ย	ลัย	เอื้อ	หัวปัด	หมากตุ้ม	หมากจับ	โคมตั้ง	ดอกแก้ว	ผักแว่น	เต่าน้อย
1. การมัดลายเป็นแนวสี่เหลี่ยมคางหมู] + คางหมู _	✓																	
] - คางหมู _		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
2. การมัดลายเป็นแถว ตรงแนวนอน] + ตรงแนวนอน _		✓	✓	✓														
] - ตรงแนวนอน _					✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
3. จำนวนแถวของลาย] + แถวเดี่ยว _		✓																
] - แถวเดี่ยว _			✓	✓														
4. การมัดข้อคู่กัน] + มัดข้อคู่ _			✓															
] - มัดข้อคู่ _				✓														
5. การมัดลายเป็นหยักทางขวา] + หยักขวา _					✓	✓												
] - หยักขวา _							✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
6. การมัดช่วงปลายของลาย] + ปลายเข้ากึ่งกลาง _					✓													
] - ปลายเข้ากึ่งกลาง _						✓												
7. การมัดลายเป็นแนวรูปสามเหลี่ยม] + สามเหลี่ยม _						✓	✓											
] - สามเหลี่ยม _								✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

ตารางที่ 2 (ต่อ)

มิติแห่งความแตกต่าง	อรรถลักษณะ	ลายเดี่ยว																	
		นบอัย	ปล้องอ้อย	จับ	ปลาชิว	ขอ	นบ	ขลุ่ย	โพธิ์ศรี	เป็ญ	ลัย	อ้อย	หัวปี่	นบ	นบ	ตั้ง	ดอกแก้ว	พื้น	มอ
8. การมัดแนวรูปสามเหลี่ยม ซ้อนกัน] + ซ้อนกัน _							✓											
] - ซ้อนกัน _								✓										
9. การมัดลายในแนวเฉียง] + เฉียง _									✓	✓								
] - เฉียง _											✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
10. จำนวนลายในแนวเฉียง] + เฉียง 4 เส้น _									✓									
] - เฉียง 4 เส้น _										✓								
11. การมัดลายเป็นแนว สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน] + เป็ญกปูน _											✓	✓	✓					
] - เป็ญกปูน _														✓	✓	✓	✓	✓
12. การมัดเฉพาะขอบ สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน] + มัดเฉพาะขอบ _											✓							
] - มัดเฉพาะขอบ _												✓	✓					
13. การมัดเก็บสี่] + เก็บสี่บางส่วน _												✓					✓	
] - เก็บสี่บางส่วน _													✓					✓
14. ความยาวของลาย] + ยาว 1 ช่อง _														✓				
] - ยาว 1 ช่อง _															✓	✓	✓	✓
15. การมัดซ้อนขึ้นจากลาย] + ซ้อนขึ้น _															✓	✓		
] - ซ้อนขึ้น _																	✓	✓
16. จำนวนซ้อนขึ้นจากลาย] + ขึ้นอันเดียว _															✓			
] - ขึ้นอันเดียว _																✓		

จากตารางข้างต้นแสดงให้เห็นความหมายของชื่อลายเดี่ยวแต่ละประเภทโดยใช้อักษรประกอบทางความหมายแตกต่างกันไป รวมทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกันของชื่อลายเดี่ยวแต่ละประเภทอีกด้วย อาทิ นกเอี้ยง โมงแตกต่างจากลายอื่นตรงที่มีการมัดเป็นแนวสี่เหลี่ยมคางหมู สำหรับ ปล้องอ้อย จับหว่าน และปลาชิว มีความแตกต่างจากลายเดี่ยวประเภทอื่นๆตรงที่ลายดังกล่าวมีการมัดลายเป็นแถวตรงแนวนอน ส่วนลายขอและนาค มีความแตกต่างจากลายเดี่ยวประเภทอื่นๆ ตรงที่มีการมัดลายเป็นหยักทางยาว ส่วนลาย เอื้อชูศ และ โพธิ์ศรี มีความเหมือนกันในเรื่องของ การมัดในแนวรูปสามเหลี่ยม สำหรับลายขาเป็ยและล้าย เหมือนกันตรงที่มีการมัดลายในแนวเฉียง แต่แตกต่างกันที่ ขาเป็ย มัดลายในแนวเฉียง 4 เส้น ส่วนล้าย มัดเฉียงเพียงเส้นเดียว ลายเดี่ยว เอื้อ หัวปลี และหมากคู้ม มีการมัดลายในแนวสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แตกต่างกับ โคมตั้งเต้าน้อย ผักแว่น หมากจับ และดอกแก้ว ที่ไม่มีการมัดลายในแนวสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน นอกจากนั้นลายเอื้อ ก็ยังมีความแตกต่างกับ หัวปลี และหมากคู้ม ตรงการมัดเฉพาะขอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนหัวปลีและหมากคู้ม แตกต่างกันตรงการมัดเก็บสี่ สำหรับลาย โคมตั้ง ดอกแก้ว เต้าน้อย และผักแว่น เหมือนกันตรงที่มีการมัดลายความยาวมากกว่า 1 ช่อง ทำให้แยกลายหมากจับออกมา แต่โคมตั้งและดอกแก้วก็มีความแตกต่างกับ เต้าน้อยและผักแว่น ตรงการมัดซ้อนขึ้นจากลายซึ่งลายโคมตั้งแตกต่างกับดอกแก้วในเรื่องของจำนวนข้อที่ยื่นจากลาย ส่วน ลายเต้าน้อยและผักแว่น แตกต่างกันในเรื่องการมัดเก็บสี่

จากข้างต้นจะเห็นว่าลายเดี่ยวแต่ละประเภทมีความแตกต่างกันอันเนื่องมาจากหมี่ซึ่งเกิดมาจากการมัดและย้อมด้ายที่แตกต่างกัน โดยลายเหล่านั้นเป็นลายมูลฐานของชั้นมัดหมี่แต่ละฝืน และเมื่อนำลายเดี่ยวแต่ละประเภทมาประกอบกันก็จะเกิดเป็นลายประสม ซึ่งเป็นลวดลายหรือชื่อที่ใช้เรียกชั้นมัดหมี่ทั้งฝืน โดยผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นความแตกต่างเป็นลำดับถัดไปในบทที่ 5

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความหมายของชื่อลายประสมดั้งเดิมของจีนมัทหมี่

ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอส่วนของชื่อ และความหมายของชื่อลายประสมดั้งเดิมของจีนมัทหมี่ โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ คล้ายคลึงกับบทที่ 3 และ 4 กล่าวคือส่วนแรกจะนำเสนอชื่อและความหมายของชื่อลายประสมดั้งเดิมของจีนมัทหมี่โดยอ้างอิงความหมายจาก *พจนานุกรมไทพวน (2544)* และการสัมภาษณ์ชาวไทพวน และส่วนที่สองจะเป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายของชื่อที่ใช้เรียกลายประสมของจีนมัทหมี่ โดยผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนต่างๆ คือ การกำหนดมิติแห่งความแตกต่างและระบุรรถลักษณะของชื่อลายประสมตามลำดับ

5.1 ชื่อที่ใช้เรียกลายประสม

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลชื่อลายประสมดั้งเดิมของจีนมัทหมี่ ผู้วิจัยได้ข้อมูลมาพร้อมกับการสัมภาษณ์ชื่อลายเดี่ยวดั้งเดิมของจีนมัทหมี่ โดยมีวิธีการดังได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 4 ซึ่งจากการเก็บข้อมูลจะได้คำเรียกชื่อลายจำนวนหลายคำ ในที่สุดผู้วิจัยได้ชื่อลายประสมที่นำมาวิเคราะห์ทั้งสิ้น 22 ชื่อ โดยใช้เกณฑ์ต่อไปนี้

1. เป็นชื่อที่ประกอบด้วยชื่อลายเดี่ยวตั้งแต่ 2 ลายขึ้นไป กล่าวคือ ชื่อลายประสมดังกล่าวจะไม่ได้หมายความถึงลายเดี่ยวอยู่ในผืนชิ้น แต่จะใช้เพื่อเรียกผ้าชิ้นทั้งผืน
2. ปรากฏร่วมกับคำว่า ‘หมี่’ กล่าวคือ ชื่อใดเป็นชื่อที่ใช้เรียกลายประสมดั้งเดิมต้องปรากฏร่วมกับคำว่า ‘หมี่’ เสมอ
3. เป็นลายดั้งเดิมกล่าวคือ เป็นลายที่มีการสืบทอดกันมาช้านาน ตั้งแต่รุ่นพ่อ แม่ของผู้บอกภาษา โดยไม่มีการดัดแปลงหรือประดิษฐ์ลายใหม่เพิ่มเติม

จากการเก็บข้อมูลยังพบอีกว่า ในการเรียกชื่อจีนมัทหมี่แต่ละผืนนั้น ผู้บอกภาษาจะเรียกชื่อโดยใช้ ชื่อลายเป็นสำคัญ กล่าวคือถ้าจีนมัทหมี่ผืนนั้นประกอบด้วยลายเพียงลายเดียว ก็จะเรียกชื่อลายเดียวนั้นๆ แต่ถ้าเป็นลายเดี่ยวหลายลายประกอบกันก็จะเรียกโดยใช้ชื่อลายประสม เป็นตัวแทนในการเรียกชื่อผ้าชิ้นแต่ละผืน แม้ว่าจีนมัทหมี่แต่ละผืนนั้นจะมีลักษณะการทอที่แตกต่างกันไป หรือเป็นจีนมัทหมี่ต่างประเภทพื้นฐานกันก็ตาม เช่น หมี่นาคน้อย อาจจะทอเป็น ประเภทพื้นฐานหมี่ลาย แต่ผู้บอกภาษาก็จะเรียกรวมว่า หมี่นาคน้อย โดยละที่จะบอกประเภทพื้นฐานของจีนมัทหมี่นั้นๆ เช่นจะไม่เรียกว่า หมี่ลายนาคน้อย เป็นต้น แต่จะมุ่งไปเรียกที่ชื่อลายเป็นสำคัญ โดยรู้เป็นนัยว่าจีนมัทหมี่ผืนนั้นเป็นจีนมัทหมี่ประเภทพื้นฐานใดหรือสามารถทอเป็นจีนมัทหมี่ประเภทพื้นฐานแบบใดได้บ้าง หากเปรียบเทียบให้เห็นเด่นชัด ก็จะเหมือนกับการที่คนไทยมีความเข้าใจเมื่อมีใครเรียก “เขียวหวานไก่” แทนการเรียกแบบเต็มว่า “แกงเขียวหวานไก่” ซึ่งการเรียกเพียงแค่

“เขียวหวานไก่” ผู้ที่อยู่ในบริบททางสังคมเดียวกันก็จะมีโน้ตศรัหรือทราบคืออยู่แล้วว่า “เขียวหวานไก่” เป็นอาหารประเภทแกง โดยไม่จำเป็นต้องระบุหรือพูดออกมา หรือตัวอย่างคำว่า “สีแดงเลือดหมู” หากพูดเพียง “สีแดงหมู” ก็เป็นอันเข้าใจกันว่าหมายถึง สีแดง เป็นต้น

จากการวิเคราะห์ข้อมูลตามเกณฑ์ดังกล่าว สรุปได้ว่ามีชื่อหลายประสมดั้งเดิม 22 ประเภทได้แก่
ประเภทพื้นฐาน หมี่ลาย

1. /mii³naak⁴nooj⁶/ ‘หมี่นาคน้อย’ (นาค, หมากจับ, หมากดุ่ม, ปล้องอ้อย)
2. /mii³phoo²sii⁵naak⁴nooj⁶/ ‘หมี่โพธิ์ศรีนาคน้อย’ (นาค, ขอ, โพธิ์ศรี, หมากดุ่ม)
3. /mii³phoo²sii⁵maf³cap²/ ‘หมี่โพธิ์ศรีหมากจับ’ (โพธิ์ศรี, หมากจับ)
4. /mii³laaj⁶/ ‘หมี่ลำย’ (ลำย, หมากจับ)
5. /mii³laaj⁶wong⁴/ ‘หมี่ลำยวง’ (ลำย, โพธิ์ศรี)
6. /mii³khoo¹pha²jaa²naak⁴/ ‘หมี่ขอพญานาค’ (นาค, ขอ, หมากจับ, ปล้องอ้อย, เอื้อ)
7. /mii³buə²khie²/ ‘หมี่บัวเคือ’ (หมากดุ่ม, ลำย)
8. /mii³?iə⁵soon⁶/ ‘หมี่เอื้อซ็อน’ (เอื้อซุด, หมากจับ)
9. /mii³?iə⁵sut⁵/ ‘หมี่เอื้อซุด’ (หมากจับ, เอื้อซุด, ปล้องอ้อย)
10. /mii³khoo¹maf³tum⁵/ ‘หมี่ขอหมากดุ่ม’ (ขอ, หมากดุ่ม, หมากจับ, เอื้อ)
11. /mii³taw³nooj⁶/ ‘หมี่เต้าน้อย’ (ดอกแก้ว, เต้าน้อย)
12. /mii³phak²wen⁴/ ‘หมี่ผักแว่น’ (ดอกแก้ว, ผักแว่น)

ประเภทพื้นฐาน หมี่ขยาย

13. /mii³niəw⁴ɲue²/ ‘หมี่เขียวจ้ว’ (หมากจับ, เอื้อ, ปล้องอ้อย)
14. /mii³maf³tum⁵khaa¹pia²/ ‘หมี่หมากดุ่มขาเป็ย’ (หมากดุ่ม, ขาเป็ย, โพธิ์ศรี)
15. /mii³khoom²taŋ⁵/ ‘หมี่โคมตั้ง’ (หมากจับ, เอื้อ, โคมตั้ง)
16. /mii³ɲuu²mɛɛw²saw²/ ‘หมี่งูแมวเซา’ (หมากจับ, เอื้อ)
17. /mii³daaw²loom⁶diən²/ ‘หมี่ดาวล้อมเดือน’ (หมากดุ่ม, หมากจับ, เอื้อ)
18. /mii³khoo⁴/ ‘หมี่โอบ’ (หมากจับ, เอื้อ)
19. /mii³ket³paa²moo¹/ ‘หมี่เกลือปลาหมอ’ (หมากจับ, เอื้อ)

ประเภทพื้นฐาน หมี่เป็ย

20. /mii³phoo²sii⁵doŋ³keɛw⁵/ ‘หมี่โพธิ์ศรีดอกแก้ว’ (โพธิ์ศรี, ดอกแก้ว)
21. /mii³huə¹pii⁵khaa¹pia²/ ‘หมี่หัวปลีขาเป็ย’ (หัวปลี, ขาเป็ย, หมากดุ่ม)

ประเภทพื้นฐาน หมี่ช็อย

22. /mii³nok⁵?iəŋ⁵moon²/ ‘หมี่นกกเอียงโมง’ (หมากจับ, เอื้อ, นกกเอียงโมง)

5.2 ความหมายของชื่อลายประสม

ในการวิเคราะห์ความหมายชื่อลายประสมดั้งเดิมของจีนมัดหมี่ ผู้วิจัยอาศัยข้อมูลในลักษณะเดียวกับชื่อลายเดี่ยวดั้งเดิม โดยพิจารณาลักษณะของลายจีนมัดหมี่ การสัมผัสสัมผัสผู้บอกภาษา และการเข้าร่วมในการทอจีนมัดหมี่ นอกจากนี้ยังได้ใช้ข้อมูลจาก พจนานุกรมภาษาไทยพวน (2544) ร่วมด้วย

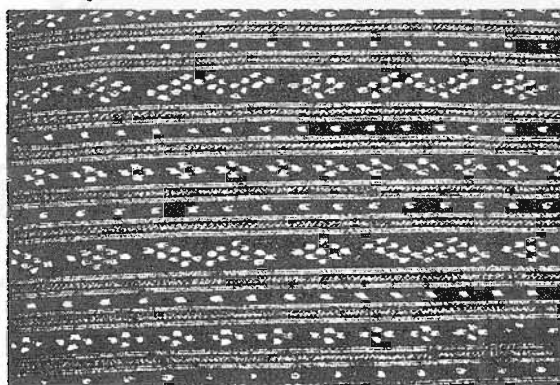
จากชื่อลายประสมดั้งเดิมทั้ง 22 ประเภทข้างต้นนั้นพบว่าแต่ละชื่อจะมีหน่วยศัพท์ /mi.i³/ ‘หมี่’ (ด้ายที่มีการมัดลายและข้อมสี) ประกอบอยู่ในทุกชื่อ เช่นเดียวกับชื่อจีนมัดหมี่ประเภทพื้นฐานดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 ชื่อเรียกลายประสมดั้งเดิมของจีนมัดหมี่จึงถือเป็นคำประสมอย่างใดก็ตาม ในการวิเคราะห์องค์ประกอบ ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับความหมายของชื่อลายเฉพาะเท่านั้น ไม่วิเคราะห์คำว่า ‘หมี่’ ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่เหมือนกันในทุกคำและความหมายก็คงเดิมในทุกคำ สำหรับความหมายของชื่อลายประสมดั้งเดิมของจีนมัดหมี่ทั้ง 22 ประเภทนั้น มีดังต่อไปนี้

1. /mi.i³ naak⁴ nooj⁶/ ‘หมี่นาคน้อย’

คำว่า ‘นาคน้อย’ /naak⁴ nooj⁶/ ประกอบด้วย 2 หน่วยศัพท์ ได้แก่ /naak⁴/ หมายถึง พญานาคที่มีหงอนเป็นสัตว์ในพุทธศาสนา ‘น้อย’ /nooj⁶/ หมายถึง ขนาดเล็กไม่มาก ดังนั้นคำว่า ‘นาคน้อย’ /naak⁴ nooj⁶/ จึงหมายถึง งูมีหงอนหรือที่เรียกกันว่า นาคที่มีขนาดเล็ก

ลายประสม ‘หมี่นาคน้อย’ /mi.i³ naak⁴ nooj⁶/ หมายถึง จีนมัดหมี่ที่ประกอบด้วยลายเดี่ยว 4 ลาย ได้แก่ นาค ปล้องอ้อย หมาจับ และ หมาดูดัม โดยมีลายปล้องอ้อยอยู่ในช่องหนึ่ง หมาจับอยู่ในอีกช่องหนึ่ง และลายนาคตัวเล็กๆสลับกับลายหมาดูดัมอยู่ในอีกช่องหนึ่ง (ดูภาพที่ 44 ประกอบ และดูภาพสีได้จากภาคผนวก)

ประเภท หมี่ลาย

ภาพที่ 44 ลายจีนหมี่นาคน้อย

ลักษณะการทอหมี่นาคน้อย จะนิยมทอจีนมัดหมี่ประเภทพื้นฐานเป็น ‘หมี่ลาย’ คือ ลายอยู่ในช่องเป็นแถวๆ คั่นด้วยด้ายหลายสี ซึ่งก่อนการมัดลายจะเริ่มจากการคั่นหมี่ให้มีจำนวน 11 ลำบะ (การคั่นหมี่คือ การจัดเรียงเส้นด้ายด้วยเครื่องคั่นด้ายให้มีจำนวนด้ายเป็นลำๆ พอกับลายที่จะมัดและ

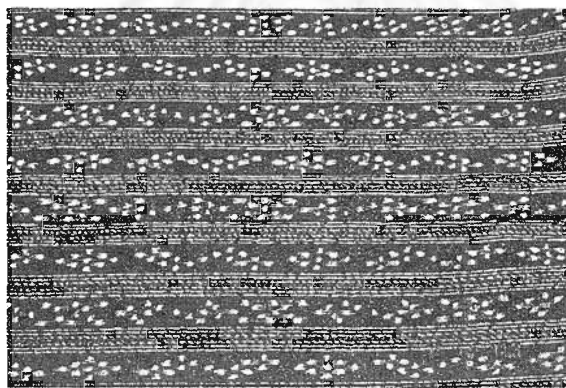
สามารถทอให้พอกับผ้าจีน 1 ผืน, คำว่า 'ปะ' เป็นภาษาไทยวน หมายถึง ปลายเล็กสองข้าง นั่นคือ จำนวนด้ายของลำปลายทั้ง 2 ข้างน้อยกว่าลำอื่นๆ ครึ่งหนึ่ง เช่น 11 ลำปะ คือ คั่นด้ายให้มีจำนวน 11 ลำ โดยลำด้านปลายทั้ง 2 ข้าง (ลำที่ 1 และ 11) มีจำนวนเส้นด้ายน้อยกว่าลำอื่นๆ ที่อยู่ตรงกลางครึ่งหนึ่ง)

2. /mii³phoo² sii⁵ naak⁴ nooj⁶/ 'หมี่โพธิ์ศรีนาคน้อย'

คำว่า 'โพธิ์ศรีนาคน้อย' /phoo² sii⁵ naak⁴ nooj⁶/ ประกอบด้วย 2 คำ คือ 'โพธิ์ศรี' /phoo² sii⁵/ หมายถึง ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่งในพระพุทธศาสนา เป็นที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า 'นาคน้อย' /naak⁴ nooj⁶/ หมายถึง รุมิหงอนหรือนาคที่มีขนาดเล็ก

ลายประสม 'หมี่โพธิ์ศรีนาคน้อย' /mii³phoo² sii⁵ naak⁴ nooj⁶/ หมายถึง ชินมัดหมี่ที่ประกอบด้วยลายเดี่ยว 4 ลาย ได้แก่ นาค ขอ โพธิ์ศรี และหมากคู้ม โดยมีลายโพธิ์ศรี 2 อันหันด้านหัวเข้าหากันในแนวตั้ง สลับกับลายขออยู่ในช่องหนึ่ง และนาคสลับกับหมากคู้มในอีกช่องหนึ่ง (รูปภาพที่ 45 ประกอบ)

ประเภท หมี่ลาย

ขอ + โพธิ์ศรี

นาค + หมากคู้ม

ภาพที่ 45 ลายชินหมี่โพธิ์ศรีนาคน้อย

ลักษณะการทอหมี่โพธิ์ศรีนาคน้อยจะนิยมทอชินมัดหมี่ประเภทพื้นฐานเป็น 'หมี่ลาย' ซึ่งจะมีการคั่นหมี่ก่อนการมัดลายให้มีจำนวน 9 ลำปะ

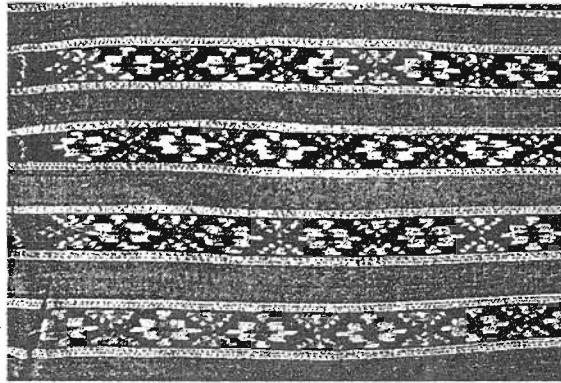
3. /mii³phoo² sii⁵ do² keew⁶/ 'หมี่โพธิ์ศรีดอกแก้ว'

คำว่า 'โพธิ์ศรีดอกแก้ว' /phoo² sii⁵ do² keew⁶/ ประกอบด้วย 2 คำ คือ 'โพธิ์ศรี' /phoo² sii⁵/ หมายถึง ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่งในพระพุทธศาสนา เป็นที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า 'ดอกแก้ว' /do² keew⁶/ หมายถึง ดอกไม้ชนิดหนึ่ง สีขาว มีกลิ่นหอม

ลายประสม 'หมี่โพธิ์ศรีดอกแก้ว' /mii³phoo² sii⁵ do² keew⁶/ หมายถึง ชินมัดหมี่ที่ประกอบด้วยลายเดี่ยว 2 ลาย ได้แก่ โพธิ์ศรี และ ดอกแก้ว โดยมีลายโพธิ์ศรี 2 อันหันด้านหัว

เข้าหากันในแนวตั้ง สลับกับดอกแก้ว 1 ดอก อยู่ภายในช่องเดียวกัน (ดูภาพที่ 46 ประกอบ และดูภาพสีได้จากภาคผนวก)

ประเภท หมี่เปียง

โพธิ์ศรี + ดอกแก้ว

ภาพที่ 46 ลายชั้นหมี่โพธิ์ศรีดอกแก้ว

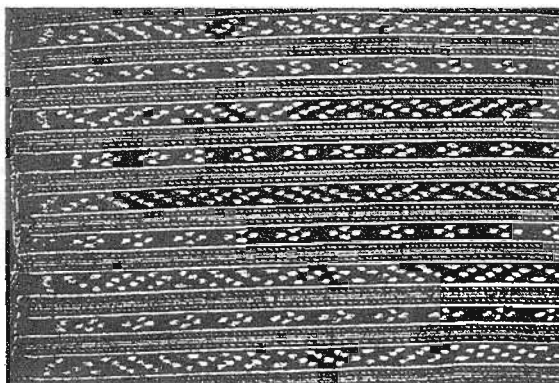
ลักษณะการทอหมี่โพธิ์ศรีดอกแก้วส่วนใหญ่นิยมทอชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานเป็น 'หมี่ลาย' หรือ 'หมี่เปียง' สำหรับการค้นหมี่ก่อนการมัดลายจะค้นหมี่ให้มีจำนวน 7 ลายะ

4. /mii'phoo² sii⁵ maʔ³ cap²/ 'หมี่โพธิ์ศรีหมากจับ'

คำว่า 'โพธิ์ศรีหมากจับ' /phoo² sii⁵ maʔ³ cap²/ ประกอบด้วย 2 คำ คือ 'โพธิ์ศรี' /phoo² sii⁵/ หมายถึง ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่งในพระพุทธศาสนา เป็นที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า 'หมากจับ' /maʔ³ cap²/ หมายถึง ดันกระจับ

ลายประสม /mii³ phoo² sii⁵ maʔ³ cap²/ หมายถึง ชั้นมัดหมี่ที่ประกอบด้วยลายเดี่ยว 2 ลาย ได้แก่ โพธิ์ศรี และหมากจับ โดยมีลายโพธิ์ศรีเรียงสลับหัวท้ายกันไปภายในช่องเดียวกัน และลายหมากจับอย่างเดี่ยวเรียงต่อกันในอีกช่องหนึ่ง (ดูภาพที่ 47 ประกอบ)

ประเภท หมี่ลาย

หมากจับ

โพธิ์ศรี

ภาพที่ 47 ลายชั้นหมี่โพธิ์ศรีหมากจับ

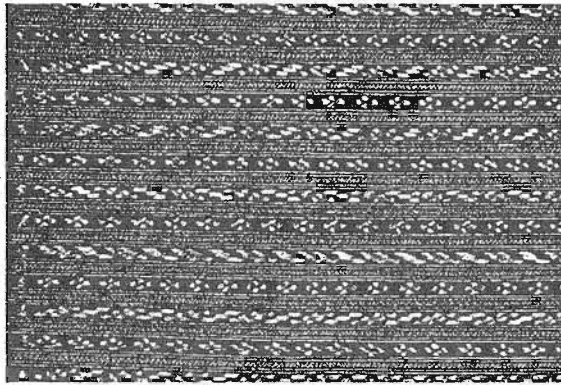
ลักษณะการทอส่วนใหญ่จะนิยมทอชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานเป็น ‘หมี่ลาย’ สำหรับการ
 คั่นหมี่ก่อนการมัดลายจะคั่นหมี่ให้มีจำนวน 8 ลายะ

5. /mii³laaj⁶/ ‘หมี่ลาย’

คำว่า ‘ลาย’ /laaj⁶/ หมายถึง โย้โย้ ไม่ตรง ไม่เป็นระเบียบ

ลายประสม ‘หมี่ลาย’ /mii³laaj⁶/ หมายถึง ชิ้นมัดหมี่ที่ประกอบด้วยลายเดี่ยว 2 ลาย
 ได้แก่ หมากจับ และ ลาย โดยมีลายหมากจับเรียงต่อกันอยู่ในช่องหนึ่ง และ ลายลายเรียงต่อกันอยู่ใน
 อีกช่องหนึ่ง (ดูภาพที่ 48 ประกอบ)

ประเภท หมี่ลาย

ภาพที่ 48 ลายชิ้นหมี่ลาย

ลักษณะการทอส่วนใหญ่จะนิยมทอชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานเป็น ‘หมี่ลาย’ สำหรับการ
 คั่นหมี่ก่อนการมัดลายจะคั่นหมี่ให้มีจำนวน 7 ลายะ

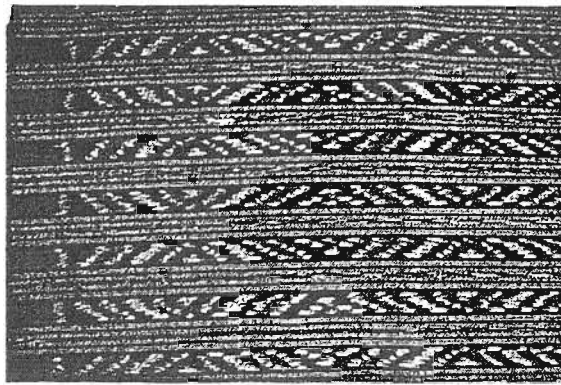
น่าสังเกตว่า คำว่า ‘ลาย’ /laaj⁶/ จะซ้ำกับชื่อลายเดี่ยว (ดูบทที่ 4) แต่คำว่า ‘ลาย’
 /laaj⁶/ ดังกล่าวเป็นชื่อลายเดี่ยวที่อ้างอิงถึงลายเพียงลายเดี่ยว ต่างจาก ‘หมี่ลาย’ /mii³laaj⁶/
 ที่เป็นลายประสมที่ประกอบด้วยลายเดี่ยว 2 ลาย ได้แก่ หมากจับ และ ลาย

6. /mii³laaj⁶won⁴/ ‘หมี่ลายวง’

คำว่า ‘ลายวง’ /laaj⁶won⁴/ ประกอบด้วย 2 หน่วยศัพท์ ได้แก่ ‘ลาย’ /laaj⁶/
 หมายถึง โย้โย้ ไม่ตรง ไม่เป็นระเบียบ ‘วง’ /won⁴/ หมายถึง โค้งเข้ามาบรรจบกัน ล้อมรอบเป็น
 ขอบเขต คำว่า ‘ลายวง’ /laaj⁶won⁴/ จึงหมายถึง ความโย้โย้ไม่เป็นระเบียบที่เฉียงหรือโค้ง
 เอียงเข้ามาบรรจบกัน

ลายประสม ‘หมี่ลายวง’ /mii³laaj⁶won⁴/ หมายถึง ชิ้นมัดหมี่ที่ประกอบด้วยลาย
 เดี่ยว 2 ลาย ได้แก่ ลาย และ โปรีศรี โดยลักษณะลายจะเป็นลายโปรีศรีอยู่ตรงกลาง ด้านข้าง
 ล้อมรอบด้วยลายลายที่หันมาในทิศทางที่บรรจบกันล้อม โปรีศรีเรียงต่อกันอยู่ในช่องเดียวกัน (ดูภาพที่
 49 ประกอบ)

ประเภท หมี่ลาย

← ลาย + โป้ศรี

ภาพที่ 49 ลายชั้นหมี่ลัยวง

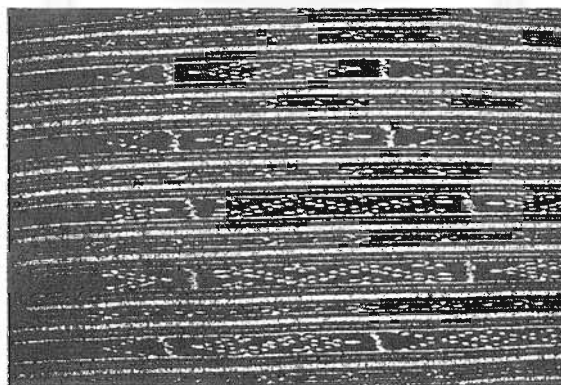
ลักษณะการทอหมี่ลัยวงจะนิยมทอชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานเป็น ‘หมี่ลาย’ สำหรับการค้นหมี่ก่อนการมัดลายจะค้นหมี่ให้มีจำนวน 10 ลำปะ

7. /mii³khoo¹pha²jaa²naak⁴ / ‘หมี่ขอพญานาค’

คำว่า ‘ขอพญานาค’/khoo¹ pha²jaa² naak⁴/ ประกอบด้วย 2 คำ ได้แก่ ‘ขอ’/khoo¹/ หมายถึง ไม้หรือเหล็กที่งอๆ สำหรับชัก เกี่ยว หรือแขวน ‘พญานาค’ /pha²jaa² naak⁴ / หมายถึง พญานาคใหญ่ มีหงอน เป็นสัตว์ในพระพุทธศาสนา

ลายประสม ‘หมี่ขอพญานาค’ /mii³khoo¹pha²jaa²naak⁴/ หมายถึง ชั้นมัดหมี่ที่ประกอบด้วยลายเดี่ยว 5 ลาย ได้แก่ ขอ นาค หมาจับ ปล้องอ้อย และเอื้อ โดยลักษณะลายจะเป็น ลาย ขอ สลับกับเอื้อที่มีหมาจับอยู่ตรงกลางลายในช่องเดียวกัน 1 ช่อง และอีกช่องจะเป็นลาย หมาจับสลับกับปล้องอ้อย และอีกช่องหนึ่งจะเป็น ลายขอสลับกับนาค (ดูภาพที่ 50 ประกอบ)

ประเภท หมี่ลาย

← ขอ + เอื้อ + หมาจับ

← นาค + ขอ

← หมาจับ + ปล้องอ้อย

ภาพที่ 50 ลายชั้นหมี่ขอพญานาค

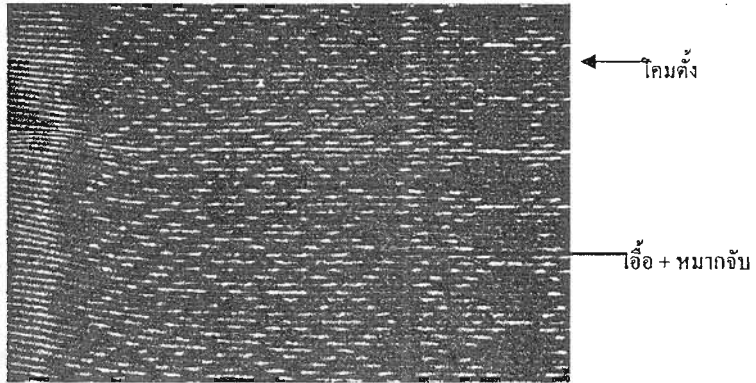
ลักษณะการทอจะนิยมทอชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานเป็น ‘หมี่ลาย’ สำหรับการค้นหมี่จะค้นให้มีจำนวน 25 ลำปะ

8. /mii³khoom²taŋ⁵/ ‘หมี่โคมตั้ง’

คำว่า ‘โคมตั้ง’ /khoom²taŋ⁵/ หมายถึง ตะเกียง

ลายประสม ‘หมี่โคมตั้ง’ /mii³khoom²taŋ⁵/ หมายถึง ชั้นมัดหมี่ที่ประกอบด้วยลายเดี่ยว 3 ลาย ได้แก่ หมากจับ เอื้อ และ โคมตั้ง โดยลักษณะลายจะเป็นลายเอื้อล้อมรอบลายหมากจับหรือลายหมากจับอยู่ตรงกลางลายเอื้อ และถัดจากนั้นจะเป็นลายโคมตั้งซึ่งมีลักษณะคล้ายตะเกียงที่มีเปลวไฟอยู่ (ดูภาพที่ 51 ประกอบ)

ประเภท หมี่ชาย

ภาพที่ 51 ลายชั้นหมี่โคมตั้ง

ลักษณะการทอหมี่โคมตั้งจะนิยมทอชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานเป็น ‘หมี่ชาย’ สำหรับการค้นหมี่จะค้นให้มีจำนวน 13 ลำปะ

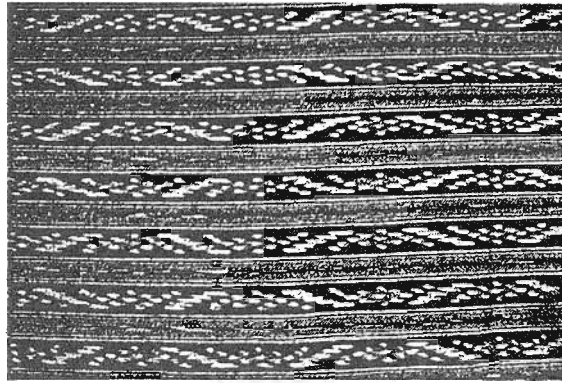
น่าสังเกตว่า คำว่า ‘โคมตั้ง’ /khoom²taŋ⁵/ จะซ้ำกับชื่อลายเดี่ยวดั้งเดิม (ดูบทที่ 4) แต่คำ ‘โคมตั้ง’ /khoom²taŋ⁵/ ดังกล่าวเป็นชื่อลายเดี่ยวที่อ้างอิงถึงลายเพียงลายเดี่ยว ต่างจาก ‘หมี่โคมตั้ง’ /mii³khoom²taŋ⁵/ ที่เป็นลายประสมที่มีความหมายถึงลายเดี่ยวที่ประกอบกัน 3 ลาย ได้แก่ หมากจับ เอื้อ และ โคมตั้ง

9. /mii³bue²khie²/ ‘หมี่บัวเคือ’

คำว่า ‘บัวเคือ’ /bue²khie²/ ประกอบด้วย 2 หน่วยศัพท์ คือ ‘บัว’ /bue²/ หมายถึง ดอกบัว หรือสิ่งที่มีลักษณะเป็นสามเหลี่ยมคล้ายดอกบัว ‘เคือ’ /khie²/ หมายถึง เครื่องเถาเถาวัลย์ คำว่า ‘บัวเคือ’ /bue²khie²/ จึงหมายถึง ดอกบัวหรือลักษณะคล้ายดอกบัวที่เลื้อยต่อกันเป็นเครือเป็นเถา

ลายประสม ‘หมี่บัวเคือ’ /mii³bue²khie²/ หมายถึง ชั้นมัดหมี่ที่ประกอบด้วยลายเดี่ยว 2 ลาย ได้แก่ หมากดุ่ม และ ล้าย โดยลักษณะลายจะเป็นลายหมากดุ่มสลับกับล้าย อยู่ในช่องเดียวกัน ลักษณะตำแหน่งของลายคือ ลายหมากดุ่มจะอยู่ตรงกลางมีล้ายเคียงเข้าหาหมากดุ่มทั้ง 2 ข้าง ทำให้ดูเป็นลักษณะส่วนบนของสามเหลี่ยมคล้ายยอดของดอกบัวคว่ำกับหงาย สลับกันไป (ดูภาพที่ 52 ประกอบ)

ประเภท หมี่ลาย

ด้าย + หมากคุ่ม

ภาพที่ 52 ลายชั้นหมี่บัวเคือ

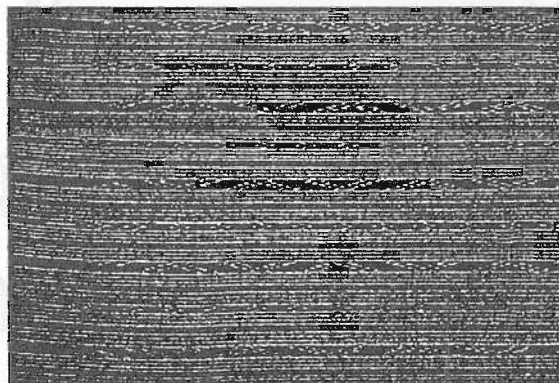
ลักษณะการทอจะนิยมทอชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานเป็น 'หมี่ลาย' สำหรับการค้นหมี่จะค้นให้มีจำนวน 7 ลำดง ('ดง' เป็นภาษาไทยวน หมายถึง จำนวนเท่ากันหมด เช่น ค้นหมี่ให้มีจำนวน 7 ลำดง คือ การที่จำนวนด้ายของทุกลำตั้งแต่ลำที่ 1 ถึงลำที่ 7 มีจำนวนเท่ากัน)

10. /mi³ʔiə³sɔɔn⁶/ 'หมี่เอื้อซ้อน'

คำว่า 'เอื้อซ้อน' /ʔiə³sɔɔn⁶/ ประกอบด้วย 2 หน่วยศัพท์ได้แก่ 'เอื้อ' /ʔiə³/ หมายถึง มีน้ำใจ เห็นแก่กัน เสริมกัน 'ซ้อน' /sɔɔn⁶/ หมายถึง วางทับกัน เรียงแทรกเสริมกัน

ลายประสม 'หมี่เอื้อซ้อน' /mi³ʔiə³sɔɔn⁶/ หมายถึง ชั้นมัดหมี่ที่ประกอบด้วยลายเดี่ยว 2 ลายได้แก่ เอื้อซุด และหมากจับ โดยลักษณะลายจะเป็นลายหมากจับเรียงต่อกันอยู่ในช่องหนึ่ง และลายเอื้อแค่ครึ่งรูปซ้อนกันและเรียงคว่ำหงายสลับกันไปอยู่ในอีกช่องหนึ่ง (ดูภาพที่ 53 ประกอบ)

ประเภท หมี่ลาย

เอื้อซุด

หมากจับ

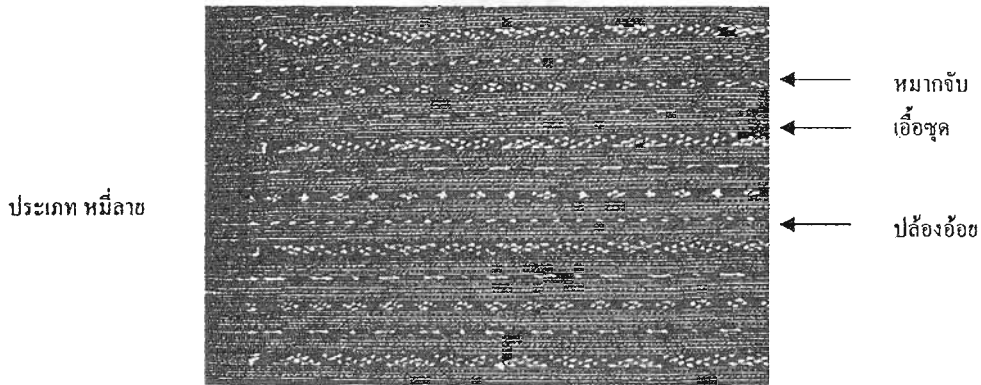
ภาพที่ 53 ลายชั้นหมี่เอื้อซ้อน

ลักษณะการทอจะนิยมทอชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานเป็น 'หมี่ลาย' สำหรับการค้นหมี่จะค้นให้มีจำนวน 5 ลำดง

11. /mii'ʔiə'sut'/ 'หมี่เอื้อซุด'

คำว่า 'เอื้อซุด' /ʔiə'sut'/ หมายถึง เครื่องถ้าวัดชนิดหนึ่งที่เสียดัดกัน

ลายประสม 'หมี่เอื้อซุด' /mii'ʔiə'sut'/ หมายถึง ชั้นมัดหมี่ที่ประกอบด้วยลายเดี่ยว 3 ลาย ได้แก่ เอื้อซุด หมากจับ และปล้องอ้อย โดยลักษณะลายจะเป็นลายหมากจับเรียงต่อกันอยู่ในช่องหนึ่ง ปล้องอ้อยเรียงต่อกันอยู่ในอีกช่องหนึ่ง และเอื้อซุดเรียงคว่ำหงายต่อกันอีกในช่องหนึ่ง (ดูภาพที่ 54 ประกอบ)

ภาพที่ 54 ลายชั้นหมี่เอื้อซุด

ลักษณะการทอจะนิยมทอชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานเป็น 'หมี่ลาย' สำหรับการค้นหมี่จะค้นให้มี 11 ลำบะ

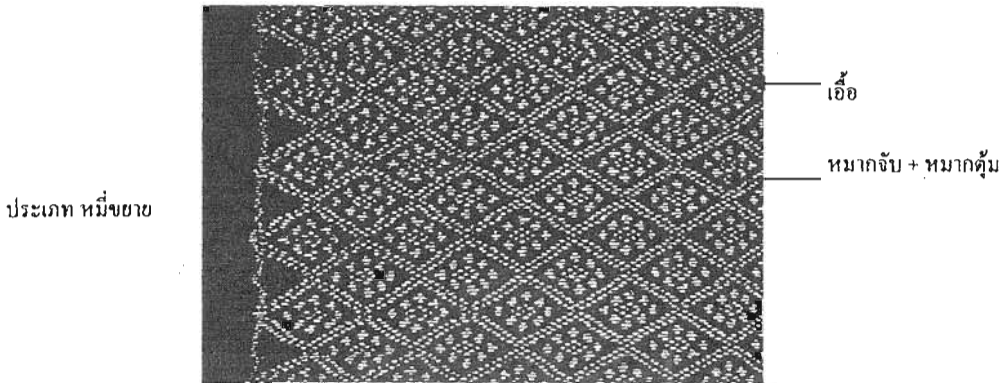
เป็นที่สังเกตว่า คำว่า 'เอื้อซุด' /ʔiə'sut'/ จะซ้ำกับชื่อลายเดี่ยวดั้งเดิมในบทที่ 4 แต่คำว่า 'เอื้อซุด' /ʔiə'sut'/ ดังกล่าวเป็นชื่อลายเดี่ยวที่อ้างอิงถึงลายเพียงลายเดี่ยว ต่างจาก /mii'ʔiə'sut'/ 'หมี่เอื้อซุด' ที่เป็นลายประสมที่มีความหมายถึงลายเดี่ยวที่ประกอบกัน 3 ลาย ได้แก่ เอื้อซุด หมากจับ และปล้องอ้อย

12. /mii'daaw'loom'dien'/ 'หมี่ดาวล้อมเดือน'

คำว่า 'ดาวล้อมเดือน' /daaw'loom'dien'/ ประกอบด้วย 3 หน่วยศัพท์ ได้แก่ /daaw'/ หมายถึง สิ่งที่เป็นดวงมีแสงระยิบระยับบนท้องฟ้าเวลากลางคืน 'ล้อม' /loom'/ หมายถึง โอบเป็นวงโดยรอบ 'เดือน' /dien'/ หมายถึง ดวงจันทร์ คำว่า 'ดาวล้อมเดือน' /daaw'loom'dien'/ จึงหมายถึง ลักษณะของดวงดาวที่มาล้อมรอบดวงจันทร์ หรือลักษณะของสิ่งเล็กๆ มาล้อมรอบ สิ่งที่มีขนาดใหญ่กว่า

ลายประสม 'หมี่ดาวล้อมเดือน' /mii'daaw'loom'dien'/ หมายถึง ชั้นมัดหมี่ที่ประกอบด้วยลายเดี่ยว 3 ลาย ได้แก่ หมากจับ หมากดุ่ม และเอื้อ โดยลักษณะลายจะเป็นลายเอื้อเรียงต่อกันทั้งผืนชั้นและภายในลายเอื้อนั้นจะประกอบด้วยลายหมากดุ่มอยู่ตรงกลาง ล้อมรอบด้วยด้วย

ลายหมากจับ โคมหมากคุ้ม คือ เคียน ล้อมด้วยหมากจับ คือ ดาว และมีเอื้อล้อมอีกชั้นหนึ่ง (ดูภาพที่ 55 ประกอบและดูภาพสีได้จากภาคผนวก)

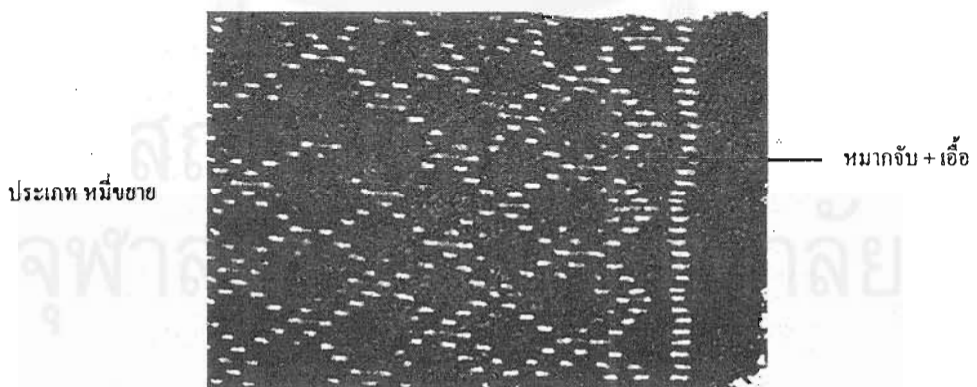
ภาพที่ 55 ลายชั้นหมี่ดาวล้อมเคียน

ลักษณะการทอจะนิยมทอชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานเป็น 'หมี่ขยาบ' สำหรับการค้นหมี่จะค้นให้มีจำนวน 13 ลำปะ

13. /mii'k hoop⁴/ 'หมี่โคบ'

คำว่า 'โคบ' /k hoop⁴/ ผู้วิจัยเข้าใจว่า เป็นการแปรของเสียงมาจากคำว่า 'โก้บ' /k hoop⁴/ ซึ่งเป็นภาษาไทยวน หมายถึง งอเข้าหากัน งุ้มเข้าหากัน

ลายประสม 'หมี่โคบ' /mii'k hoop⁴/ หมายถึง ชั้นมัดหมี่ที่ประกอบด้วยลายเดี่ยว 2 ลาย ได้แก่ หมากจับและเอื้อ โดยลักษณะลายจะเป็นลายเอื้อเรียงต่อกันทั้งผืนชั้นคล้ายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเรียงต่อกันหรืองุ้มเข้าหากัน และมีลายหมากจับอยู่ตรงมุมของลายเอื้อหรือมุมของสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนที่เชื่อมต่อระหว่างลายแต่ละอัน (ดูภาพที่ 56 ประกอบ)

ภาพที่ 56 ลายชั้นหมี่โคบ

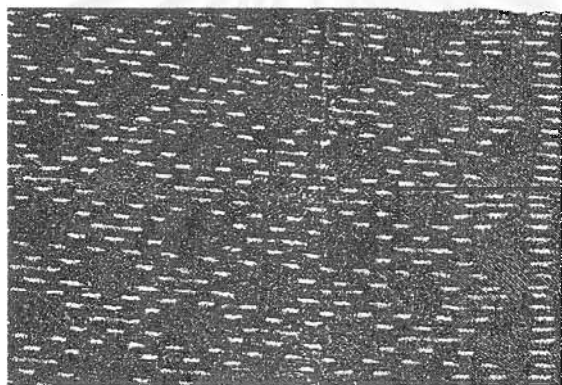
ลักษณะการทอชั้นมัดหมี่จะนิยมทอประเภทพื้นฐานเป็น 'หมี่ขยาบ' สำหรับการค้นหมี่จะค้นให้มีจำนวน 13 ลำปะ

14. /mii³ket³paa²moo¹/ ‘หมีเกล็ดปลาหมอ’

คำว่า ‘เกล็ดปลาหมอ’/ket³paa²moo¹/ประกอบด้วย 2 หน่วยศัพท์ได้แก่ ‘เกล็ด’/ket³/หมายถึง ส่วนที่เป็นแผ่นๆ ซ้อนเหลื่อมกัน ห่อหุ้มตัวปลา ‘ปลาหมอ’/paa²moo¹/หมายถึง ปลาน้ำจืดชนิดหนึ่งตัวเรียวยาวแบนด้านข้างหัวและลำตัวปกคลุมด้วยเกล็ด คำว่า ‘เกล็ดปลาหมอ’/ket³paa²moo¹/จึงหมายถึง เกล็ดของปลาหมอ

ลายประสม ‘หมีเกล็ดปลาหมอ’ /mii³ ket³ paa² moo¹/หมายถึง ชั้นมัดหมีที่ประกอบด้วยลายเดี่ยว 2 ลาย ได้แก่ หมาจับและเอื้อ โดยลักษณะลายจะเป็นลายเอื้อเรียงต่อกันทั้งผืนชั้นคล้ายรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเรียงต่อกัน แต่ลักษณะลายเอื้อจะเป็นเอื้อซ้อนกัน 2 อันเหมือนเกล็ดปลา (ภาษาไทยพวน เรียก เอื้อ 2 คอง) และมีลายหมาจับอยู่ตรงมุมของลายเอื้อหรือมุมของสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนที่เชื่อมต่อระหว่างลายเอื้อแต่ละอัน (ดูภาพที่ 57 ประกอบ)

ประเภท หมีขยาช

หมาจับ + เอื้อซ้อนกัน

ภาพที่ 57 ลายชั้นหมีเกล็ดปลาหมอ

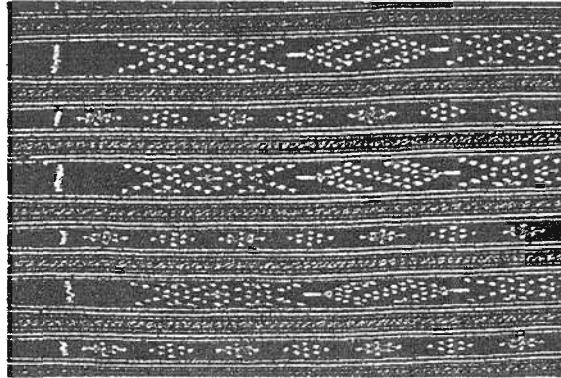
ลักษณะการทอจะนิยมทอเป็นชั้นมัดหมีประเภทพื้นฐาน ‘หมีขยาช’ สำหรับการค้นหมีจะค้นให้มีจำนวน 13 ล้าปะ

15. /mii³khoo¹ma²tum³/ ‘หมีขอมหากดุ่ม’

คำว่า ‘ขอมหากดุ่ม’/khoo¹ma²tum³/ประกอบด้วย 2 คำ ได้แก่ ‘ขอ’/khoo¹/หมายถึง ไม้หรือเหล็กทึงๆ สำหรับซัก เกี้ยว หรือแขวน ‘หากดุ่ม’/ma²tum³/ หมายถึง ลูกดุ่ม ลูกประจำ

ลายประสม ‘หมีขอมหากดุ่ม’ /mii³ khoo¹ ma² tum³/ หมายถึง ชั้นมัดหมีที่ประกอบด้วยลายเดี่ยว 4 ลาย ได้แก่ ขอ หากดุ่ม หมาจับ และเอื้อ โดยลักษณะลายจะเป็น ขอ สลับกับลายเอื้อที่มีหากดุ่มอยู่ตรงกลางในช่องหนึ่ง และอีกช่องหนึ่งจะเป็นลายหากดุ่มที่ไหม่สีและไม่ไหม่สี เรียงสลับต่อกันไป (ดูภาพที่ 58 ประกอบและดูภาพสีได้จากภาคผนวก)

ประเภท หมี่ลาย

ขอ + เอื้อ + หมากจับ

หมากดุ่ม

ภาพที่ 58 ลายชั้นหมี่ขอหมากดุ่ม

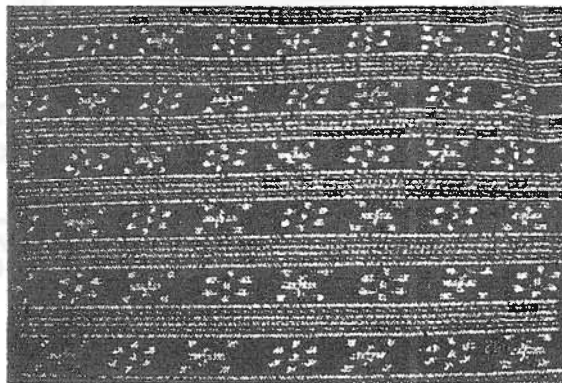
ลักษณะการทอจะนิยมทอเป็นชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน ‘หมี่ลาย’ สำหรับการค้นหมี่จะค้นให้มีจำนวน 25 ลำปะ

16. /mii³ taw³ nooj⁶/ ‘หมี่เต้าน้อย’

คำว่า ‘เต่า’/taw³ /หมายถึงสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำชนิดหนึ่งมีกระดองแข็งปกคลุม ‘น้อย’/nooj⁶/หมายถึงขนาดเล็ก ไม่มาก ‘เต้าน้อย’/taw³ nooj⁶/ จึงหมายถึง เต่าตัวเล็กๆ หรือลูกเต่า

ลายประสมดั้งเดิม ‘หมี่เต้าน้อย’/mii³ taw³ nooj⁶/ หมายถึง ชั้นมัดหมี่ที่ประกอบด้วย ลายเดี่ยว 2 ลาย ได้แก่ ดอกแก้ว และเต้าน้อย โดยลักษณะลายจะเป็นลายเต้าน้อย สลับกับลายดอกแก้ว อยู่ในช่องเดียวกัน โดยลายดอกแก้วจะเป็นแค่ครึ่งดอกหันหัวชนกัน (ดูภาพที่ 59 ประกอบ)

ประเภท หมี่ลาย

เต้าน้อย + ดอกแก้ว

ภาพที่ 59 ลายชั้นหมี่เต้าน้อย

ลักษณะการทอจะนิยมทอเป็นชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน ‘หมี่ลาย’ สำหรับการค้นหมี่จะค้นให้มีจำนวน 10 ลำตง

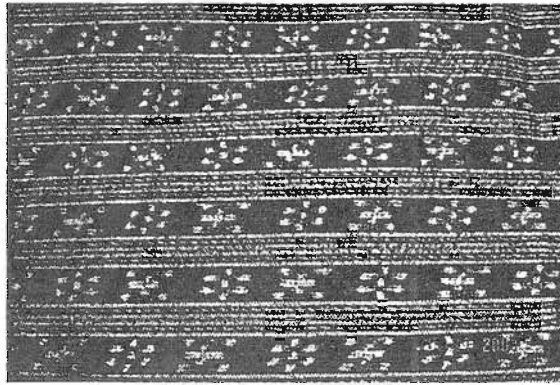
น่าสังเกตว่า คำว่า 'เต้าน้อย' /taw³ nooj⁶/ จะซ้ำกับชื่อลายเดี่ยว (ดูบทที่ 4) แต่คำว่า 'เต้าน้อย' /taw³ nooj⁶/ ดังกล่าวเป็นชื่อลายเดี่ยวที่อ้างอิงถึงลายเพียงลายเดี่ยว ต่างจาก 'หมี่เต้าน้อย' /mii³ taw³ nooj⁶/ ที่เป็นลายประสมที่มีความหมายถึงลายเดี่ยวที่ประกอบกัน 2 ลาย ได้แก่ ดอกแก้วและเต้าน้อย

17. /mii³ phak² wen⁴/ 'หมี่ผักแว่น'

คำว่า 'ผักแว่น' /phak² wen⁴/ หมายถึง ผักชนิดหนึ่งใบกลมๆ เป็น 2 หยัก

ลายประสม 'หมี่ผักแว่น' /mii³ phak² wen⁴/ หมายถึง ชินมัดหมี่ที่ประกอบด้วยลายเดี่ยว 2 ลาย ได้แก่ เต้าน้อยและผักแว่น โดยลักษณะลายจะเป็นเต้าน้อย สลับกับลายผักแว่นอยู่ในช่องเดียวกัน (ดูภาพที่ 60 ประกอบ)

ประเภท หมี่ลาย

← เต้าน้อย + ผักแว่น

ภาพที่ 60 ลายชินหมี่ผักแว่น⁶

ลักษณะการทอจะนิยมทอเป็นชินมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน 'หมี่ลาย' สำหรับการค้นหมี่จะค้นให้มีจำนวน 10 ลำดง

น่าสังเกตว่า คำว่า 'ผักแว่น' /phak² wen⁴/ จะซ้ำกับชื่อลายเดี่ยว (ดูบทที่ 4) แต่คำว่า 'ผักแว่น' /phak² wen⁴/ ดังกล่าวเป็นชื่อลายเดี่ยวที่อ้างอิงถึงลายเพียงลายเดี่ยว ต่างจาก 'หมี่ผักแว่น' /mii³ phak² wen⁴/ ที่เป็นลายประสมที่มีความหมายถึงลายเดี่ยวที่ประกอบกัน 2 ลาย ได้แก่ ดอกแก้วและผักแว่น

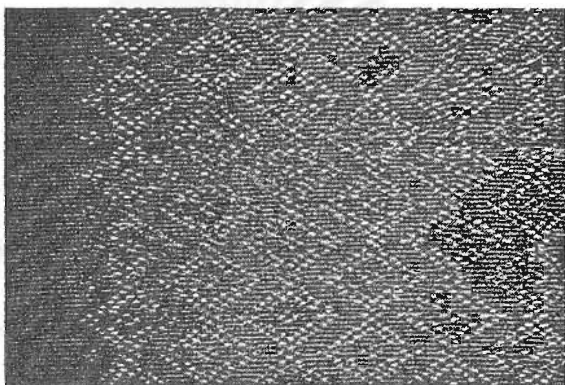
⁶ ภาพจริงของหมี่ผักแว่นจะใกล้เคียงภาพนี้ แต่จะค้ำตรงตำแหน่งของ ดอกแก้ว จะเป็นลาย ผักแว่นแทน (ดูผักแว่นบทที่ 4)

18. /mi¹i³ŋu²meɛw²saw²/ ‘หมี่งูแมวเซา’

คำว่า ‘หมี่งูแมวเซา’/ŋu²meɛw²saw²/ หมายถึง รุกมิมิพิษชนิดหนึ่ง พบชุกชุมในภาคกลาง ลักษณะตัวอ้วน หัวเป็นรูปสามเหลี่ยม คอเล็ก สีน้ำตาลลำตัวมีลายเป็นรูปวงแหวนหรือรูปไข่อยู่ด้านข้างตลอดลำตัว และมีเกล็ดสีชมพูแซมบริเวณสีข้าง

ลายประสม ‘หมี่งูแมวเซา’ /mi¹i³ŋu²meɛw²saw²/ หมายถึง ชั้นมัดหมี่ชนิดหนึ่งที่ประกอบด้วยลายเดี่ยว 2 ลาย ได้แก่ หมาจับและเอื้อ โดยลักษณะลายจะเป็นลายเอื้อซ้อนกันเรียงต่อกันเป็นแถวๆ แยกจากกันแถวใครแถวมัน และมีลายหมาจับอยู่ตรงกลางลายเอื้อแต่ละอัน (ดูภาพที่ 61 ประกอบ)

ประเภท หมี่ลาย

หมาจับ + เอื้อ

ภาพที่ 61 ลายชั้นหมี่งูแมวเซา

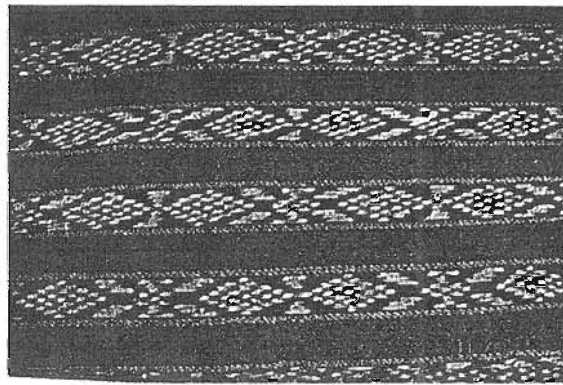
ลักษณะการทอจะนิยมทอเป็นชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน ‘หมี่ขยาบ’ สำหรับการค้นหมี่จะค้นให้มีจำนวน 17 ลำปะ

19. /mi¹i³huə¹pii⁵khaa¹pia²/ ‘หมี่หัวปลีขาเป็ย’

คำว่า ‘หัวปลีขาเป็ย’/huə¹pii⁵khaa¹pia²/ ประกอบด้วย 2 คำ ได้แก่ ‘หัวปลี’/huə¹pii⁵/ หมายถึง ดอกของกล้วยที่ยังมีกาบหุ้มอยู่ ‘ขาเป็ย’/khaa¹pia²/ ‘ขาเป็ย’ หมายถึง ส่วนที่ขึ้นออกมาเป็นขาไขว้กันคล้ายๆ หมี่เป็ย

ลายประสมดั้งเดิม ‘หมี่หัวปลีขาเป็ย’ /mi¹i³huə¹pii⁵khaa¹pia²/ หมายถึง ชั้นมัดหมี่ที่ประกอบด้วยลายเดี่ยว 3 ลาย ได้แก่ หัวปลี ขาเป็ย และหมาจับ โดยลักษณะลายจะเป็นลายขาเป็ยที่มีหมาจับอยู่ตรงกลางลาย สลับกับ ลายหัวปลี ภายในช่องเดียวกัน (ดูภาพที่ 62 ประกอบและดูภาพสีได้จากภาคผนวก)

ประเภท หมี่ลาย

← หัวปลี + ขาเป็ช
+ หมากคู้ม

ภาพที่ 62 ลายชั้นหมี่หัวปลีขาเป็ช

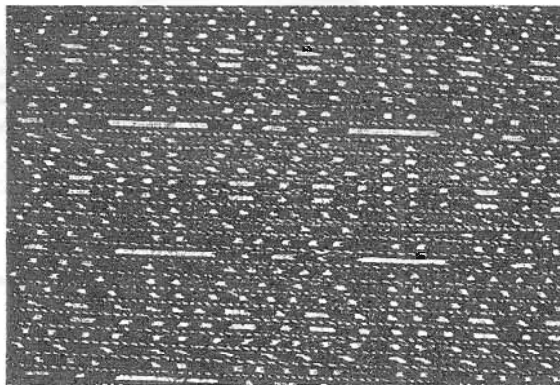
ลักษณะการทอจะนิยมทอเป็นชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน ‘หมี่ลาย’ และ ‘หมี่เป็ช’ สำหรับการค้นหมี่จะค้นให้มีจำนวน 9 ลำชะ

20. /mii' nok' ʔiəŋ' mooŋ²/ ‘หมี่นกกเอียงโมง’

คำว่า ‘หมี่นกกเอียงโมง’ /nok' ʔiəŋ' mooŋ²/ หมายถึง นกชนิดหนึ่งลำตัวมีสีดำ มีหงอนสีขาว หรือมีแถบสีขาวที่ปลายปีก

ลายประสม ‘หมี่นกกเอียงโมง’ /mii' nok' ʔiəŋ' mooŋ²/ หมายถึง ชั้นมัดหมี่ที่ประกอบด้วยลายเดี่ยว 3 ลาย ได้แก่ หมากจับ เอื้อ และนกกเอียงโมง โดยลักษณะลายจะเป็นลายนกกเอียงโมงสลับกับลายเอื้อที่เรียงต่อกัน และมีลายหมากจับอยู่กลางลายเอื้อในแต่ละอัน (ดูภาพที่ 63 ประกอบและดูภาพสีได้จากภาคผนวก)

ประเภท หมี่ช้อย

หมากจับ + เอื้อ

นกกเอียงโมง

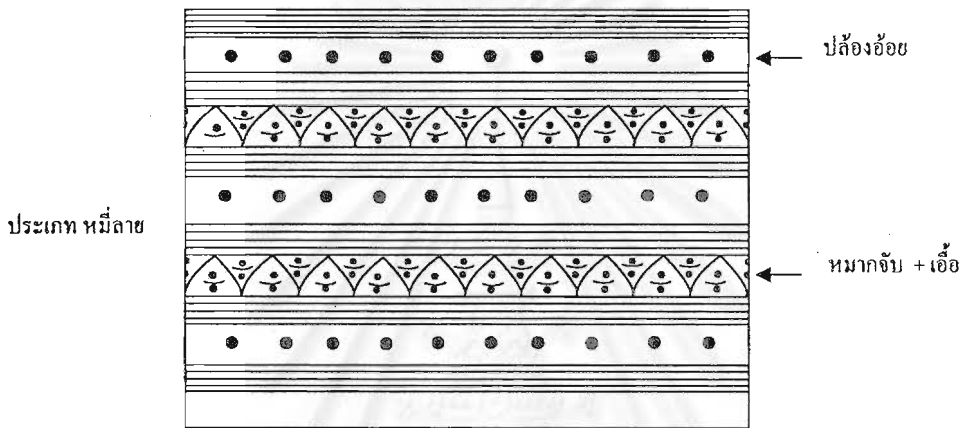
ภาพที่ 63 ลายชั้นหมี่นกกเอียงโมง

ลักษณะการทอจะนิยมทอเป็นชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน ‘หมี่ช้อย’ สำหรับการค้นหมี่จะค้นให้มีจำนวน 9 ลำดง

21. /mii³niəw⁴ŋuə²/ ‘หมี่เขี้ยวจัว’

คำว่า ‘เขี้ยวจัว’/niəw⁴ ŋuə²/ ประกอบด้วย 2 หน่วยศัพท์ ได้แก่ ‘เขี้ยว’/niəw⁴/ หมายถึง น้ำปัสสาวะ ถ่ายปัสสาวะ ‘จัว’/ŋuə²/ หมายถึง จิว คำว่า ‘เขี้ยวจัว’ /niəw⁴ ŋuə²/ จึงหมายถึง เขี้ยวของจิว

ลายประสม ‘หมี่เขี้ยวจัว’ /mii³ niəw⁴ ŋuə²/ หมายถึง ชั้นมัดหมี่ที่ประกอบด้วยลายเดี่ยว 3 ลาย ได้แก่ หมากจับ เอื้อ และ ปล้องอ้อย โดยลักษณะลายจะเป็นลายเอื้อครึ่งลายเรียงต่อกัน และมีลายหมากจับสลับกันไปอยู่ภายในลายเอื้อแต่ละอัน และอีกช่องหนึ่งจะเป็นลายปล้องอ้อยเรียงต่อกันไป (ดูภาพที่ 64 ประกอบ)

ภาพที่ 64 ลายชั้นหมี่เขี้ยวจัว

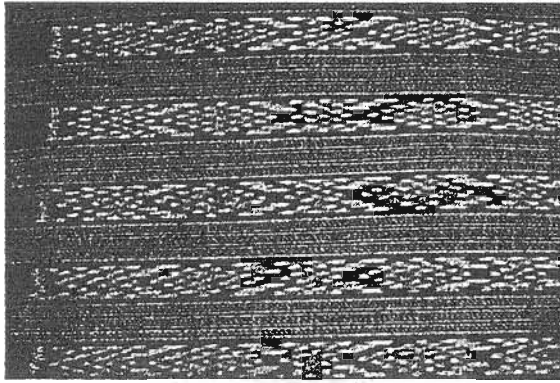
ลักษณะการทอจะนิยมทอเป็นชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน ‘หมี่ลาย’ สำหรับการคืนหมี่จะคืนให้มีจำนวน 10 ลำตง

22. /mii³maʔ³ tum⁵ khaa¹ pia²/ ‘หมี่หมากดุ้มขาเป็ย’

คำว่า ‘หมากดุ้มขาเป็ย’ /maʔ³ tum⁵ khaa¹ pia²/ ประกอบด้วย 2 คำ ได้แก่ ‘หมากดุ้ม’/maʔ³ tum⁵ / หมายถึง ลูกดุ้ม ลูกประจำ ‘ขาเป็ย’/khaa¹ pia²/ หมายถึง ส่วนที่ยื่นออกมาเป็นขาไขว้กันคล้ายๆ ผมเป็ย

ลายประสม ‘หมี่หมากดุ้มขาเป็ย’ /mii³ maʔ³ tum⁵ khaa¹ pia²/ หมายถึง ชั้นมัดหมี่ที่ประกอบด้วยลายเดี่ยว 3 ลาย ได้แก่ หมากดุ้ม ขาเป็ย และ โพธิ์ศรี โดยลักษณะลายจะเป็นลายขาเป็ยที่มีหมากดุ้มเล็กๆ อยู่ตรงกลางลาย และมีลายโพธิ์ศรีอยู่ด้านบนบนและล่างของหมากดุ้ม สลับกับลายหมากดุ้มที่มีขนาดใหญ่ขึ้น (ดูภาพที่ 65 ประกอบ)

ประเภท หมี่ลาย

หมากด้อม + ขาเป็ย
+ โทร์ศรี

ภาพที่ 65 ลายชั้นหมี่หมากด้อมขาเป็ย

ลักษณะการทอจะนิยมทอเป็นชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน ‘หมี่ลาย’ สำหรับการค้นหมี่จะค้นให้มีขนาด 7 ถ้าง

5.3 มิติแห่งความแตกต่างและอรรถลักษณะที่ใช้แยกความแตกต่างของลายประสมดั้งเดิมของชั้นมัดหมี่

เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาความหมายของชื่อลายประสมดั้งเดิมของชั้นมัดหมี่แล้ว จึงวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมาย โดยพิจารณาความเหมือนและแตกต่างกันทางความหมายของชื่อลายประสมของชั้นมัดหมี่ ผลการวิเคราะห์พบมิติแห่งความแตกต่าง 3 มิติ ได้แก่ จำนวนลายเดี่ยวที่นำมาประสม ชนิดของลายเดี่ยวที่นำมาประสม และลักษณะตำแหน่งของลายที่นำมาประสม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. จำนวนลายเดี่ยวที่นำมาประสม

จำนวนลายเดี่ยวที่นำมาประสมเป็นมิติแห่งความแตกต่างทางความหมายที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้จากความหมายของชื่อลายประสมดั้งเดิม กล่าวคือ ลายประสมแต่ละประเภทนั้นจะมีจำนวนลายเดี่ยวที่นำมาประกอบเข้าด้วยกันแตกต่างกันไป ซึ่งจากการวิเคราะห์ความหมายพบว่า มีจำนวนลายเดี่ยวที่นำมาประกอบเป็นลายประสมตั้งแต่ 2 ลาย ไปจนถึง 5 ลาย ดังนั้นผู้วิจัยจึงกำหนดเรื่อง จำนวนลาย เป็นมิติแห่งความแตกต่างทางความหมาย ซึ่งแสดงรายละเอียดได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 มิติแห่งความแตกต่างเรื่องจำนวนลายที่ทอรวมเป็นลายประสม

ชื่อลายประสมดั้งเดิม	จำนวนลายเดี่ยวที่นำมาประสม			
	2	3	4	5
1. หมี่นาคน้อย			✓	
2. หมี่โพธิ์ศรีนาคน้อย			✓	
3. หมี่โพธิ์ศรีหมากจับ	✓			
4. หมี่ลัย	✓			
5. หมี่ลัยวง	✓			
6. หมี่ขอพญานาค				✓
7. หมี่บัวเกือ	✓			
8. หมี่เอื้อซ้อน	✓			
9. หมี่เอื้อชุด		✓		
10. หมี่ขอหมากตุ้ม			✓	
11. หมี่เต้าน้อย	✓			
12. หมี่ฝักแวน	✓			
13. หมี่เขี้ยวว้าว		✓		
14. หมี่หมากตุ้มขาเป็ย		✓		
15. หมี่โคมตั้ง		✓		
16. หมี่งูแมวเซา	✓			
17. หมี่ดาวล้อมเดือน		✓		
18. หมี่โคบ	✓			
19. หมี่เกล็ดปลาหมอ	✓			
20. หมี่โพธิ์ศรีดอกแก้ว	✓			
21. หมี่หัวปลีขาเป็ย		✓		
22. หมี่นกกเอี้ยงโมง		✓		

ตารางที่ 3 แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างในเรื่องของจำนวนลายเดี่ยวที่ทอรวมกันเป็นลายประสมดั้งเดิมของชิ้นมัดหมี่ โดยสังเกตได้ว่าจำนวนลายเดี่ยวที่นำมาประกอบเป็นลายประสมมีจำนวนเหมือนและแตกต่างกันไป โดยน้อยสุดมีจำนวน 2 ลายมาประกอบเข้าด้วยกันและมากที่สุดคือ 5 ลายมาประกอบเข้าด้วยกัน ตัวอย่างเช่น หมี่นาคน้อย และหมี่โพธิ์ศรีนาคน้อยมีจำนวนลายเดี่ยวเหมือนกันคือ 4 ลาย ซึ่งแตกต่างจากหมี่เอื้อชุด และดาวล้อมเดือน ที่มีลายเดี่ยว 3 ลาย เป็นต้น

โดยผู้วิจัยจะแสดงรายละเอียดแต่ละชื่อลายประสมดั้งเดิมให้เห็นเด่นชัดอีกครั้งหนึ่ง ในส่วนของ การสรุปองค์ประกอบทางความหมาย

1. ชนิดของลายเดี่ยวที่นำมาประสม

ชนิดของลายเดี่ยวที่นำมาประสมเป็นอีกมิติแห่งความแตกต่างที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้จาก ความหมายของชื่อลายประสมดั้งเดิม กล่าวคือ ลายประสมดั้งเดิมแต่ละประเภทนั้นมีชนิดของลาย เดี่ยวที่นำมาประสมแตกต่างกันไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงจัดเรื่อง ชนิดของลายเดี่ยวที่นำมาประสมเป็นมิติ แห่งความแตกต่างทางความหมาย แสดงรายละเอียดได้ดังตารางต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4 มิติแห่งความแตกต่างเรื่อง ชนิดลายเดี่ยวที่นำมาประสม

ชื่อลายประสม	ชนิดของลายเดี่ยวที่นำมาประสม															
	นกเอี้ยง	องอู่	เอ	นา	เอื้อ	โพธิ์ศรี	เป็ย	ลาย	เอื้อ	หีบตี	หมากตุ้ม	หมากจับ	โคมตั้ง	คอบแก้ว	หมาก	ยอนเต
1. หมี่นาคน้อย		✓		✓							✓	✓				
2. หมี่โพธิ์ศรีนาคน้อย			✓	✓		✓					✓					
3. หมี่โพธิ์ศรีหมากจับ						✓						✓				
4. หมี่ลาย								✓				✓				
5. หมี่ลายวง						✓		✓								
6. หมี่ขอพญานาค		✓	✓	✓					✓			✓				
7. หมี่บัวเคือ								✓			✓					
8. หมี่เอื้อซ้อน					✓							✓				
9. หมี่เอื้อชุด		✓			✓							✓				
10. หมี่ขอหมากตุ้ม			✓						✓		✓	✓				
11. หมี่เต้าน้อย														✓		✓

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ชื่อลายประสม	ชนิดของลายเดี่ยวที่นำมาประสม															
	นกเอี้ยง	ปล้องอ้อย	ขอ	นาค	เอื้องชุด	โพธิ์ศรี	ขาเป็ย	ลัย	เอื้อ	หัวปลี	หมากตูม	หมากจับ	โคมตั้ง	ดอกแก้ว	ผักแว่น	เต้าน้อย
12. หมี่ผักแว่น															✓	✓
13. หมี่เขี้ยววัว		✓							✓			✓				
14. หมี่หมากตูมขาเป็ย						✓	✓				✓					
15. หมี่โคมตั้ง									✓			✓				
16. หมี่งูแมวเซา									✓			✓				
17. หมี่ดาวล้อมเดือน									✓		✓	✓				
18. หมี่โคบ									✓			✓				
19. หมี่เกล็ดปลาหมอ									✓			✓				
20. หมี่โพธิ์ศรีดอกแก้ว						✓								✓		
21. หมี่หัวปลีขาเป็ย							✓			✓	✓					
22. หมี่นกเอี้ยงโมง	✓								✓			✓				

จากตารางที่ 4 จะเห็นได้ว่า มีชื่อลายเดี่ยวเพียง 16 ลายเท่านั้นที่นำมาทอเป็นลายประสม กล่าวคือ มีลายเดี่ยว 2 ลาย ได้แก่ จับหัวนและปลาชิว ที่จะนิยมทอลายเดี่ยวในสิ้นชิ้นโดยไม่นำมาทอประสมกับลายใดเลย ดังนั้นจึงไม่อยู่ในการวิเคราะห์ดังตารางข้างต้น นอกจากนั้นจะเห็นได้ว่า ชื่อลายประสมของชิ้นมัดหมี่มีความเหมือนหรือแตกต่างกันไปในแต่ละชนิดลายเดี่ยวที่นำมาประสม เช่น หมี่นาคน้อย ประกอบด้วย นาค ปล้องอ้อย หมาจับ และหมาคู่ และหมี่ขอพญานาค ประกอบด้วย ขอ นาค ปล้องอ้อย หมาจับ และเอื้อ ส่วนหมี่เต้าน้อยประกอบด้วย ดอกแก้ว และเต้าน้อย เป็นต้น โดยผู้วิจัยจะแสดงรายละเอียดแต่ละชื่อลายประสมดั้งเดิมให้เห็นเด่นชัดอีกครั้ง ในส่วนของการสรุปองค์ประกอบทางความหมาย

2. ลักษณะตำแหน่งของลายที่นำมาประสม

ผู้วิจัยจัดเรื่อง ลักษณะตำแหน่งของลายที่นำมาประสม เป็นอีกหนึ่งมิติแห่งความแตกต่างทางความหมาย กล่าวคือ จากการวิเคราะห์ความหมายของชื่อลายประสมดั้งเดิมของชิ้นมัดหมี่พบว่า นอกจากลายประสมจะมีความแตกต่างในเรื่องของ จำนวนลาย และ ชนิดของลายเดี่ยวที่นำมาประสมแล้ว ยังลายประสมอยู่อีก 3 ลายที่มีจำนวนลายเท่ากัน และ ชนิดของลายเดี่ยวที่นำมาประกอบเหมือนกัน ซึ่งลายประสมทั้ง 3 ประเภทได้แก่ หมี่เกล็ดปลาหมอ หมี่โคบ และหมี่งูแมวเซา แต่ลายทั้ง 3 ดังกล่าวนี้มีความแตกต่างกันในเรื่องของ ลักษณะตำแหน่งของลายที่นำมาประสม โดยมีการจัดเรียงของลายแตกต่างกันไป ดังนั้นลักษณะตำแหน่งของลายที่นำมาประสม จึงมีความสำคัญและทำให้เกิดความแตกต่างทางความหมาย โดยอธิบายความแตกต่างได้ ดังต่อไปนี้

1. หมี่เกล็ดปลาหมอ - หมี่เกล็ดปลาหม้อมีลักษณะของลายเอื้อที่เรียงติดกันเป็นแผ่นเดียวกันทั้งหมด และลายเอื้อจะซ้อนกันเป็นสองชั้น (ดูภาพที่ 57 ประกอบหน้า 83) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดอรรถลักษณะแสดงลักษณะเด่นคือ] + เอื้อซ้อนสองชั้น _

2. หมี่โคบ - หมี่โคบมีลักษณะของลายเอื้อที่เรียงติดกันเป็นแผ่นเดียวกันทั้งหมด เช่นเดียวกับลายเกล็ดปลาหมอ แต่จะไม่ซ้อนกัน (ดูภาพที่ 56 ประกอบหน้า 82) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดอรรถลักษณะแสดงลักษณะเด่นคือ] + เอื้อชั้นเดียว _

3. หมี่งูแมวเซา - หมี่งูแมวเซามีลักษณะของลายเอื้อที่ไม่เรียงติดเป็นแผ่นเดียวกันแต่จะมีลายหมาจับอยู่ตรงกลางลายเอื้อแต่ละอันด้วย (ดูภาพที่ 61 ประกอบหน้า 86) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดอรรถลักษณะแสดงลักษณะเด่นคือ] + หมาจับอยู่กลางเอื้อ _

สำหรับในบทนี้ ผู้วิจัยไม่ได้นำเสนอด้วยแผนภูมิต้นไม้ เหมือนกับบทที่ 3 และบทที่ 4 เนื่องจากในบทนี้มีอรรถลักษณะจำนวนมาก หากนำเสนอด้วยแผนภูมิต้นไม้อาจเกิดความสับสนได้ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า การนำเสนอด้วยตารางจะทำให้เข้าใจได้ง่าย และเห็นภาพได้ชัดเจนดีกว่า

ในส่วนถัดไปผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นองค์ประกอบทางความหมายของชื่อลายประสมทั้ง 22 ชื่อ ซึ่งการกำหนดคุณลักษณะทางความหมายในบทนี้ ผู้วิจัยใช้คุณลักษณะแบบบรรยาย (Descriptive Feature) เพื่อให้ความหมายจำเพาะเจาะจงลงไป ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวจะไม่มีค่าเป็นลบ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.4 สรุปองค์ประกอบทางความหมายของชื่อลายประสม

ชื่อลายประสมดั้งเดิมของชินนัคหมี ของคนไทยวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี สามารถแจกแจงความหมายได้ดังต่อไปนี้

/mii³khoo¹pha²jaa²naak⁴/ ‘หมีขอพญานาค’

- + 5 ลาย
- + นาค
- + ขอ
- + หมาจับ
- + ปล้องอ้อย
- + เอื้อ

/mii³naak⁴nooj⁶/ ‘หมีนาคน้อย’

- + 4 ลาย
- + นาค
- + ปล้องอ้อย
- + หมาจับ
- + หมาตุ้ม

/mii³khoo¹ma²tum⁵/ ‘หมีขอหมาตุ้ม’

- + 4 ลาย
- + ขอ
- + หมาตุ้ม
- + หมาจับ
- + เอื้อ

/mii³phoo²sii⁵naak⁴nooj⁶/ ‘หมีโพธิ์ศรีนาคน้อย’

- + 4 ลาย
- + นาค
- + ขอ
- + โพธิ์ศรี
- + หมาตุ้ม

/mii³khoom²taŋ³/ ‘หมี่โคมตั้ง’

+ 3 ลาย
 + หมากจับ
 + เอื้อ
 + โคมตั้ง

/mii³ʔiə⁵sut⁵/ ‘หมี่เอื้อชุด’

+ 3 ลาย
 + หมากจับ
 + เอื้อชุด
 + ปล้องอ้อย

/mii³daaw²loom⁶diən²/ ‘หมี่ดาวล้อมเดือน’ /mii³piəw⁴ŋue²/ ‘หมี่เขี้ยวงัว’

+ 3 ลาย
 + หมากตุ้ม
 + หมากจับ
 + เอื้อ

+ 3 ลาย
 + หมากจับ
 + เอื้อ
 + ปล้องอ้อย

/mii³huə¹pii⁵khaa¹ pia²/ ‘หมี่หัวปลีขาเป็ย’

+ 3 ลาย
 + หัวปลี
 + ขาเป็ย
 + หมากตุ้ม

/mii³ma³tum⁵khaa¹ pia²/ ‘หมี่หมากตุ้มขาเป็ย’

+ 3 ลาย
 + หมากตุ้ม
 + ขาเป็ย
 + โป๊ะศรี

/mii³ nok³ ?iəŋ³ moon²/ ‘หมื่นกเอียงโมง’

(+ 3 ลาย
+ หมากจับ
+ เอื้อ
+ นกเอียงโมง)

/mii³ phoo² sii⁵ do² kɛw⁵/ ‘หมี่โพธิ์ศรีดอกแก้ว’

(+ 2 ลาย
+ โพธิ์ศรี
+ ดอกแก้ว)

/mii³ laaj⁶/ ‘หมี่ลำย’

(+ 2 ลาย
+ ลำย
+ หมากจับ)

/mii³ phoo² sii⁵ ma³ cap²/ ‘หมี่โพธิ์ศรีหมากจับ’

(+ 2 ลาย
+ โพธิ์ศรี
+ หมากจับ)

/mii³ laaj⁶ wəŋ⁴/ ‘หมี่ลำยวง’

(+ 2 ลาย
+ ลำย
+ โพธิ์ศรี)

/mii³ buə² khə²/ ‘หมี่บัวเตือ’

(+ 2 ลาย
+ หมากดุ่ม
+ ลำย)

/mii³ ?iə⁵ soon⁶/ ‘หมี่เอื้อซ้อน’

(+ 2 ลาย
+ เอื้อซุด
+ หมากจับ)

/mii³ taw³ noŋ⁶/ ‘หมี่เต้าน้อย’

(+ 2 ลาย
+ ดอกแก้ว
+ เต้าน้อย)

/mii³ phak² wen⁴/ ‘หมี่ผักแว่น’

(+ 2 ลาย
+ ดอกแก้ว
+ ผักแว่น)

/mii³khoop⁴/ ‘หมีโคบ’

+ 2 ลาย
 + หมากจับ
 + เอื้อ
 + เอื้อซ้อนสองชั้น

/mii³ket³paa²มอว¹/ ‘หมีเก็ลคปลาหมอ’

+ 2 ลาย
 + หมากจับ
 + เอื้อ
 + เอื้อชั้นเดียว

/mii³guu²meew²saw²/ ‘หมีงูแมวซา’

+ 2 ลาย
 + หมากจับ
 + เอื้อ
 + หมากจับอยู่กลางเอื้อ

การแจกแจงองค์ประกอบทางความหมายข้างต้นแสดงการใช้องค์ประกอบทางความหมายที่แตกต่างกันไปของชื่อลายประสมของชั้นมัดหมี รวมทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความหมายที่แตกต่างกันของชื่อลายประสมอีกด้วย กล่าวคือ ชื่อลายประสมของชั้นมัดหมีจะมีความแตกต่างกันในมิติของจำนวนลายเดี่ยวที่นำมาประสม ชนิดของลายเดี่ยวที่นำมาประสม และลักษณะตำแหน่งของลายที่นำมาประสม อาทิ หมีขอพญานาคมีความแตกต่างกับหมีนาค ตรงที่มีจำนวนลายเดี่ยวที่แตกต่างกัน อย่างเด่นชัด คือ 5 ลาย และ 4 ลาย ตามลำดับ หรือ หมีนาคน้อยกับหมีขอหมากตุ้ม แม้ว่าจะมีจำนวนลายเดี่ยวเท่ากัน แต่ก็ยังมีความแตกต่างกันในเรื่องของ ชนิดของลายเดี่ยวที่นำมาประสม โดยหมีนาคน้อย ประกอบด้วยลายเดี่ยว นาค ปล้องอ้อย หมากจับ และหมากตุ้ม ส่วนหมีขอหมากตุ้ม ประกอบด้วย นาค ขอ โพธิ์ศรี และหมากตุ้ม สำหรับหมีเก็ลคปลาหมอ กับ หมีโคบ ถึงแม้จะมีจำนวนลาย เท่ากัน และประกอบด้วยลายชนิดเดียวกัน แต่ก็ยังมีความแตกต่างในเรื่องลักษณะตำแหน่งของลายที่นำมาประสม โดยที่หมีเก็ลคปลาหมอ ลายเอื้อจะซ้อนกันสองชั้น ในขณะที่ หมีโคบ ลายเอื้อจะมีเพียงชั้นเดียว เป็นต้น

สำหรับการเรียกชื่อลายประสม ผู้วิจัยพบว่า มีลักษณะการเรียกชื่อแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ พบว่า บางครั้งมีการเรียกชื่อตามลายเดี่ยวที่ทอประสมกัน เช่น หมีโพธิ์ศรีดอกแก้ว (โพธิ์ศรี + ดอกแก้ว) หรือเรียกตามชื่อลายใดลายหนึ่ง เช่น หมีนาคน้อย (นาค + ปล้องอ้อย + หมากจับ + หมากตุ้ม) หรือไม่มีชื่อเฉพาะซึ่งไม่เกี่ยวกับชื่อลายเดี่ยวใดเลยแต่ดูตามลักษณะที่

เกิดจากการผสมลายเดี่ยวว่าดูเหมือนอะไร เช่น หมี่งูแมวเซา (เอื้อ + หมากจับ) เป็นต้น โดยผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นชื่อลายประสมทั้ง 22 ชื่อ ที่มีการเรียกชื่อในลักษณะแตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

1. เรียกชื่อตามลายเดี่ยวที่ทอประสมกัน ได้แก่ หมี่โพธิ์ศรีดอกแก้ว (โพธิ์ศรี, ดอกแก้ว) หมี่โพธิ์ศรีหมากจับ (โพธิ์ศรี, หมากจับ)

2. เรียกตามชื่อลายใดลายหนึ่ง ได้แก่ หมี่นาคน้อย (นาค, หมากจับ, หมากดุ่ม, ปล้องอ้อย) หมี่โพธิ์ศรีนาคน้อย (นาค, ขอ, โพธิ์ศรี, หมากดุ่ม) หมี่ลำย (ลำย, หมากจับ) หมี่ลำยวง (ลำย, โพธิ์ศรี) หมี่ขอพญานาค (นาค, ขอ, หมากจับ, ปล้องอ้อย, เอื้อ) หมี่เอื้อซูด (หมากจับ, เอื้อซูด, ปล้องอ้อย) หมี่ขอหมากดุ่ม (ขอ, หมากดุ่ม, หมากจับ, เอื้อ) หมี่เต้าน้อย (ดอกแก้ว, เต้าน้อย) หมี่ผักแว่น (ดอกแก้ว, ผักแว่น) หมี่หมากดุ่มขาเป็ย (หมากดุ่ม, ขาเป็ย, โพธิ์ศรี) หมี่โคมตั้ง (หมากจับ, เอื้อ, โคมตั้ง) หมี่หัวปลีขาเป็ย (หัวปลี, ขาเป็ย, หมากดุ่ม) หมี่นกเอี้ยงโมง (หมากจับ, เอื้อ, นกเอี้ยงโมง)

3. เรียกตามลักษณะที่เกิดจากการผสม ได้แก่ หมี่บัวเคือ (หมากดุ่ม, ลำย) หมี่เอื้อซ้อน (เอื้อซูด, หมากจับ) หมี่เขี้ยวจัว (หมากจับ, เอื้อ, ปล้องอ้อย) หมี่งูแมวเซา (หมากจับ, เอื้อ) หมี่ดาวล้อมเดือน (หมากดุ่ม, หมากจับ, เอื้อ) หมี่โคบ (หมากจับ, เอื้อ) หมี่เกล็ดปลาหมอ (หมากจับ, เอื้อ)

จากการวิเคราะห์ในบทที่ 3, 4 และ 5 แสดงให้เห็นองค์ประกอบต่างๆ ของชั้นมัดหมี่ รวมทั้งรายละเอียดและความเหมือนหรือแตกต่างกันของชั้นมัดหมี่แต่ละผืน ทั้งนี้เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้งหมด และให้เข้าใจระบบการทอชั้นมัดหมี่ได้ดียิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงจะนำเสนอภาพรวมระบบการทอชั้นมัดหมี่ดั้งเดิมของคนไทพวน ในบทที่ 6 เป็นลำดับถัดไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

ภาพรวมระบบการทอชิ้นมัดหมี่ดั้งเดิมของคนไทพวน

ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ภาพรวมของระบบการทอชิ้นมัดหมี่ดั้งเดิมของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี โดยจะแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ของระบบการทอชิ้นมัดหมี่ดั้งเดิมที่ได้มาจากการเก็บข้อมูลรวมทั้งการวิเคราะห์ความหมายและพิจารณามิติแห่งความแตกต่างของชื่อชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน ชื่อลายเดี่ยวดั้งเดิมของชิ้นมัดหมี่ และ ชื่อลายประสมดั้งเดิมของชิ้นมัดหมี่ ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น นอกจากนี้ในส่วนท้ายของบทนี้ ผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นลายเดี่ยวและลายประสมที่นิยมใช้ในการทอชิ้นมัดหมี่แต่ละประเภทพื้นฐานด้วย

6.1 ระบบการทอชิ้นมัดหมี่

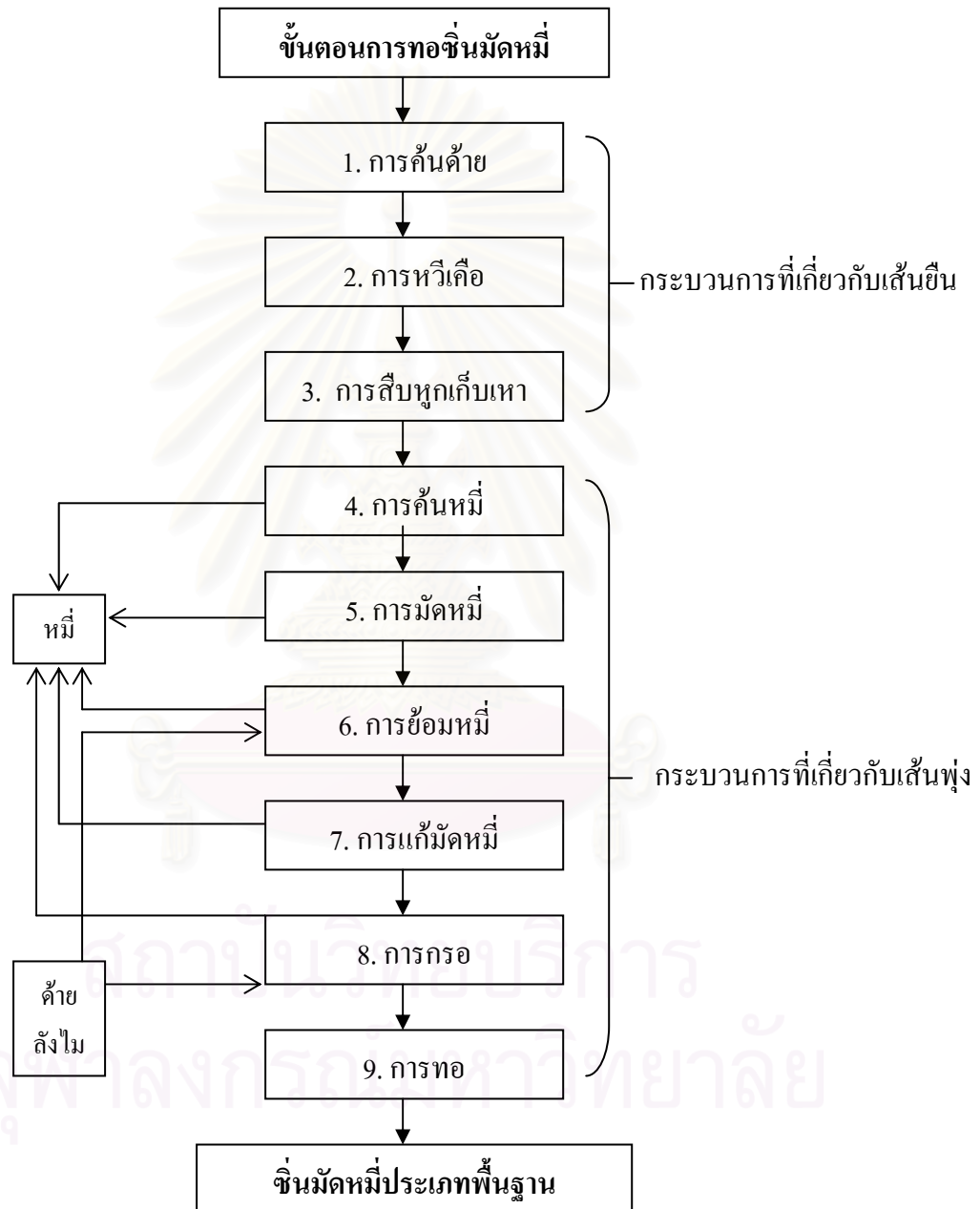
ผู้วิจัยแบ่งระบบการทอชิ้นมัดหมี่ของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ด้วยกันคือ พื้นฐานการทอ และศิลปสัญลักษณ์ของชิ้นมัดหมี่

ส่วนที่ 1 พื้นฐานการทอ ประกอบด้วยกรรมวิธีขั้นพื้นฐานในการทอชิ้นมัดหมี่ตามขั้นตอนต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 3

ส่วนที่ 2 ศิลปสัญลักษณ์ของชิ้นมัดหมี่ กล่าวได้ว่าลวดลายหรือศิลปที่งดงามบนผืนชิ้นเกิดจาก หมี่ ซึ่งเป็นตัวที่ทำให้ชิ้นมัดหมี่มีลวดลายแตกต่างกันอย่างเด่นชัด กล่าวคือ เป็นความแตกต่างอันเนื่องมาจากการมัดลายและย้อมสีที่แตกต่างกันนั่นเอง

อย่างไรก็ตามเมื่อมองภาพรวมของระบบการทอชิ้นมัดหมี่ทั้งหมดจะพบว่าการประสมประสานของหมี่ ค่าย และลั้งไม จะทำให้เกิดชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานทั้ง 5 ประเภท ได้แก่ หมี่เปียง หมี่ลาย หมี่ขยาย หมี่ย้อย และหมี่คั่น ซึ่งชิ้นมัดหมี่พื้นฐานทั้ง 5 ประเภทนี้ จะประกอบด้วยศิลปลวดลายที่แตกต่างกันไปอันเนื่องมาจาก หมี่ ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ซึ่งหมี่ที่มีการมัดลายและย้อมแตกต่างกันจะทำให้เกิดลายเดี่ยวทั้ง 18 ประเภทที่แตกต่างกันออกไป (ดูบทที่ 4) จากนั้นการนำลายเดี่ยวตั้งแต่ 2 ประเภทขึ้นไปมาประกอบกันจะทำให้เกิดลายประสม ซึ่งเป็นลวดลายของชิ้นมัดหมี่ทั้งสิ้น โดยมีลายประสมทั้งสิ้น 22 ประเภท (ดูบทที่ 5) และชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานทั้ง 5 ประเภทข้างต้นสามารถทอเป็นลายประสมใดก็ได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ลายประสมทุกประเภท สามารถทอเป็นชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานได้ทุกประเภตนั่นเอง

เพื่อให้เข้าใจระบบการทอชิ้นมัดหมี่และเห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงจะนำเสนอระบบการทอชิ้นมัดหมี่โดยแบ่งเสนอเป็นแผนภูมิ 3 ส่วนด้วยกันคือ ภาพที่ 66 ระบบพื้นฐานการทอชิ้นมัดหมี่ และ ภาพที่ 67 ระบบศิลปรูปลักษณะของชิ้นมัดหมี่ จากนั้นจะนำเสนอแผนผังภาพรวมทั้งระบบในภาพที่ 68 เป็นลำดับถัดไป

ภาพที่ 66 แผนผังแสดงระบบพื้นฐานการทอชิ้นมัดหมี่

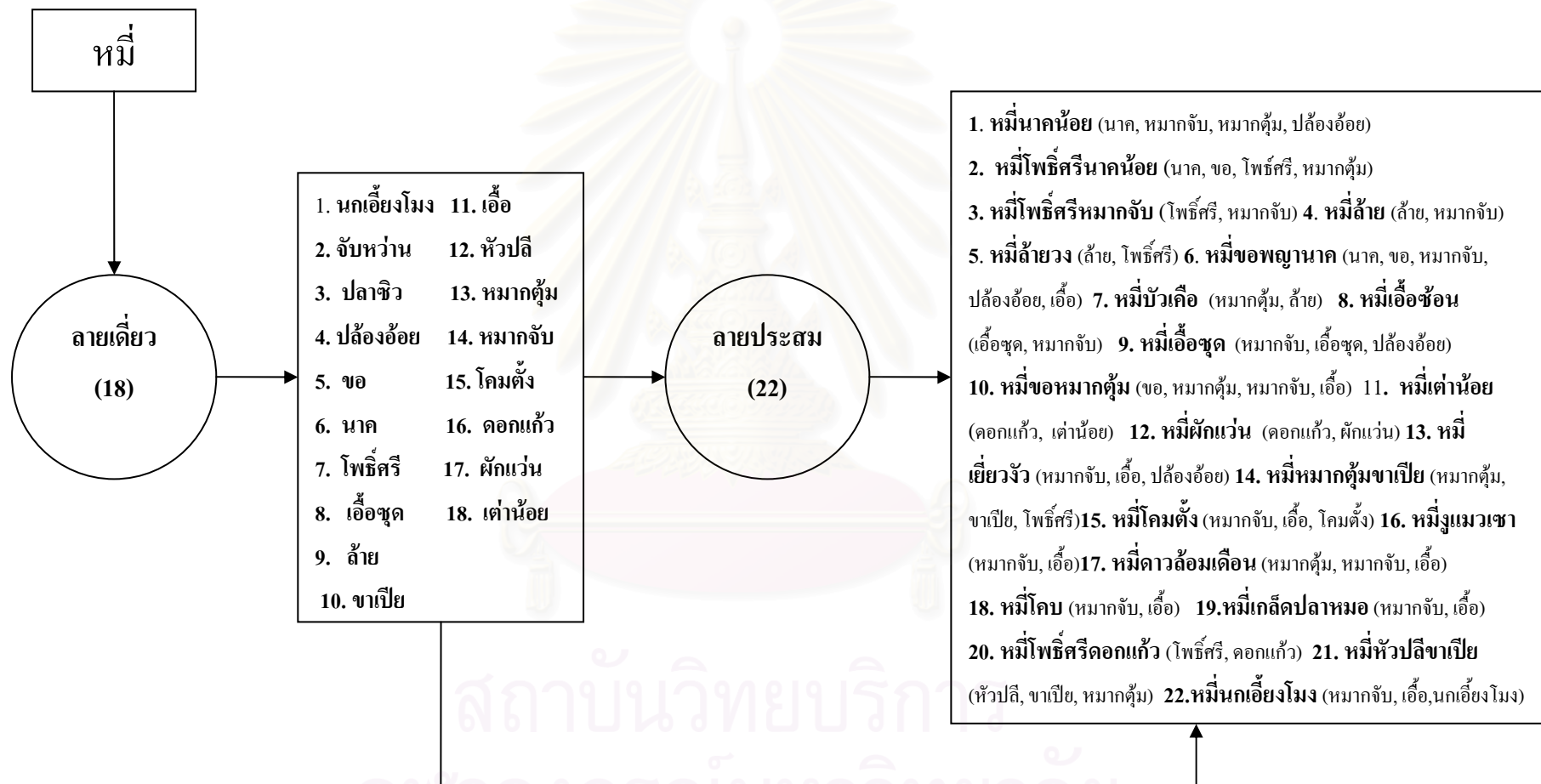
ภาพที่ 66 แสดงให้เห็นระบบพื้นฐานการทอชิ้นมัดหมี่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในระบบทั้งหมดของการทอชิ้นมัดหมี่ จากภาพแสดงให้เห็นกรรมวิธีขั้นตอนต่างๆ ในการทอชิ้นมัดหมี่ ทั้ง 9 ขั้นตอน ตามลำดับ โดย 3 ขั้นตอนแรกเป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับด้ายเส้นยืน และขั้นตอนที่ 4 ถึง 9 เป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับเส้นพุ่ง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 3

สำหรับกระบวนการที่เกี่ยวกับเส้นยืน เป็นขั้นตอนที่มี ด้าย เป็นตัวหลักเพียงอย่างเดียว ดังนั้นจึงไม่ส่งผลให้เกิดความแตกต่างของประเภทพื้นฐานหรือลวดลายของผ้าแต่อย่างใด มีหน้าที่ทอขัดกับเส้นพุ่งเท่านั้น

สำหรับกระบวนการที่เกี่ยวกับเส้นพุ่ง ประกอบด้วยทั้ง หมี่ ด้าย และลั้งไม้ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันคือ หมี่ หมายถึง ด้ายที่มีการมัดลายและข้อม ด้าย หมายถึง ฝ้ายที่ไม่มีการมัดลายแต่ข้อมลี และลั้งไม้ หมายถึง ด้ายสองเส้นที่นำมาปั่นเป็นเกลียวให้เข้ากัน โดยมากจะใช้ด้ายสีเหลืองและด้ายสีดำ จากภาพที่ 66 จะเห็นได้ว่า ขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับหมี่ มี 5 ขั้นตอน ได้แก่ การคั่นหมี่ การมัดหมี่ การข้อมลี การแก้มี่ และการกรอ ขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับ ด้าย และ ลั้งไม้ มีเพียง 2 ขั้นตอน คือ การข้อมลี และ การกรอ สำหรับขั้นตอนการมัดและข้อมหมี่จะส่งผลให้เกิดความแตกต่างกันของศิลปรูปลักษณ์ของชิ้นมัดหมี่ต่อไป

ดังนั้นเพื่อให้เข้าใจในส่วนของคุณลักษณะของชิ้นมัดหมี่ ผู้วิจัยจึงนำเสนอระบบศิลปรูปลักษณ์ที่เชื่อมโยงกันระหว่างลายเดี่ยว และลายประสม ดังภาพที่ 67

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

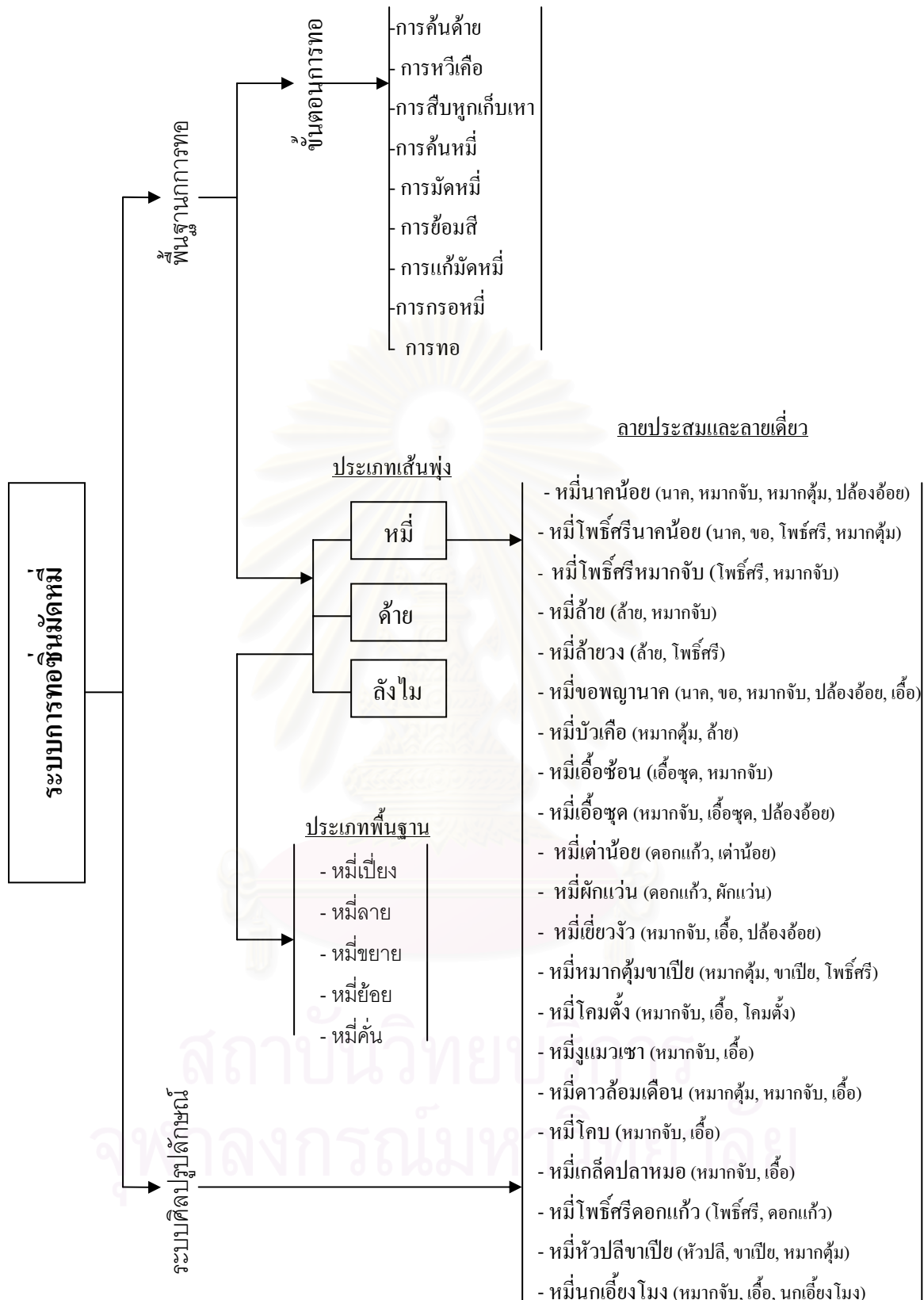

ภาพที่ 67 แผนผังแสดงระบบศิลปะปลุกปั้นของซิ่นมัดหมี่

ภาพที่ 67 แสดงให้เห็นว่าศิลปะรูปลักษณะของชินมัดหมี่เกิดมาจากหมี่ เนื่องจาก หมี่ คือ ด้าย ที่มีการมัดลายและข้อมสี่ ดังนั้นเมื่อมีการมัดลายและข้อมสี่ แตกต่างกันไป จึงทำให้เกิดลายที่ แตกต่างกันไป โดยชื่อลายเดี่ยวที่พบมีทั้งสิ้น 18 ประเภท และมีความแตกต่างกันในมิติต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 4 จากนั้น เมื่อนำลายเดี่ยวตั้งแต่ 2 ลายขึ้นไปมาประกอบกันก็จะได้ เป็นลายประสมซึ่งเป็นศิลปะลวดลายที่งดงามบนผืนชิน โดยลายประสมที่พบมีทั้งสิ้น 22 ประเภท และอาจจะประกอบขึ้นจากลายเดี่ยวที่เหมือนหรือแตกต่างกันออกไป(ลายเดี่ยวที่นำมาประกอบกัน แสดงในวงเล็บในแผนผัง) สำหรับชินมัดหมี่ที่ประกอบด้วยลายเดี่ยวเหมือนกันก็จะมี ความแตกต่างกันในเรื่องของตำแหน่งของลายที่นำมาประสม ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 5

อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบต่างๆ ของระบบการทอชินมัดหมี่ ล้วนแต่มีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกันทั้งระบบ กล่าวคือ กว่าจะเป็นชินมัดหมี่ผืนหนึ่งๆ ต้องผ่านองค์ประกอบต่างๆ ทั้งใน ด้านพื้นฐานการทอ และศิลปะรูปลักษณะดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นภาพรวม ระบบการทอชินมัดหมี่ทั้งหมด ของคนไทยวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ผู้วิจัยจึงเสนอเป็น แผนผังแสดงภาพรวมระบบระบบการทอชินมัดหมี่ ดังภาพที่ 68

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 68 แผนผังแสดงภาพรวมระบบการทอชันมัดหมี

ภาพที่ 68 แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงกันของระบบการทอชั้นมัดหมี่ ระหว่างระบบพื้นฐานการทอ และระบบศิลปปฏิบัติของชั้นมัดหมี่ จากภาพจะเห็นได้ว่าทั้งสองระบบย่อยมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันในทุกองค์ประกอบ โดยมีประเภทของเส้นพุ่ง ซึ่งได้แก่ หมี่ ด้าย และลั้งไม่เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์เหล่านั้น เนื่องจากองค์ประกอบทั้ง 3 เป็นองค์ประกอบหลักที่จะทำให้เกิดชั้นมัดหมี่แต่ละผืนมีความเหมือนหรือแตกต่างกันออกไป

ประเภทของเส้นพุ่งและพื้นฐานการทอจะทำให้เกิดชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน ซึ่งได้แก่ หมี่เปียง หมี่ลาย หมี่ขยาย หมี่ย้อย และหมี่กั้น ซึ่งชั้นมัดหมี่แต่ละประเภทพื้นฐานจะแตกต่างกันไปตามประเภทของเส้นพุ่งและพื้นฐานการทอที่แตกต่างกัน (ดูบทที่ 3) อาจกล่าวได้ว่าในส่วนนี้จะทำให้เกิดโครงร่างพื้นฐานของผ้าชั้นแต่ละประเภท ซึ่งยังไม่เกี่ยวกับลวดลายที่ปรากฏ

สำหรับลวดลายหรือศิลปที่งดงามบนผืนชั้นเกิดจาก หมี่ ทั้งนี้เนื่องมาจาก หมี่ เกิดจากการมัดและข้อมด้าย ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ทำให้เกิดลวดลายต่างๆ และลวดลายเหล่านั้นก็คือ ลายเดี่ยวที่สัมพันธ์กันกับลายประสมอีกที เพราะการนำลายเดี่ยวตั้งแต่ 2 ลายขึ้นไป มาประกอบกันจะทำให้เกิดลายประสมซึ่งเป็นลวดลายของชั้นทั้งผืน

กล่าวได้ว่าชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานสามารถทอให้เป็นลวดลายใดๆก็ได้ทุกลวดลาย ไม่มีการกำหนดเฉพาะเจาะจง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ลายประสมทุกประเภท สามารถทอเป็นชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานได้ทุกประเภท เช่น หมี่นาคน้อย อาจทอเป็น หมี่เปียง หมี่ลาย หมี่ขยาย หมี่ย้อย หรือ หมี่กั้น ก็ได้ เป็นต้น สำหรับความนิยมในการทอนั้นผู้วิจัยจะกล่าวถึงต่อไปในหัวข้อ 6.2

ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจได้ดียิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะอธิบายโดยการยกตัวอย่าง การทอ “หมี่นาคน้อย” โดยจะอธิบายเชื่อมโยงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ทั้งระบบการทอตามแผนผังดังกล่าวข้างต้น ซึ่ง “หมี่นาคน้อย” มีองค์ประกอบทางความหมายคือ] + 4 ลาย, + นาค, + ปล้องอ้อย, + หมาจับ, + หมาค่อม _ โดยทอเป็นชั้นมัดหมี่พื้นฐานประเภท “หมี่ลาย” มีองค์ประกอบทางความหมายคือ] - จำนวน, - ผ้าพื้น _

จากที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 3 ว่าขั้นตอนการทอชั้นมัดหมี่ประกอบด้วยกระบวนการเส้นยืนและเส้นพุ่ง ดังนั้นเพื่อให้กระจับ ผู้วิจัยจึงจะกล่าวถึงขั้นตอนเกี่ยวกับเส้นพุ่งที่ทำให้เกิดศิลปปฏิบัติของชั้นมัดหมี่เท่านั้น โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1 การคั่นหมี่

การทอ หมี่นาคน้อย จะต้องคั่นหมี่ (การจัดเรียงด้ายเส้นพุ่งให้มีจำนวนพอกับการทอชั้นแต่ละผืน) ให้มีจำนวน 11 ลำพะ กล่าวคือ การจัดจำนวนเส้นด้ายให้มีจำนวน 11 กลุ่ม (11 แถว) โดยแถวที่ 1 และ แถวที่ 11 จะมีจำนวนด้ายน้อยกว่าลำอื่นๆ ครั้งหนึ่ง (‘ลำ’ มีความหมายใช้เรียกจำนวนกลุ่มของเส้นด้ายที่ได้จากการคั่นหมี่แต่ละครั้งเพื่อนำไปจึงใส่เครื่องมือสำหรับโยงด้ายเพื่อมัด และ

คำว่า ‘ชะ’ มีความหมายคือ การทำให้ด้ายกลุ่มที่อยู่ด้านปลายทั้งสองข้างมีจำนวนด้ายน้อยกว่าด้านอื่นๆ ครึ่งหนึ่ง)

2 การมัดหมี่

ในการมัดลาย ‘หมี่นาคน้อย’ จะมัดลายเดี่ยว 4 ลายคือ นาค ปล้องอ้อย หมากจับ หมากคู้ม โดยมัด นาค และหมากคู้ม อยู่ในแนวเดียวกัน เรียงสลับกันไป และปล้องอ้อยอยู่อีกแนวหนึ่ง และหมากจับอยู่อีกแนวหนึ่งจนครบจำนวนลำทั้ง 11 ลำ

3 การย้อมสี

ตัวอย่าง การย้อม ‘หมี่นาคน้อย’ ที่ตัวนาคมีสี ขาว หัวแดง หมากคู้มสีแดง หมากจับสีแดง ปล้องอ้อยสีขาว และพื้นชั้นสีน้ำตาล การย้อมจะเริ่มจาก ย้อมสีแดง เป็นลำดับแรก จากนั้นนำไปตากให้แห้ง และนำมาต้มสีแดง (มัดหุ้มเก็บสีแดงไว้ด้วยเชือกฟาง) บริเวณหัวนาค ลายหมากคู้ม และหมากจับ เป็นลำดับถัดไป จากนั้นนำไปย้อมสีเหลือง และนำไปตากให้แห้ง อีกครั้ง เป็นอันเสร็จสิ้น เมื่อเสร็จกระบวนการย้อมสีจะได้ชิ้นมัดหมี่ที่มีดอกหมี่ สี ขาว แดง และมีพื้นผ้าเป็นสีน้ำตาล เป็นต้น

4 การแก้มัดหมี่

การแก้มัดหมี่ (ภาษาไทยวน เรียก ‘การปลอกหมี่’) เป็นกระบวนการหลังจากย้อมสีแห้งเรียบร้อยแล้ว โดยจะใช้มีดคมๆ มาตัดเชือกปอที่มัดเป็นลายไว้ที่ตะเปาะะ จนหมดเชือก

5 การกรอหมี่

การกรอหมี่เป็นกระบวนการที่นำหมี่ที่แก้มัดเชือกเรียบร้อยแล้วมากรอ (ม้วนด้ายเข้าหลอด) ใส่หลอดด้ายเล็กๆ สำหรับใส่กระสวย (เครื่องบรรจุด้ายที่ทำจากไม้มีลักษณะยาวเรียว) โดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่า หลาปั่นด้าย นอกจากการกรอหมี่แล้ว การกรอด้าย หรือ ลังไม้ ใส่กระสวยเพื่อใช้ในการทอแซมในชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานก็อยู่ในขั้นตอนนี้ด้วย

6 การทอ

การทอ ‘หมี่นาคน้อย’ จะทอเป็นหมี่ลาย (ชิ้นมัดหมี่ที่มีลักษณะลวดลายเป็นดอกหมี่สลับกับด้ายที่ทอเป็นเส้นหลายสี) โดยผู้ทอจะต้องนำหมี่ที่กรอไว้มาใส่ในกระสวยหนึ่ง ลังไม้อีกกระสวยหนึ่ง และนำด้ายที่จะทอแซมเป็นเส้นๆ มาใส่ไว้กระสวยละสี เช่น หากต้องการแซมด้วยด้าย 3 สี จะต้องนำด้ายแต่ละสี มาใส่ ไว้ทั้งหมด 3 กระสวย จากนั้นจึงเริ่มทอ โดยทอเริ่มจากพุ่งกระสวยหมี่แล้วเหยียบตะกอลงไปจนขึ้นลายนาคสลับกับหมากคู้ม จากนั้นจึงสลับด้วยกระสวยด้ายสีเหลือง 1 ครั้ง สีแดง 1 ครั้ง สีเหลือง 1 ครั้ง และสีแดงอีก 1 ครั้ง ตามด้วยกระสวยลังไม้ 1 ครั้ง สลับกับกระสวยด้ายสีเขียว และตามด้วย กระสวยลังไม้ อีกครั้ง แล้วตามด้วย ด้าย สีแดงและเหลืองสลับกัน เหมือนช่วงแรก จากนั้นจึงตามด้วยกระสวยหมี่อีกครั้งทอจนขึ้นลายปล้องอ้อยและสลับกับกระสวยชุดด้ายและลังไม้เดิม อีกครั้ง แล้วใส่กระสวยหมี่อีกครั้งทอให้ขึ้นลายหมากจับ เมื่อครบ

ลายแล้วก็ทอสลักกันระหว่างด้าย ลังไม และหมี่วนเรื่อยไปจนเป็นผืนชิ้น โดยชิ้นมัดหมี่ที่ทอออกมาจะมีลักษณะดังภาพที่ 69 (ดูภาพสีได้จากภาคผนวก)

ภาพที่ 69 หมี่นาคน้อยทอเป็นชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน (หมี่ลาย)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6.2 ลายเดี่ยวและลายประสมที่นิยมใช้ในการทอชิ้นมัดหมี่แต่ละประเภทพื้นฐาน

ผู้วิจัยจัดทำส่วนนี้ขึ้นมาเนื่องจากพบว่า ลวดลายของชิ้นมัดหมี่จะขึ้นอยู่กับความนิยมในการทอเป็นหลัก ไม่ใช่ว่าชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานแต่ละประเภทจะนิยมทอโดยใช้ลายทุกๆ ลายเสมอไป หากผู้ทอเห็นว่าประเภทพื้นฐานใดเหมาะกับลายใดก็มักจะนิยมทอให้เข้ากัน ดังตารางที่ 5 ซึ่งจะแสดงให้เห็นลายเดี่ยวและลายประสมที่นิยมใช้ในการทอชิ้นมัดหมี่แต่ละประเภทพื้นฐานของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ตารางที่ 5 ลายเดี่ยวและลายประสมที่นิยมใช้ในการทอชิ้นมัดหมี่แต่ละประเภทพื้นฐาน

ชิ้นมัดหมี่ ประเภท พื้นฐาน	ประเภทลาย เดี่ยว / ลาย ประสม	ชื่อลายเดี่ยว / ลายประสม
หมี่เปียง	ลายเดี่ยว	-
	ลายประสม	หมี่โพธิ์ศรีดอกแก้ว หมี่หัวปลีขาเปีย
หมี่ลาย	ลายเดี่ยว	หมากจับ โพธิ์ศรี
	ลายประสม	หมี่นาคน้อย หมี่โพธิ์ศรีนาคน้อย หมี่โพธิ์ศรีดอกแก้ว หมี่โพธิ์ศรี หมี่ลำย หมี่ลำยวง หมี่ขอพญานาค หมี่บัวเคือ หมี่เอื้อซ้อน หมี่เอื้อซุด หมี่ขอหมากตุ้ม หมี่เต้าน้อย หมี่ฝักแว่น หมี่หัวปลีขาเปีย หมี่เยื้องัว หมี่หมากตุ้มขาเปีย
หมี่ขยาย	ลายเดี่ยว	จับหว่าน ปลาชิว
	ลายประสม	หมี่โคมตั้ง หมี่งูแมวเซา หมี่ดาวล้อมเดือน หมี่โคบ หมี่เกล็ดปลาหมอ
หมี่ย่อย	ลายเดี่ยว	-
	ลายประสม	หมี่นกเอี้ยงโมง
หมี่คั่น	ลายเดี่ยว	-
	ลายประสม	* มีการทอ แต่ไม่เป็นที่นิยม

ตารางที่ 5 แสดงให้เห็นถึงลายเดี่ยวและลายประสมที่นิยมนำมาทอเป็นชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน โดยจะสังเกตได้ว่ามีเพียงชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน 2 ประเภท ได้แก่ หมี่ลาย และหมี่ขยาย เท่านั้นที่นิยมทอทั้งลายประสมและลายเดี่ยว ส่วนลายเดี่ยวที่ทอเพียงลายเดี่ยวได้ มี 4 ลาย ได้แก่ หมากจับ โพธิ์ศรี จับหว่าน และปลาชิว โดยลายหมากจับและโพธิ์ศรีนิยมทอเป็นหมี่ลาย ส่วน ลายจับหว่านและปลาชิวนิยมทอเป็นหมี่ขยาย ซึ่งในการเรียกชื่อเป็นที่ทราบกันในกลุ่มของชาวบ้านที่ทอผ้าว่าถ้าลายเดี่ยวถูกนำมาทอเพียงลายเดี่ยวของผืนชิ้นจะสามารถเรียกผ้าชิ้นนั้น โดยใช้คำว่า

‘หมี่’ ร่วมด้วยได้ เช่นเดียวกับลายประสม อาทิ ลายจับหว่าน ปลาชีว หมากจับ และโพธิ์ศรี จะเรียกเป็น หมี่จับหว่าน หมี่ปลาชีว หมี่หมากจับ และหมี่โพธิ์ศรี ได้ตามลำดับ

จากผลการวิเคราะห์ทางความหมายแสดงระบบการทอชิ้นมัดหมี่และกระบวนการทอชิ้นมัดหมี่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมการทอผ้าของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ในภาพรวมอย่างชัดเจน นอกจากนั้นแล้วยังมีสิ่งที่ซ่อนอยู่เบื้องลึกของวัฒนธรรมการทอผ้าอีกด้วยนั่นก็คือ วิถีชีวิตในด้านต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยจะแสดงความหมายของชื่อลายชิ้นมัดหมี่ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ดังจะกล่าวต่อไปในบทที่ 7

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิถีชีวิตของคนไทพวนที่สะท้อนจากชื่อย่อลายชั้นมัดหมี่

จากบทที่ 4 และ 5 เราได้ทราบถึงความหมายของชื่อย่อลายชั้นมัดหมี่แต่ละชื่อ ซึ่งได้แก่ ลายเดี่ยวดั้งเดิมของชั้นมัดหมี่ และลายประสมดั้งเดิมของชั้นมัดหมี่ ตามลำดับ และเมื่อศึกษาความหมายของชื่อย่อลายชั้นเหล่านี้อย่างละเอียดแล้วพบว่า แต่ละความหมายของชื่อย่อลายชั้นมัดหมี่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความนึกคิด และวัฒนธรรม ของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ได้เป็นอย่างดี

ในการพิจารณาคำที่นำมาวิเคราะห์ในบทนี้ ผู้วิจัยจะรวมชื่อย่อลายชั้นมัดหมี่ทั้งลายเดี่ยวและลายประสมด้วยกัน โดยไม่พิจารณาคำว่า /miɿ³/ ‘หมี่’ ที่อยู่ข้างหน้า หากชื่อย่อใดมีรูปภาษาเหมือนกันจะนับเพียงครั้งเดียวเท่านั้น และคำนึงถึงคำที่มีความหมายเด่นชัดกล่าวคือ คำๆ นั้นสามารถอ้างอิงถึงลายประเภทใดประเภทหนึ่งได้อย่างชัดเจน เช่น ลาย /phoo² siɿ³/ ‘โพธิ์ศรี’ กับ /miɿ³ phoo² siɿ³ doʔ³ keew³/ ‘หมี่โพธิ์ศรีดอกแก้ว’ ผู้วิจัยจะพิจารณาชื่อย่อ /phoo² siɿ³/ ‘โพธิ์ศรี’ และ /doʔ³ keew³/ ‘ดอกแก้ว’ เป็นต้น

จากการวิเคราะห์พบว่าชื่อย่อลายชั้นมัดหมี่ทั้งหมด สะท้อนให้เห็นถึง วิถีชีวิต ของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี 3 ประการด้วยกัน โดยผู้วิจัยเรียงลำดับจากวิถีชีวิตที่สะท้อนจากชื่อย่อลายชั้นมัดหมี่ที่มีจำนวนมากไปหาน้อย ได้แก่

- 7.1 วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและเกษตรกรรม
- 7.2 วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทางวัตถุ
- 7.3 วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางพุทธศาสนา

7.1 วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและเกษตรกรรม

จากการวิเคราะห์ลายชั้นมัดหมี่พบว่ามีคำที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและเกษตรกรรมจำแนกออกได้ดังต่อไปนี้

- 7.1.1 ลายชั้นที่เกี่ยวกับเกษตรกรรม ได้แก่ /cap² waan³/ ‘จับหวาน’
- 7.1.2 ลายชั้นที่เกี่ยวกับธรรมชาติ แบ่งออกเป็น

7.1.2.1 เกี่ยวกับพืชพรรณไม้ ได้แก่ /pooŋ³ ʔooŋ³/ ‘ปล้องอ้อย’ /ʔiə³ sut³/ ‘เอื้องชุด’ /maʔ³ cap²/ ‘หมากจับ’ /doʔ³ keew³/ ‘ดอกแก้ว’ /phak² wen⁴/ ‘ผักแว่น’ /huə³ pii³/ ‘หัวปลี’

7.1.2.2 เกี่ยวกับสัตว์ ได้แก่ /paa²siw²/ ‘ปลาชิว’ /taw³nooj⁶/ ‘แต่น้อย’
/nok³ʔiəŋ³moon²/ ‘นกเขี้ยวโมง’ /nuu²mɛɛw²saw²/ ‘งูแมวเซา’ /niəw⁴nuə²/ ‘เขี้ยวจัว’
/kət³paa²moo¹/ ‘เกลือปลาหมอ’

ในส่วนของลายจีนมัดหมี่ที่เกี่ยวกับเกษตรกรรม ซึ่งได้แก่ คำว่า /cap²waan¹/ ‘จับหว่าน’ หมายถึง กริยาที่หว่านเมล็ดพืชในการเพาะปลูกหรือหว่านเมล็ดข้าวเปลือกข้าวสารในการให้อาหารสัตว์ สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนไทพวนที่มีความผูกพันอยู่กับการเกษตร ดังที่กล่าวโดยชัชวาลย์ สุคันธวิภัติ (2541) ว่า คนไทพวนมีอาชีพหลักที่สำคัญคือ การทำนาข้าว ซึ่งเป็นอาชีพที่คู่กับคนไทพวนมาช้านาน โดยมีวัตถุประสงค์ในการทำนาเพื่อผลิตข้าวที่ใช้ในการบริโภคเป็นหลัก อาหารหลักของคนไทพวนคือข้าว คนไทพวนนิยมรับประทานข้าวเมล็ดยาวหรือข้าวเจ้า ซึ่งแตกต่างจากชนเผ่าไท-ลาว อื่นๆ ที่นิยมรับประทานข้าวเมล็ดสั้นหรือข้าวเหนียว ในสมัยโบราณจึงมีการปลูกทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว ในพื้นที่ที่เป็นลุ่มน้ำเพียงพอหรือใกล้แหล่งน้ำธรรมชาติจะทำนาค่า ส่วนในพื้นที่ที่ขาดแคลนน้ำเป็นพื้นที่ดอนจะทำนาหว่าน ข้าวจึงเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญมากในวิถีชีวิตของไทพวน ซึ่งสะท้อนจากสุภาษิตของคนไทพวนที่ว่า

ทุกระบมีเสื่อผ้ายู่ ผ่าเชื่อนบ่พอลื้ออยู่
ทุกระบมีข้าวอยู่ท้อง นอนลื้ออยู่บ่เป็น

จากสุภาษิตสะท้อนให้เห็นว่า สิ่งที่สำคัญในชีวิตก็คือข้าว ซึ่งเป็นอาหารหลักในการดำรงชีวิต ส่วนเสื่อผ้า เครื่องนุ่งห่ม เป็นสิ่งที่มีความสำคัญรองลงมา

นอกจากนั้นจากการศึกษางานของ สุเทพ พรหมศิลป์ (2536) ทำให้ทราบถึงประเพณีพิธีกรรมที่แสดงให้เห็นว่าคนไทพวนให้ความสำคัญกับการทำนา หรือ มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับการเกษตรได้แก่ ประเพณีกำฟ้า ประเพณีเฮียะขวัญข้าว และประเพณีรับขวัญข้าว

ประเพณีกำฟ้า เป็นพิธีที่ชาวไทพวนทำกันมาตั้งแต่สมัยโบราณเพื่อแสดงความเคารพนับถือและสักการะท้องฟ้า โดยคำว่า “กำ” ในภาษาไทยพวน หมายถึง การนับถือ การสักการะ คำว่า “ฟ้า” หมายถึง ส่วนเบื้องบนที่มองเห็นครอบคลุมแผ่นดินอยู่ อากาศ สวรรค์ เป็นต้น ดังนั้น “กำฟ้า” จึงหมายถึง ประเพณีการนับถือสักการะบูชาท้องฟ้า ทั้งนี้เนื่องจากชาวไทพวนมีอาชีพหลักคือ การทำนา ซึ่งการทำนาในสมัยก่อนต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเพียงอย่างเดียว ชาวนาสมัยก่อนจึงเกรงกลัวฟ้ามาก เพื่อมิให้ฟ้าโกรธเพราะจะทำให้ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ดังนั้นจึงได้มีการเซ่นบวงสรวงสักการะฟ้า เพื่อมิให้ฟ้าโกรธและสำนึกในบุญคุณของฟ้าที่ให้น้ำฝน โดยวันกำหนดงานคือ เดือนสามขึ้นสามค่ำ สิ่งที่คนไทพวนทุกคนจะปฏิบัติในวันกำฟ้านั้นคือ 1) หุยกงานที่ปฏิบัติทั้งปวงรวมทั้งการทำมาหากิน 2) พาบุตรหลานไปทำบุญที่วัดทั้ง 3 วัน ตั้งแต่วันขึ้นสามค่ำ ถึง ห้าค่ำ 3) ทำพิธีบายศรีบูชาฟ้า ตามประเพณีในวันขึ้น 2 ค่ำเดือนสาม ถือเป็นวันเริ่มงาน เรียกกันว่า “วันกำด้อน” (วันสุกคิบ) คำว่า “กำด้อน” หมายถึง การเตรียมการต้อนรับ กล่าวคือ ในวันนี้ญาติพี่น้องจะมาที่บ้าน เข้มเขี่ยนกัน จึงจำเป็นต้องเตรียมข้าวปลาอาหารไว้ต้อนรับ ในวันนี้นักบ้านจะ

นิยมทำ ข้าวปุ้น (ขนมจีน) เพื่อใช้ในการทำบุญในวันรุ่งขึ้นคือวันขึ้น 3 ค่ำเดือน 3 พอถึงวันกำฟ้า ทุกคนจะหยุดงานดั่งมีคำกล่าวที่ว่า “เหล็กบ่เฮ็ดต้อง ฆ้องบ่เฮ็ดดี” (เฮ็ด = ให้, ต้อง = จับ) พอพระอาทิตย์ตกดินในวันขึ้น 3 ค่ำ ถือว่าพ้นวันกำฟ้า และหลังจากนี้ไปอีก 7 วัน จะมีกำฟ้าอีกครั้งวัน จึงถือว่าเสร็จสิ้นพิธีกรรมฟ้าในปี

ประเพณีเฮียะขวัญข้าว เป็นประเพณีที่แสดงถึงความนอบน้อมต่อธรรมชาติ กล่าวคือ คนไทพวนมีความเชื่อว่า ข้าวที่บริโภค มี แม่ย่าเฒ่า (คนไทยเรียก แม่โพสพ) เป็นเทวดาประจำข้าว เมื่อถึงคราวที่จะต้องเก็บเกี่ยวข้าว จึงต้องบอกกล่าวเทพเทวดาด้วย ซึ่งเรียกพิธีนี้ว่า เฮียะขวัญข้าว (เฮียะ เป็นภาษาไทยวน หมายถึง เรือนเชิญ) โดยการประกอบพิธีจะนำของไปเช่น ไห้วุ่นฟางที่สมมติว่าเป็น แม่ย่าเฒ่า พร้อมกับผู้ทำพิธีหรือเจ้าของนา จะกล่าวถ้อยคำ ในทำนองว่า จะขอเชิญแม่นางขวัญข้าวกลับเข้าสู่ทุ่งนาเพื่อเป็นสิริมงคล ต่อมาเมื่อเข้าฤดูฝนจึงจะเชิญแม่ขวัญข้าวออกสู่ท้องนาอีกครั้ง

ประเพณีรับขวัญข้าว (เลี้ยงนา หรือ เสาะนา) เป็นประเพณีที่ทำกันในเดือน 9 และรับขวัญข้าวเพราะเหตุที่ว่าระยะนี้ข้าวกำลังตั้งท้อง ผู้เฒ่าผู้แก่เชื่อกันว่า เหมือนคนที่กำลังแพ้ท้องจะอยากกินเปรี้ยวอยากกินหวาน ผู้เป็นเจ้าของนาจึงเอาใจแม่โพสพโดยการนำอาหารต่างๆ เช่น กล้วย อ้อย ส้ม ขนมหั่ว ขนมะม่วง หอม รวมทั้งเครื่องแต่งตัวต่างๆ เช่น หวี กระจก น้ำมัน น้ำหอม ไปเช่นไห้ว ทั้งนี้เชื่อกันว่าเพื่อจะทำให้แม่โพสพพอใจ ข้าวจะได้ออกรวงงาม และให้ผลผลิตสูง

นอกจากวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร ดังเช่น การทำนาข้าว ที่เป็นอาชีพหลักแล้ว ชาวไทพวนยังประกอบอาชีพการทำไร่ โดยพืชที่ปลูก คือ ข้าวไร่ ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวชนิดหนึ่งที่ต้องปลูกในไร่โดยเฉพาะ ไม่ต้องอาศัยน้ำเลี้ยงลำต้น มีกลิ่นหอมชวนรับประทาน นอกจากการทำนา ทำไร่ ก็ยังมีการทำสวน ซึ่งไม่มีกำหนดฤดูกาล กล่าวคือ วางช่วงไหนก็ไปดูแลช่วงนั้น ส่วนมากปลูกไม้ยืนต้น เช่น มะม่วง ขนุน ส้มโอ น้อยหน่า ฝรั่ง สำหรับไม้ล้มลุกก็มี เช่น ต้นกล้วย เป็นต้น

ส่วนลายชั้นที่เกี่ยวกับกับธรรมชาติประเภทสัตว์ ได้แก่ /paa²siw²/ ‘ปลาชิว’ /taw³nooj⁶/ ‘เต้าน้อย’ /nok⁶ʔiəŋ⁶moon²/ ‘นกเอี้ยงโงง’ /nuu²meeu²saw²/ ‘งูแมวเซา’ /niəw⁴ŋue²/ ‘เขี้ยวจิว’ /ket³paa²moo¹/ ‘เกล็ดปลาหมอ’ ซึ่งลายชั้นเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึง วิถีชีวิตของชาวไทพวนที่มีผูกพันกับธรรมชาติรอบตัว กล่าวคือ ชื่อลายชั้นต่างๆ แสดงให้เห็นลักษณะแวดล้อมทางธรรมชาติของคนไทพวนว่าเป็นอย่างไร เช่น ลาย /paa²siw²/ ‘ปลาชิว’ และ /ket³paa²moo¹/ ‘เกล็ดปลาหมอ’ แสดงให้เห็นถึง ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีปลาอาศัยอยู่ จึงเกิดความผูกพันและนำมาลอกเลียนแบบเพื่อใช้เป็นชื่อลายชั้นมัดหมี่ ซึ่งสอดคล้องกับวัฒนธรรมทางด้านอาหารการกินของคนไทพวน อันเนื่องมาจากการมีปลาอุดมสมบูรณ์ มากเกินความต้องการจึงมีการถนอมอาหารไว้ในรูปหมักดองเพื่อรับประทานตลอดทั้งปี ซึ่งอาหารประเภทนี้ก็จำพวก ปลาร้า ปลาจ่อม ปลาต้ม เป็นต้น สำหรับปลาร้าแบบดั้งเดิม จะเรียกว่า ปลาร้ารำ ส่วนประกอบก็จะมีปลาขนาดเล็กประเภทต่างๆ เช่น ปลาสร้อย ปลาชิว ปลากระดี เป็นต้น ส่วนลาย /taw³nooj⁶/ ‘เต้าน้อย’ แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์

ของแหล่งน้ำและการทำนา เนื่องจาก เต่า จะดำรงชีวิตอยู่ในแหล่งน้ำ หรือตามนาข้าว ซึ่งก็สะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันกับธรรมชาติของคนไทพวนที่นำธรรมชาติรอบตัวมาใช้เป็นลายฉิ้น เช่นเดียวกับลาย/piəw⁴ ɲuə²/ ‘เขี้ยวจ้ว’ ที่เกิดจากการสังเกต โค กระบือ ที่ใช้ในการทำนา โดยจากชื่อลายฉิ้นหมายถึง การปีสสาวะของโค ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความละเอียดอ่อนในการสังเกตหรือความใกล้ชิดกับธรรมชาติของคนไทพวนอย่างชัดเจน รวมทั้ง ลาย /nok⁵ ɲiəŋ³ mooŋ²/ ‘นกเอียงโมง’ และ /ɲuə² məeɛw² saw²/ ‘งูแมวเซา’ ซึ่งสัตว์ดังกล่าวนี้ ตามหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ระบุว่าเป็นสัตว์ที่พบมากบริเวณภาคกลาง เนื่องจากแหล่งที่อยู่อาศัยจะเป็นนาข้าว เป็นส่วนใหญ่ ส่วนนกเอียงจะพบมากบริเวณชายทุ่งและเรียกสวนไร่นาใกล้หมู่บ้าน มักจะทำรังอยู่ตามต้นไม้หรือชายคาบ้านด้วยหญ้าแห้งและชอบลงมากินแมลงตัวหนอนเมลิ็ดพืช เป็นอาหารกับสัตว์เลี้ยงพวก โค กระบือ ดังที่มีคำร้องเป็นเพลงว่า “นกเอียงมาเลี้ยงควายเต่า ควายกินข้าวนกเอียงหัวโต” เป็นต้น จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ชื่อสัตว์ต่างๆ ที่ชาวไทพวนนำมาตั้งเป็นชื่อลายฉิ้นมัดหมี่ ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับชุมชนและวิถีชีวิตของคนไทพวนอย่างแยกไม่ได้ ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่าลายต่างๆข้างต้น เกิดจากวงจรในนาข้าว เป็นสำคัญซึ่งสะท้อนและสนับสนุนให้เห็นอาชีพหลักที่เด่นชัดของคนไทพวน ซึ่งก็คือ การทำนาข้าวได้ดีมากยิ่งขึ้น

สำหรับลายฉิ้นที่เกี่ยวกับธรรมชาติประเภทพืชพรรณได้แก่ /pɔŋ³ ɲɔɔj³/ ‘ปล้องอ้อย’ /ɲiə⁵ sut³/ ‘เอื้องชุด’ /maɲ³ cap²/ ‘หมากจับ’ /dɔɲ³ keeɛw³/ ‘ดอกแก้ว’ /phak² wen⁴/ ‘ผักแว่น’ /huə¹ pii⁵/ ‘หัวปลี’ และ /buə² khie²/ ‘บัวเหือ’ สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนไทพวนว่าเกี่ยวข้องกับธรรมชาติรอบตัวอย่างไร กล่าวคือ จากชื่อลายฉิ้นมัดหมี่ประเภทพืชพรรณ แสดงเห็นว่า มีพืชพรรณดังกล่าวในชุมชนหรือแหล่งที่อยู่อาศัยของคนไทพวน และชาวไทพวนเพาะปลูกพืชพรรณเหล่านี้เพื่อการยังชีพหรือบริโภคภายในครอบครัวเป็นหลักซึ่งได้แก่ลาย /pɔŋ³ ɲɔɔj³/ ‘ปล้องอ้อย’ /phak² wen⁴/ ‘ผักแว่น’ /huə¹ pii⁵/ ‘หัวปลี’ /maɲ³ cap²/ ‘หมากจับ’ สำหรับลาย /pɔŋ³ ɲɔɔj³/ ‘ปล้องอ้อย’ ยังมีหลักฐานทางประเพณีการเล่นของคนไทพวนสนับสนุนอีกว่า คนไทพวนนิยมนำปล้องอ้อยมาใช้ในการเล่นในวันงานประเพณีกำฟ้า โดยแข่งกันควั่นอ้อย ใครควั่นได้มากที่สุดจะเป็นผู้ชนะ ส่วนลาย /phak² wen⁴/ ‘ผักแว่น’ /huə¹ pii⁵/ ‘หัวปลี’ /maɲ³ cap²/ ‘หมากจับ’ เป็นพืชผักที่พบอยู่บริเวณบ้าน โดยเฉพาะปลูกเพื่อใช้รับประทานกับน้ำพริก เป็นต้น

นอกจากนั้นลายฉิ้นที่เกี่ยวกับธรรมชาติประเภทปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ซึ่งได้แก่ ลาย /daaw² loom⁶ diəŋ²/ ‘ดาวล้อมเดือน’ สะท้อนให้เห็นว่าคนไทพวนให้ความสำคัญกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่อยู่รอบตัว และแสดงถึงวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติโดยการสังเกต ดาว เดือน หรือ ท้องฟ้า เป็นต้น ซึ่งประเพณีพิธีกรรมที่แสดงให้เห็นว่าคนไทพวนให้ความสำคัญกับท้องฟ้าหรือวัตถุนบนท้องฟ้า ก็ดังเช่น ประเพณีกำฟ้า ที่เป็นการแสดงความเคารพต่อท้องฟ้า ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในส่วนข้างต้น

7.2 วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทางวัตถุ

จากลายชินมัดหมี่ /khoom² taŋ⁵/ ‘โคมตั้ง’ /maʔ³ tum⁵/ ‘หมากค่อม’ และ /khoo¹/ ‘ขอ’ สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทพวน กล่าวคือ ชื่อลายชินดังกล่าว เป็นชื่อของสิ่งของที่ใช้อยู่บ้านทั่วๆ ไป เช่น /khoom² taŋ⁵/ ‘โคมตั้ง’ ซึ่งหมายถึง ตะเกียง การนำชื่อสิ่งของอยู่รอบตัวในชีวิตประจำวันมาตั้งเป็นชื่อลาย แสดงให้เห็นถึง ความผูกพันหรือเกี่ยวข้องกับสิ่งนั้นๆ อยู่เป็นประจำ รูปทรงของตะเกียงจึงก่อให้เกิดแรงบันดาลใจ สำหรับ /khoo¹/ ‘ขอ’ และ /maʔ³ tum⁵/ ‘หมากค่อม’ เป็นลักษณะของที่มีเหลี่ยมงอและกลมเป็นลูก ตามลำดับ โดยลักษณะของลายที่เหลี่ยมงอนั้น จากการสอบถามชาวบ้านทำให้ทราบได้ว่า เกิดจากการมองประตู หน้าต่างของบ้านเรือนในสมัยนั้นที่มักจะมีลายฉลุเป็นเหลี่ยมงอคล้ายขอ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่า ลักษณะลายเหลี่ยมงอดังกล่าว เป็นศิลปะที่รับวัฒนธรรมมาจากประเทศจีนตั้งแต่เมื่อสมัยรัชกาลที่ 3 ชาวบ้านจึงสังเกตจากสิ่งรอบตัวและนำมาเลียนแบบลวดลายและตั้งชื่อให้สอดคล้อง เช่นเดียวกับลาย /maʔ³ tum⁵/ ‘หมากค่อม’ ที่เกิดจากการสังเกตสิ่งของรอบตัวที่มีลักษณะกลมเป็นลูก เช่น ผลไม้ ลูกประคำ เป็นต้น ส่วนลาย /khaa¹ pia²/ ‘ขาเปีย’ ที่มีลักษณะไขว่กันก็เกิดจากการสังเกตผมที่เราเรียกกันว่า ผมเปีย ที่นิยมกันในหมู่ของเด็กๆ ไทพวนสมัยก่อน เนื่องจากในสมัยก่อนมีความเชื่อกันว่า ถ้าไม่ยอมให้ลูกหลานเจ็บไขว่ได้ป่วยก็ต้องให้เด็กไว้ผมจุก โเก๊ะ แกละ หรือ เปีย เพื่อเป็นการแก้เคล็ด เป็นต้น

7.3 วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางพุทธศาสนา

จากการวิเคราะห์ชื่อลายของชินมัดหมี่พบว่ามีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางพุทธศาสนา ได้แก่ /naak⁴/ ‘นาค’ และ /phoo³ sii¹/ ‘โพธิ์ศรี’ กล่าวคือ คนไทพวนเชื่อว่า นาค เป็นสัตว์ในพุทธศาสนาและเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ ส่วนโพธิ์ศรี เป็นต้นไม้ที่เชื่อกันว่ามีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา คือ เป็นที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และเป็นต้น ไม้ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่สถิตของเทพดา โดยส่วนมากแล้วจะนิยมปลูกในวัด ซึ่งถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

ชื่อลายชินมัดหมี่ดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นว่าคนไทพวนมีความเชื่อทางพุทธศาสนาและมีวิถีชีวิตที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อทางพุทธศาสนา สอดคล้องกับสุเทพ พรหมศิลป์ (2536:77) ที่กล่าวว่า คนไทพวนจะอบรมสั่งสอนลูกหลานให้ยึดถือและปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาขีตมั่นในศีลห้า รวมทั้งยึดถือในพิธีกรรม การทำบุญกุศล ให้ทาน และรักษาศีล โดยมีหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ยังเป็นสิ่งที่คอยกระตุ้นให้พึงปฏิบัติตามหลักคำสอนอยู่เสมอ สำหรับการปฏิบัติกิจทางศาสนา ชาวไทพวนจะทำกันอย่างเคร่งครัดสม่ำเสมออย่างจริงจัง โดยเฉพาะการทำบุญตามประเพณีวันสำคัญทางพุทธศาสนา หรือแม้ในวันธรรมดาวันธรรมสวันะก็จะมีผู้ไปถือศีลภาวนากันอย่างมาก โดยแต่งกายนุ่งขาวห่มขาว นอกจากนั้นความศรัทธาเลื่อมใสใน

พุทธศาสนายังสังเกตได้จาก วัตถุประสงค์ ของชาวไทพวน จะได้รับการพัฒนาทำนุบำรุงทั้งทาง
หลักธรรมและทางวัตถุให้มีความเจริญงอกงามอยู่เสมอ เพื่อเป็นการสืบทอดพุทธศาสนาต่อไป

นอกจากนั้นจากการศึกษางานของธีระภัทร ประสมสุข (2526) พบว่า ชาวไทพวนมีความ
เชื่อเกี่ยวกับ นรก สวรรค์ และ กฎแห่งกรรม มาก โดยมีหลักฐานเป็นภาพเขียนบนฝาผนัง ที่ผนัง
โบสถ์วัดหินปักใหญ่ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ที่ช่างเขียนได้เขียนไว้ในสมัยรัชกาลที่ 6 พ.ศ.
2467 เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับความเชื่อ ของคนไทยสมัยก่อน ซึ่งตรงกับที่ พระยาสิทธิ ทรวง
พระราชนิพนธ์ไว้ในหนังสือ “ไตรภูมิพระร่วง” ภาพที่เขียนบนผนังอุโบสถวัด หินปักใหญ่เป็น
เรื่องเดียวกัน สันนิษฐานได้ว่า ชาวไทพวนบ้านหมี่ เข้ามาอยู่ในแผ่นดินประเทศไทยเมื่อประมาณ
120 ปี มาแล้ว มีการนับถือศาสนาพุทธ เป็นศาสนาที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และมีความศรัทธาในพุทธ
ศาสนาอย่างจริงจัง โดยมีการอุปมาอุปไมยถ่ายทอดออกมาเป็นภาพประกอบเรื่องของสวรรค์
นรก เพื่อให้คนเกรงกลัวไม่กล้าทำบาป และพยายามทำความดี ทำบุญ เข้าวัด ฟังธรรม ปรารถนาจะ
ได้ไปสวรรค์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดจากอิทธิพลที่ได้เห็นภาพเขียนตามฝาผนังอุโบสถและผนังศาลาการ
เปรียญ ที่ยังเหลือปรากฏอยู่ให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษา

หลักฐานอื่นที่แสดงให้เห็นว่าคนไทพวนมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ตามที่ สุเทพ
พรหมศิลป์ (2536) กล่าวไว้ ได้แก่ งานประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ในรอบ 12 เดือน อาทิ การทำบุญ
ข้าวจี (กำฟ้า) ทำบุญบวชนาค ทำบุญทอดกฐิน เทศน์มหาชาติ ทำบุญสงกรานต์ สรงน้ำพระและ
การทำบุญในพิธีวันสำคัญทางพุทธศาสนาต่างๆ เป็นต้น สำหรับประเพณีทำบุญสงกรานต์ สรงน้ำ
พระสะท้อนให้เห็นที่มาของลายจีน /naak⁴/ ‘นาค’ ได้อย่างชัดเจน กล่าวคือจากการสอบถาม
ชาวบ้าน ทำให้ทราบว่า คนไทพวนเชื่อกันว่า การเล่นสาดน้ำเหมือนกับกริยาของพญานาคที่เล่นน้ำ
ดังนั้น ถ้าปีใดเล่นสาดน้ำกันน้อยฝนก็จะตกน้อย ถ้าปีใดชาวบ้านเล่นน้ำกันสนุกสนานครั้งเรงจะ
ทำให้ฝนตกดี น้ำท่าอุดมสมบูรณ์

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่างานประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ของคนไทพวน ก็มีได้แตกต่างจาก
กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ มากนัก กล่าวได้ว่ามีความคล้ายคลึงกันกับแทบทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งกลุ่ม
ชาติพันธุ์ที่พูดภาษาไทย และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่พูดภาษาตระกูลอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

8.1 สรุปผล

การศึกษาชื่อและระบบการทอชิ้นมัดหมี่ดั้งเดิม อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เป็นการศึกษาตามแนววรรคศาสตร์ชาติพันธุ์ (ethnosemantics) กล่าวคือ เป็นการศึกษาความหมายของคำโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เข้าใจระบบความรู้ ความคิด ค่านิยม ทศนคติ ของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่าภาษาเป็นสิ่งที่สะท้อนความนึกคิดและการมองโลกของผู้พูด วัตถุประสงค์ของงานวิจัยชิ้นนี้คือ วิเคราะห์ชื่อที่ใช้เรียกชิ้นมัดหมี่ และวิเคราะห์ระบบการทอชิ้นมัดหมี่แบบดั้งเดิม รวมทั้งวิถีชีวิตของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีที่สะท้อนจากชื่อที่ใช้เรียกชิ้นมัดหมี่

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากหมู่บ้าน 6 แห่งที่สุ่มตัวอย่างจาก 3 ตำบล ในอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ได้แก่ ตำบลบ้านกล้วย ตำบลบ้านทราย และ ตำบลหินปัก ซึ่งเป็นตำบลที่มีการทอผ้ากันอย่างหนาแน่น

ผู้บอกภาษาของงานวิจัยชิ้นนี้เป็นเพศหญิง อายุ 70 ปีขึ้นไป และมีอาชีพเกี่ยวกับการทอผ้าเป็นหลัก จำนวนทั้งสิ้น 15 คน

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์ สัมผัส และปฏิบัติจริง ซึ่งในกรณีของการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะให้ผู้บอกภาษาอธิบายถึงกระบวนการต่างๆ ในการทำผ้ามัดหมี่ทุกขั้นตอน ส่วนการสัมผัส นั้น โดยการทำที่ผู้วิจัยเข้าไปในหมู่บ้านที่ทอผ้า และสัมผัสขั้นตอนการทอผ้าจริงและปฏิบัติโดยการลองทำจริง

ผู้วิจัยนำคำทั้งหมดที่เก็บได้มาจัดจำแนกประเภทตามเกณฑ์การวิเคราะห์ที่กำหนดไว้ และพบว่าชื่อเรียกชิ้นมัดหมี่แบ่งออกเป็น 3 ระดับด้วยกันคือ ชื่อเรียกชิ้นประเภทพื้นฐาน ชื่อลายเดี่ยว และชื่อลายประสม ต่อจากนั้น จึงนำคำที่จำแนกประเภทแล้วมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีวิเคราะห์องค์ประกอบ (Componential Analysis)

ผู้วิจัยพบว่า ไม่ว่าชื่อลวดลายชิ้นมัดหมี่จะมีจำนวนมากเพียงใด แต่ชื่อประเภทพื้นฐานของชิ้นมัดหมี่ซึ่งหมายถึงชื่อที่เกี่ยวกับลักษณะการทอชิ้นมัดหมี่มีเพียง 5 ประเภทเท่านั้น ได้แก่ หมี่เป็ยง หมี่ลาย หมี่ขยาย หมี่ข้อย และหมี่คั่น

ผลของการศึกษาความหมายของชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานโดยวิธีวิเคราะห์องค์ประกอบพบว่า ชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานมีความแตกต่างกันด้วยมิติแห่งความแตกต่าง 4 มิติด้วยกันคือ จำนวนเส้นพุ่ง จำนวนหมี่ในเส้นพุ่ง การใช้ลึงไม้ประกอบ และลักษณะของด้ายในเส้นพุ่ง โดย ‘หมี่เปียง’ และ ‘หมี่ลาย’ มีความแตกต่างกับ ‘หมี่ขยาย’ ‘หมี่ย่อย’ และ ‘หมี่คั่น’ ในเรื่องของจำนวนของเส้นพุ่ง เนื่องจาก ‘หมี่ขยาย’ ‘หมี่ย่อย’ และ ‘หมี่คั่น’ จะมีการกำหนดจำนวนเส้นพุ่งเสมอ ส่วน ‘หมี่เปียง’ และ ‘หมี่ลาย’ ไม่มี แต่อย่างไรก็ตาม ‘หมี่เปียง’ และ ‘หมี่ลาย’ ก็ยังมีความแตกต่างกันเองตรงที่ ‘หมี่เปียง’ จะทอเส้นพุ่งที่เป็นด้ายให้เป็นผ้าพื้น สลับกับดอกหมี่ ส่วน ‘หมี่ลาย’ จะทอเส้นพุ่งที่เป็นด้ายให้เป็นเส้นยาวลายๆ สลับกับดอกหมี่ สำหรับ ‘หมี่ขยาย’ ‘หมี่ย่อย’ และ ‘หมี่คั่น’ นั้น จะมีความแตกต่างกันที่จำนวนหมี่ในเส้นพุ่ง กล่าวคือ ‘หมี่ขยาย’ จะใช้หมี่ 2 หรือ 4 เส้นในการทอ สลับกับด้ายพื้น 2 เส้น แตกต่างจาก ‘หมี่ย่อย’ และ ‘หมี่คั่น’ ซึ่งใช้หมี่ 4 เส้นในการทอ สลับกับด้ายพื้น 4 เส้น ส่วน ‘หมี่ย่อย’ และ ‘หมี่คั่น’ ก็ยังมีความแตกต่างกันในเรื่องของการใช้ลึงไม้ประกอบ โดยที่ ‘หมี่ย่อย’ จะมีลึงไม้แซมเสมอ ส่วนหมี่คั่นไม่มี

สำหรับชื่อลายเดี่ยวดั้งเดิมในงานวิจัยชิ้นนี้ มี 18 ประเภท ซึ่งลายเดี่ยวก็คือลายที่มีลักษณะเฉพาะตัวและเป็นลายที่เป็นส่วนประกอบของลวดลายบนผืนซิ่น ได้แก่ ‘จับหว่าน’ ‘ปลาชิว’ ‘ปล้องอ้อย’ ‘ขอ’ ‘นาค’ ‘เอื้อ’ ‘โพธิ์ศรี’ ‘เอื้อซุด’ ‘ลาย’ ‘ขาเป็ย’ ‘หมากจับ’ ‘โคมตั้ง’ ‘ผักแว่น’ ‘เต้าน้อย’ ‘หัวปลี’ ‘หมากตุ้ม’ ‘ดอกแก้ว’ และ ‘นกเอี้ยงโมง’

ผลการวิเคราะห์พบมิติแห่งความแตกต่าง 16 มิติ ได้แก่ การมัดลายเป็นแนวสี่เหลี่ยมคางหมู การมัดลายเป็นแถวตรงแนวนอน จำนวนแถวของลาย การมัดข้อคู่กัน การมัดลายเป็นหยักทางยาว การมัดช่วงปลายของลาย การมัดลายเป็นแนวรูปสามเหลี่ยม การมัดแนวรูปสามเหลี่ยมให้ซ้อนกัน การมัดลายในแนวเฉียง จำนวนลายในแนวเฉียง การมัดลายเป็นแนวสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน การมัดเฉพาะขอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน การมัดเก็บสี่ ความยาวของลาย การมัดข้อยื่นจากลาย และ จำนวนข้อที่ยื่นจากลาย โดยลายนกเอี้ยงโมงแตกต่างจากลายอื่นตรงที่มีการมัดเป็นแนวสี่เหลี่ยมคางหมู สำหรับ ปล้องอ้อย จับหว่าน และ ปลาชิว มีความแตกต่างจากลายเดี่ยวดั้งเดิมประเภทอื่นๆ ตรงที่ลวดลายดังกล่าวมีการมัดลายเป็นแถวตรงแนวนอน แต่ ‘ปล้องอ้อย’ ก็มีความแตกต่างจาก ‘จับหว่าน’ และ ‘ปลาชิว’ ตรงที่ ปล้องอ้อย มีการมัดลายเป็นแถวเดียว ในขณะที่ ‘จับหว่าน’ และ ‘ปลาชิว’ มัดหลายแถว ส่วน ‘จับหว่าน’ และ ‘ปลาชิว’ ก็มีความแตกต่างกัน ตรงที่ ‘จับหว่าน’ มีการมัดข้อคู่กัน ส่วนลายขอและนาค มีความแตกต่างจากลายเดี่ยวดั้งเดิมประเภทอื่นๆ ตรงที่มีการมัดลายเป็นหยักทางยาว แต่ถึงอย่างไรก็มีความแตกต่างกันเองตรงที่ ‘ขอ’ จะมัดด้านปลายเข้าหาทึ่งกลางลาย ส่วนลาย เอื้อซุดและโพธิ์ศรี มีความเหมือนกันในเรื่องของการมัดในแนวรูปสามเหลี่ยม แต่สองลายนี้ก็มีความแตกต่างกันเองตรงที่ ‘โพธิ์ศรี’ จะไม่มัดเป็นแนวสามเหลี่ยม

ซ้อนกัน แต่ ‘เอื้อซุด’ จะมัดเป็นแนวสามเหลี่ยมซ้อนกัน สำหรับลายขาเป็ย และ ล้าย เหมือนกัน ตรงที่มีการมัดลายในแนวเฉียง แต่แตกต่างกันที่ ขาเป็ย มัดลายในแนวเฉียง 4 เส้น ส่วนล้าย มัดเฉียง เพียงเส้นเดียว ลายเดี่ยวดั้งเดิม เอื้อ หัวปลี และหมากคู้ม มีการมัดลายในแนวสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน แตกต่างกับ โคมตั้ง เต้าน้อย ผักแว่น หมากจับ และ ดอกแก้ว ที่ไม่มีการมัดลายในแนวสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน นอกจากนั้นลายเอื้อ ก็ยังมีความแตกต่างกับ หัวปลี และหมากคู้ม ตรงการมัดเฉพาะขอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ส่วนหัวปลีและหมากคู้ม แตกต่างกันตรงการมัดเก็บสี่ สำหรับลาย โคมตั้ง ดอกแก้ว เต้าน้อย และ ผักแว่น เหมือนกันตรงที่มีการมัดลายความยาวมากกว่า 1 ช่อง ทำให้แยกลายหมากจับออกมา แต่โคมตั้งและดอกแก้วก็มีความแตกต่างกับ เต้าน้อยและผักแว่น ตรงการมัดข้อขึ้นจากลาย ซึ่งลายโคมตั้งแตกต่างกับดอกแก้วในเรื่องของจำนวนข้อที่ขึ้นจากลาย ส่วนลายเต้าน้อยและผักแว่นแตกต่างกันในเรื่องการมัดเก็บสี่

ชื่อลายประสมดั้งเดิมของชั้นมัดหมี่ในงานวิจัยชิ้นนี้ มี 22 ประเภท ซึ่งลายประสมเกิดจากการลายเดี่ยวตั้งแต่ 2 ลายมาประกอบกันและใช้เรียกชั้นมัดหมี่ทั้งผืน ชื่อลายประสมที่พบได้แก่ ‘หมี่นาคน้อย’ ‘หมี่โพธิ์ศรีนาคน้อย’ ‘หมี่โพธิ์ศรีดอกแก้ว’ ‘หมี่โพธิ์ศรีหมากจับ’ ‘หมี่ล้าย’ ‘หมี่ล้ายวง’ ‘หมี่ขอพญานาค’ ‘หมี่โคมตั้ง’ ‘หมี่บัวเคือ’ ‘หมี่เอื้อซ้อน’ ‘หมี่เอื้อซุด’ ‘หมี่ดาวล้อมเดือน’ ‘หมี่โคบ’ ‘หมี่เกล็ดปลาหมอ’ ‘หมี่ขอหมากคู้ม’ ‘หมี่เต้าน้อย’ ‘หมี่ผักแว่น’ ‘หมี่งูแมวเซา’ ‘หมี่หัวปลีขาเป็ย’ ‘หมี่นกเอี้ยงโมง’ ‘หมี่เอี้ยวจัว’ ‘หมี่หมากคู้มขาเป็ย’

ผลการวิเคราะห์พบมิติแห่งความแตกต่าง 3 มิติ ได้แก่ จำนวนลายเดี่ยวที่นำมาประสม ชนิดของลายเดี่ยวที่นำมาประสม และ ลักษณะตำแหน่งของลายที่นำมาประสม กล่าวคือ ผู้วิจัยพบว่า มีจำนวนลายเดี่ยวที่นำมาประกอบเป็นลายประสมตั้งแต่ 2 ลายขึ้นไปจนถึง 5 ลาย และมีชนิดของลายเดี่ยวที่นำมาประสมแตกต่างกันไป ลายประสมบางลายก็มีจำนวนลายและชนิดของลายเดี่ยวใกล้เคียงกัน เช่น หมี่ขอพญานาค มีความแตกต่างกับ หมี่นาค ตรงที่มีจำนวนลายเดี่ยวที่แตกต่างกัน อย่างเด่นชัด คือ 5 ลาย และ 4 ลาย ตามลำดับ หรือหมี่นาคน้อย กับ หมี่ขอหมากคู้ม แม้ว่าจะมีจำนวนลายเดี่ยวเท่ากัน แต่ก็ยังมีความแตกต่างกันในเรื่องของ ชนิดของลายเดี่ยวที่นำมาประสม โดยหมี่นาคน้อย ประกอบด้วยลายเดี่ยว นาค ปล้องอ้อย หมากจับ และหมากคู้ม ส่วนหมี่ขอหมากคู้ม ประกอบด้วย นาค ขอ โพธิ์ศรี และหมากคู้ม นอกจากนั้น มีลายประสมอยู่ 3 ประเภท ได้แก่ หมี่เกล็ดปลาหมอ หมี่โคบ และ หมี่งูแมวเซา ที่มีจำนวนลายเท่ากัน และชนิดของลายเดี่ยวที่นำมาประกอบเหมือนกัน แต่ลายทั้ง 3 ดังกล่าวนี้ มีก็ความแตกต่างกันในเรื่องของ ลักษณะตำแหน่งของลายที่นำมาประสม โดยมีการจัดเรียงของลายแตกต่างกันไป เช่น หมี่เกล็ดปลาหมอกับหมี่โคบ ถึงแม้จะมีจำนวนลายเท่ากัน และมีประกอบด้วยลายชนิดเดียวกัน แต่ก็ยังมีความแตกต่างในเรื่องของ ลักษณะตำแหน่งของลายที่นำมาประสม โดยที่หมี่เกล็ดปลาหมอจะมีลายเอื้อซ้อนกันสองชั้น ในขณะที่หมี่โคบจะมีลายเอื้อชั้นเดียว เป็นต้น

จากการเก็บข้อมูล และวิเคราะห์ความหมายในแง่พิจารณามิติแห่งความแตกต่างของชื่อชั้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน ชื่อลายเดี่ยวดั้งเดิมของชั้นมัดหมี่ และชื่อลายประสมดั้งเดิมของชั้นมัดหมี่ สามารถสรุปภาพรวมของระบบการทอชั้นมัดหมี่ดั้งเดิมของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ได้คือ ระบบการทอชั้นมัดหมี่แบ่งออกเป็น 2 ระบบย่อย ได้แก่ ระบบพื้นฐานการทอชั้นมัดหมี่ และระบบศิลปรูปลักษณะของชั้นมัดหมี่ ซึ่งระบบพื้นฐานการทอชั้นมัดหมี่ประกอบด้วย 9 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับเส้นยืน 3 ขั้นตอน ได้แก่ การคั่นด้าย การหวีเคือ การสับหูกเก็บเหา และขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับเส้นพุ่งอีก 6 ขั้นตอน ได้แก่ การคั่นหมี่ การมัดหมี่ การย้อมสี การแก้มัดหมี่ การกรอหมี่ และการทอ ตามลำดับ สำหรับระบบศิลปรูปลักษณะของชั้นมัดหมี่ประกอบด้วยขั้นตอนการทำหมี่ให้เป็นลายเดี่ยวต่างๆ และนำลายเดี่ยวมาประสมกันให้เกิดลวดลายที่เป็นศิลปะบนผืนผ้า ซึ่งทั้งระบบพื้นฐานการทอและศิลปรูปลักษณะของชั้นมัดหมี่ดังกล่าวจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันในการทอชั้นมัดหมี่แต่ละผืน

ผลการวิเคราะห์ชื่อชั้นมัดหมี่ดั้งเดิมของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ยังสะท้อนให้เห็นถึง วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีอีกด้วย ซึ่งสรุปเป็น 3 ประการด้วยกัน ได้แก่ วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและเกษตรกรรม วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทางวัตถุ และ วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางพุทธศาสนา

วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและเกษตรกรรมสะท้อนให้เห็นจากชื่อลาย /cap²waan³/ ‘จับหวาน’ /pɔŋ³ʔɔɔj⁵/ ‘ปล้องอ้อย’ /ʔiə³sut⁵/ ‘เอื้อซูด’ /ma²cap³/ ‘หมากจับ’ /dɔ²keew⁵/ ‘ดอกแก้ว’ /phak²wen⁴/ ‘ผักแว่น’ และ /hue¹pii⁵/ ‘หัวปลี’ /paa²siw²/ ‘ปลาชิว’ /taw³nɔɔj⁶/ ‘เต้าน้อย’ /nok⁵ʔiəŋ³mooŋ²/ ‘นกเอี้ยงโง่’ ɲuun²mɛew²saw²/ ‘งูแมวเซา’ /niəw⁴ɲue²/ ‘เขี้ยวจิว’ และ /ket³paa²moo¹/ ‘เกลือปลาหมอ’ วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทางวัตถุสะท้อนให้เห็นจากชื่อลาย /khoom²taŋ⁵/ ‘โคมตั้ง’ /ma²tum⁵/ ‘หมากดุ่ม’ /khoo¹/ ‘ขอ’ และ /khaa¹pia²/ ‘ขาเป็ย’ วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางพุทธศาสนาสะท้อนให้เห็นจากชื่อลาย /naak⁴/ ‘นาค’ และ /phoo²sii⁵/ ‘โพธิ์ศรี’

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

8.2 อภิปรายผล

ผู้วิจัยพบว่า มีข้อที่น่าสนใจบางประการในการศึกษาชื่อที่ใช้เรียกชิ้นมัดหมี่ดั้งเดิม ของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี คือ

1. จากการศึกษาชื่อที่ใช้เรียกชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน และจากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า ชื่อชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐานบางประเภทมีลักษณะคล้ายคลึงกับชื่อเรียกชิ้นมัดหมี่ของคนไทยอีสาน (ลาวอีสาน) และไทยครึ่ง (ลาวครึ่ง) เช่น ชื่อเรียกชิ้นมัดหมี่ประเภทพื้นฐาน ‘หมี่ลาย’ เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความคล้ายคลึงกันบางประการทางวัฒนธรรมการทอผ้า ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการอพยพย้ายถิ่นมาจากประเทศลาวเหมือนกัน และเป็นคนที่พูดภาษาตระกูลไทเหมือนกัน แม้จะต่างท้องถิ่นแต่มีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันบางส่วน แต่เนื่องด้วยเมื่อมาตั้งถิ่นฐานใหม่และกระจัดกระจายกันอยู่ตามถิ่นต่างๆ ของประเทศไทยอาจทำให้เกิดการสร้างหรือรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามา ทำให้เกิดความแตกต่างกันไปบ้างในภายหลัง

2. จากผลการวิเคราะห์ชื่อลายเดี่ยวและลายประสมดั้งเดิมแสดงให้เห็นว่าเกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตรอบตัวของกลุ่มชนที่ทอผ้า ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วกลุ่มชนที่ทอผ้ามักจะอาศัยอยู่ตามท้องถิ่นชนบท ดังนั้นจึงเป็นที่คาดเดาได้ว่า ชื่อลวดลายการทอผ้าดั้งเดิมของวัฒนธรรมอื่นๆ ก็น่าจะมี ความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติรอบตัวเป็นส่วนใหญ่เหมือนกัน แต่อาจมีความแตกต่างกันในการจำเพาะเจาะจงหรือลักษณะเด่นของทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นนั้นๆ ที่มีความแตกต่างกันไปตามสภาพภูมิประเทศ และอาจจะเป็นไปได้ว่าลายแตกต่างกัน แต่อาจจะมีชื่อเรียกเดียวกัน หรือ ชื่อเรียกต่างกันอาจหมายถึงลายเดียวกัน ก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับโลกทัศน์ของกลุ่มชนนั้นๆ ปัจจุบันเมื่อสิ่งแวดล้อมและโลกทัศน์เปลี่ยนไป เป็นไปได้ว่าจะมีลายเดี่ยวและลายประสมเพิ่มขึ้น

3. จากการเก็บข้อมูลทำให้ทราบว่า ‘หมี่โลด’ เป็นชิ้นพื้นฐานสมัยใหม่ และมีลักษณะการทอที่โดดเด่นแตกต่างจากชิ้นมัดหมี่ประเภทอื่นๆ โดยหมี่โลด เป็นการทอ ‘หมี่’ อย่างเดียว ไม่มีด้ายและล้งไหม แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในบางส่วนหนึ่ง ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความต้องการผลผลิตจำนวนมากขึ้น จึงมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค เนื่องจากหมี่โลด มัดง่าย ทอง่าย และรวดเร็วไม่ต้องมาคอยเปลี่ยนกระสวยด้ายหรือล้งไหม เหมือนชิ้นประเภทอื่นๆ นอกจากนั้นลวดลายบนหมี่โลดมักจะเป็นลวดลายที่มีลักษณะเป็นดอกหมี่เรียงต่อกันเป็นพริศยาวโดยไม่ต้องทอแซมด้วยด้ายหรือล้งไหม แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกันของรสนิยมผู้บริโภค ที่เปลี่ยนจากรสนิยมที่นิยมผ้าที่มีลวดลายซับซ้อนในอดีตมาเป็นเรียบง่าย ในอดีตหลักฐานแสดงให้เห็นว่า ‘หมี่ลาย’ เป็นที่นิยมทอมากที่สุด มีการใช้ด้ายหลายสี และล้งไหม ประกอบ ทำให้เห็นวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน ซึ่งมีความซับซ้อนและตรงข้ามกับหมี่โลดซึ่งมีความเรียบง่าย

4. จากการศึกษาภาพรวมของระบบการทอชิ้นมัดหมี่ดั้งเดิม ทำให้ทราบถึงขั้นตอนต่างๆ ในการทอชิ้นมัดหมี่ 9 ขั้นตอน ผู้วิจัยคาดว่าโครงสร้างหลักของทั้ง 9 ขั้นตอนนี้ น่าจะมีความคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมการทอชิ้นมัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ กล่าวคือ มีลักษณะโครงสร้างที่ร่วมกัน เนื่องจากการทอชิ้นประเภทเดียวกัน แต่ถึงอย่างไรก็ตามก็ไม่เหมือนกันในทั้งหมด เนื่องจากความแตกต่างในเรื่องของรายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ เช่น ลวดลายที่แตกต่างทำให้วิธีการมัด และการทอแตกต่างกันออกไป

5. เป็นที่น่าสังเกตว่าชื่อลายประสมที่เกิดจากลายเดี่ยวหลายประเภทมาประกอบกัน มีการเรียกชื่อแตกต่างกันออกไป บางชื่อนำชื่อลายเดี่ยวมาเรียกรวมกัน เช่น หมี่โพธิ์ศรีดอกแก้ว บางชื่อเรียกตามลายเดี่ยวบางลาย เช่น หมี่นาคน้อย หรือบางชื่อเรียกเป็นชื่อใหม่ที่ไม่ซ้ำกับลายเดี่ยว เช่น หมี่เกล็ดปลาหมอ จึงเป็นที่น่าสนใจศึกษาว่า ชาวบ้านมีเกณฑ์การตั้งชื่ออย่างไร และทำไมจึงเรียกเช่นนั้น

8.3 ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ควรจะมีการศึกษาวิจัยภาษาตามแนวบรรพชีวินวิทยาชาติพันธุ์ให้มากยิ่งขึ้น เนื่องจากในปัจจุบันมีการศึกษาทางด้านบรรพชีวินวิทยาชาติพันธุ์น้อยมาก โดยเฉพาะผลงานการศึกษาทางด้านภูมิปัญญาไทยด้านต่างๆ ที่สังคมไทยกำลังให้ความสนใจอยู่ในขณะนี้

สำหรับงานวิจัยภูมิปัญญาไทยทางด้านผ้าทอนี้ เป็นการศึกษาตามแนวบรรพชีวินวิทยาชาติพันธุ์ชิ้นแรก ดังนั้นเพื่อให้เกิดการสืบสานต่อไป ผู้วิจัยคิดว่า ควรจะมีการศึกษาในประเด็นต่อไปนี้

1. ศึกษาชื่อเรียกชิ้นมัดหมี่สมัยใหม่ในแนวบรรพชีวินวิทยาชาติพันธุ์และนำมาเปรียบเทียบกับผลการวิจัยนี้ เพื่อแสดงให้เห็นวัฒนธรรมการทอผ้าที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม
2. ศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมการทอผ้าระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์หรือของกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน แต่อยู่ต่างท้องถิ่น เช่น การทอผ้าของชาวไทพวน หาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย กับชาวไทพวน บ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ชาวไทพวนในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นต้น
3. ศึกษาการทอผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในประเทศไทย เนื่องจากแต่ละชาติพันธุ์ก็มีวัฒนธรรมการทอผ้าแตกต่างกันไป โดยมีการทอผ้าประเภทอื่นๆ เช่น ผ้าตีนจก ผ้าแพรวา ผ้าจิด เป็นต้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- เครือมาศ วุฒิการณ์. 2544. ชีวิต ศรีทธาและพื้นผ้า: การสืบทอดความรู้เรื่องผ้าทอ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. ใน ปัญญา วิจิตรนสาร, ผ้าทอพื้นเมือง: การสำรวจผู้ผลิตทั่วประเทศ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ��ชวาลัย์ สุกันธิวิภคิต. 2541. ผ้าทอบ้านหมี่. เอกสารสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอบ้านหมี่ จ.ลพบุรี (อัดสำเนา)
- ��ชวาลัย์ สุกันธิวิภคิต. 2539. พวนในจังหวัดลพบุรี. ใน ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมลพบุรี, ลพบุรีศึกษา: ไทยพวน. ลพบุรี : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมลพบุรี (อัดสำเนา)
- ชินบัญญัติ์ สุกันธิวิภคิต. 2546. เมืองพวนเชียงขวาง, ปะหวัดสาตเมืองพวน ลพบุรี. ลพบุรี : กรุงเทพฯ การพิมพ์.
- ทรงคุณ จันทรและคณะ. 2537. ผ้าขาวโสร้อ อำเภอคงหลวง จ. มุกดาหาร และ อำเภอ กุสุมาลัย์ จ. สกลนคร. ใน สุจริต บัวพิมพ์, ผ้าไทย, 124-134. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ทิพวัลย์ คำคง. 2535. ผ้ามัดหมี่: อารยธรรมของชาวไทยพวนบ้านหมี่. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- ธีระภักทร ประสมสุข. 2526. ใน หนังสืออนุสรณ์ฉาปนกิจศพ นางเสวย บุญหนุน, ใน สุเทพ พรหมศิลป์, ไทยพวนบ้านหมี่. ลพบุรี : โรงเรียนบ้านหมี่.
- ปัญญา วิจิตรนสาร(บรรณาธิการ). 2544. ผ้าทอพื้นเมือง: การสำรวจผู้ผลิตทั่วประเทศ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปิยนาค บุญนาค. 2535. ผ้าทอกับวิถีชีวิตชนบทอีสาน. วารสารอักษรศาสตร์ .ปีที่ 24 ฉบับที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
- เพียรศิริ วงศ์วิภานนท์. 2525. เอกสารการสอนและแบบฝึกหัดปฏิบัติชุดวิชาภาษาไทย 3 หน่วยที่ 13. สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช .
- โพธิ์ แชมลำเจียก. 2537. ตำนานไทยพวน. กรุงเทพฯ : ก. พลพิมพ์.
- ภูธร ภูมะธน และอาลัย์ เนรานนท์ (บรรณาธิการ). 2541. ผ้าทอพื้นเมืองลพบุรี และสระบุรี. กรุงเทพฯ: พี.เอ.ลิฟวิ่ง จำกัด.
- มนู อุดมเวช และคณะ. 2537. ผ้าไทดำกับการอพยพ. ใน สุจริต บัวพิมพ์, ผ้าไทย, 76-82. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- มูลนิธิไทยพวน. 2544. พจนานุกรมภาษาไทยพวน. ไม้ระบุดสถานพิมพ์

- วนิดา เจริญสุข. 2532. การศึกษาทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์นามสกุลคนไทยเชื้อสายจีน.
 วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. ภาควิชาภาษาศาสตร์. คณะอักษรศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิภัศรินทร์ ประพันธ์ศิริ. 2535. คำเรียกญาติภาษาคำเมือง: การวิเคราะห์ทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต. ภาควิชาภาษาศาสตร์. คณะอักษรศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรรณภา วุฒทะกุลและยุรรัตน์ พันธุ์ยูรา. 2537. ผ้าทอกับวิถีชีวิตชาวไทย. ใน สุจริต บัวพิมพ์, **ผ้าไทย**, 17-28. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ศุภมาส เองฉ้วน. 2537. คำเรียกญาติภาษาจีนฮกเกี้ยนในภาคใต้ของประเทศไทยและเกาะปีนัง.
 วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. ภาควิชาภาษาศาสตร์. คณะอักษรศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุเทพ พรหมศิลป์. 2536. ไทยพวนบ้านหมี. ลพบุรี : โรงเรียนบ้านหมี.
- สุพัตรา จิรนนทนาภรณ์. 2537. วงจรศัพท์ในวัฒนธรรมการทอผ้าของไทยพวน. ใน สุจริต บัวพิมพ์, **ผ้าไทย**, 153-171. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สุมาลย์ โทมัส. 2537. ผ้านุ่ง: ข้อสังเกตเกี่ยวกับผ้าทอมือในประเทศไทยและเพื่อนบ้าน. ใน สุจริต บัวพิมพ์, **ผ้าไทย**, 60-71. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สุวิมลย์ วัลย์เครือ และ ชนิดา ตั้งถาวรศิริกุล. 2537. ผ้าลาว : การอพยพเคลื่อนย้ายของวัฒนธรรมผ้าจากลุ่มน้ำโขงสู่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา. ใน สุจริต บัวพิมพ์, **ผ้าไทย**, 96-121. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ คุรุสภาลาดพร้าว.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2546. อรรถศาสตร์ชาติพันธุ์: วิธีการศึกษาภาษาเพื่อเข้าถึงระบบปริชาณของมนุษย์. บทความเสนอในการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 2 เรื่อง **ชาติและชาติพันธุ์—วิถีชีวิตและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในโลกปัจจุบัน**. 26-28 มีนาคม 2546 ณ. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2538. คำเรียกดีและการรับรู้ดีของชาวจังหวัดและชาวไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- อรไท ผลดี. 2537. ลวดลายของผ้าไท: มรดกร่วมอันเป็นเอกลักษณ์ของเผ่าไท. ใน สุจริต บัวพิมพ์, **ผ้าไทย**, 30-54. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- อัญชลิกา ผาสุขกิจ. 2543. คำเรียกกรสในภาษาไทยถิ่นตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. ภาควิชาภาษาศาสตร์. คณะอักษรศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุทัยวรรณ ต้นหยง. 2526. วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้คำของคนสามระดับอายุในภาษาพวน. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. ภาควิชาภาษาตะวันออก (สาขาจารึกภาษาไทย). มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ภาษาอังกฤษ

- Brown, Marvin J. 1965. **From Ancient Thai to Modern Dialects**. Bangkok: Social Science Association Press of Thailand.
- Cornnors, Mary F. 1966. **Lao Textiles and Traditions**. Oxford University Press.
- Frake, Charles O. 1961. Introduction **Language and Cultural Description** Essay by Charles O.Frake, Selected and introduced by Anwar S.Dil .Standford,CA : Standford University Press. Reprinted in **Language and Cultural Description** Essay by Charles O.Frake, Selected and introduced by Anwar S.Dil .1980. Standford: Standford University Press.
- Goodenough, Word H. 1956. **Componential Analysis and the Study of Meaning**. Language 32:195-216.
- Goodenough, Word H. 1964. Cultural Anthropology and Linguistics. In Dell Hymes (ed.) **Language in Culture and Society** .New York: Harper and Row,Publishers.
- Hook, J.N. 1991. **All those Wonderful Names**. NY : John Wiley and Sons,Inc.
- Hymes, Dell (ed.) 1964. **Language in Culture and Society**. NY: Harper and Row.
- Kartiwa, Suwati. 1993. The Traditional Weaving of Indonesia. In Songsak Prangwatthanakun (ed.) **Textiles of Asia: A Common Heritage**. Bangkok: Amarin Printing and Public Co.Ltd.
- Lakoff, George. 1995. Women, Fire, and Dangerous Things. **The importance of Categorization**. Chicago: The University of Chicago Press.
- Nida, Eugene A. 1975. **Componential Analysis of Meaning. An Introduction to Semantics Structures**. The Hague: Mouton.
- Prasithrathsint, Amara. 2001. **The Componential Analysis of Kinship Terms in Thai: Essays in Tai Linguistics**. In M.R. Kalaya Tingsabadh and Arthur Abramson. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Seidenfaden. 1967. **The Thai Peoples: The Origins and Habitats of the Thai Peoples with a Sketch of Their Material and Spiritual Culture**. Bangkok: The Siam Society
- Sturtevant, William C. 1964. **Studies in Ethnoscience**. In Kimball Roney A and Roy Goodwin D. Andrade (eds.) Pp.99-131

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้บอกภาษา

ชื่อผู้บอกภาษาทั้ง 15 คน จาก 3 ตำบล ในอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี มีดังต่อไปนี้

ตำบลหินปัก

1. คำพอง ขำขจิตร	หมู่ 3
2. ประนอม จุ่มทอง	หมู่ 3
3. สนิท ชุมเงิน	หมู่ 3
4. อุบล (คำรน) อ่อนละม้าย	หมู่ 3
5. เสียน บุญหนุน	หมู่ 4
6. สมบัติ ไตรธรรม	หมู่ 4
7. ทองแดง สงวนพวก	หมู่ 10
8. สว่าง สงวนพวก	หมู่ 10
9. ถวิล สมัครการ	หมู่ 10
10. สมบัติ สงวนพวก	หมู่ 10

ตำบลบ้านกล้วย

11. ณรงค์ ตางาม	หมู่ 1
12. สุวรรณ อัยแก้ว	หมู่ 2

ตำบลบ้านทราย

13. ดอกไม้ เกียนทอง	หมู่ 4
14. โพธิ์หวี พันธุ์ดี	หมู่ 4
15. สงวน ประดับมุข	หมู่ 4

สถาบันวิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

คำจำกัดความของคำศัพท์

คำจำกัดความของคำศัพท์ที่เกี่ยวกับการทอชิ้นมัดหมี่ดั้งเดิมของคนไทพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ที่ใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้ เรียงลำดับตามตัวอักษร

คำศัพท์	คำจำกัดความ
กรอ	การที่นำหมี่ที่แก้มัดเชือกเรียบร้อยแล้วมา กรอหรือม้วน เข้าหลอดด้ายเล็กๆ สำหรับใส่กระสวย
กระสวย	เครื่องบรรจุด้ายเส้นพุ่งที่ใช้ในการทอขัดกับเส้นยืน
กรวก	อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บด้าย
ก่	เครื่องทอผ้า
เกิด	จำนวนหมี่ที่ทอมาเป็นลายที่ผืนชิ้น โดยมากจะเรียก จำนวนหมี่ 4 เส้นว่า หมี่ 4 เกิด และเรียกหมี่จำนวน 2 เส้นว่าหมี่ 2 เกิด
ขนหนูป่า	อุปกรณ์ที่ทำมาจากขนหนูป่า นำมาใส่ชั้น และน้ำมันสน จัดเรียงเป็นแผง เพื่อใช้ในการจัดเส้นด้ายให้เป็นระเบียบ
กันด้าย	การจัดเรียงด้ายเส้นยืนเพื่อกำหนดจำนวนเส้นด้ายที่ใช้ ในการทอชิ้นให้เพียงพอกับความยาวของผืนผ้าที่ ต้องการ
กันหมี่	การจัดเรียงด้ายเส้นพุ่งด้วยเครื่องกันด้ายให้มีจำนวนด้าย เป็นถ่างๆ พอที่จะมัดและสามารถทอให้พอกับผ้าชิ้น ผืน

คำศัพท์	คำจำกัดความ
ดอกหมี	ลวดลายของผ้าชิ้นที่เกิดจากมัดลายและข้อมสี่
ด้าย	เส้นผ้าที่ไม่มีการมัดลายแต่มีการข้อมสี่
ด้ายเคือ	ด้ายเส้นขิ้น
ตง	จำนวนด้ายของทุกลำเท่ากันหมด เช่น 11 ลำตง คือ คั้นด้ายให้มีจำนวน 11 ลำโดยทุกลำมีจำนวนด้าย 80 เส้นเท่ากันเป็นต้น
โทมสี่	การนำเชือกฟางมามัดเก็บสี่ที่ต้องการไว้เพื่อไม่ให้เปลี่ยนเป็นสีอื่นในการข้อมรอบต่อไป
บะ	จำนวนด้ายของลำปลายทั้ง 2 ข้างน้อยกว่าลำอื่นๆ ครั้งหนึ่ง เช่น 11 ลำบะ คือ คั้นด้ายให้มีจำนวน 11 ลำ โดยลำด้านปลายทั้ง 2 ข้าง (ลำที่ 1 และ 11) มีขนาดเล็ก
ปลอกหมี	กระบวนการหลังจากข้อมสี่แห่งเรียบร้อยแล้ว โดยจะใช้มีดคมๆ มาตัดเชือกปอที่มีคเป็นลายไว้ทีละเปลาะจนหมดเชือก
เผื่อ	เครื่องมือที่ใช้ในการคั้นด้ายหรือหมีเพื่อให้มีจำนวนเพียงพอกับการทอชิ้น
พืมหรือพินหวี	อุปกรณ์ที่ทำมาจากกรอบไม้หรือสแตนเลสมีลักษณะเป็นช่องซึ่งเล็กๆ ใช้ในการสอดใส่ด้ายเส้นขิ้นเพื่อใช้ในการทอ
มัดหมี	การมัดด้ายด้วยเชือกกล้วยหรือเชือกฟางเพื่อให้เกิดลวดลายตามต้องการ

คำศัพท์	คำจำกัดความ
ถังไม	ด้ายสองเส้นที่นำมาปั่นเป็นเกลียวให้เข้ากัน โดยมักจะใช้ด้ายสีเหลืองและด้ายสีดำ
ถ้ำ	<p>ลักษณะนามที่ใช้เรียกกลุ่มเส้นพุ่งที่มีการมัดลายต่างกัน แบ่งเรียกได้เป็น 2 กรณี กล่าวคือ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) 'ถ้ำ' ในความหมายที่ใช้เรียกจำนวนกลุ่มของเส้นด้ายในการคันหมี่แต่ละครั้งเพื่อนำไปใส่เครื่องมือสำหรับโยงด้ายเพื่อมัดลาย 2) 'ถ้ำ' ในความหมายที่ใช้เป็นลักษณะนามเรียกจำนวนหมี่ที่ทอออกมาเป็นลายที่ผืนชิ้นมัดหมี่แล้ว ซึ่งสามารถนับได้จากลายที่ปรากฏ โดย 1 ถ้ำ อาจเท่ากับ หมี่ 4 เส้น หรือ 2 เส้น
ถาดง	ลักษณะนามที่ใช้เรียกกลุ่มเส้นพุ่งที่มีจำนวนด้ายเท่ากันในทุกๆ ถ้ำ
ถ้ำปะ	ลักษณะนามที่ใช้เรียกกลุ่มเส้นพุ่งที่มีจำนวนด้ายของถ้ำปลายทั้ง 2 ข้างน้อยกว่าถ้ำอื่นๆ ครึ่งหนึ่ง
เส้นพุ่ง	ด้ายหรือหมี่ที่มีการมัดลายแล้วนำมากรอ หรือม้วนเข้าหลอด แล้วนำมาใส่ในกระสวยเพื่อใช้ในการทอพุ่งขัดกับเส้นยืน
เส้นยืน	ด้ายทางยาวที่นำมาผูกติดไว้กับส่วนของเครื่องทอผ้าที่มีลักษณะเป็นกรอบไม้ร้อยกับเส้นด้าย ซึ่งด้ายเส้นยืนจะไม่มีผลต่อลวดลายของผ้าชิ้นนี้เนื่องจากไม่มีการมัดลาย

คำศัพท์	คำจำกัดความ
หลาปั่นด้าย	เครื่องมือที่ใช้ในการกรอหรือม้วนเข้าหลอดด้ายเล็กๆ สำหรับใส่กระสวย
หมี่	ด้ายที่มีการมัดลายและข้อมสี่
หูก	เครื่องทอผ้า
เหา (ตะกอ)	ส่วนของเครื่องทอผ้าที่มีลักษณะเป็นกรอบไม้ร้อยกับเส้นด้าย
โองมัดหมี่	เครื่องมือสำหรับ โองด้ายเพื่อมัดหมี่ให้เกิดลวดลายซึ่งมีลักษณะเป็นแท่นไม้ที่มีความกว้างเท่ากับหน้ากว้างของผ้าที่ทอ

ภาคผนวก ก
ภาพถ่ายชิ้นมัดหมี่

1. ลายหมี่นเกน้อย (ประเภทยี่สาย)

2. ลายหมี่พริ้วศรีลอมแก้ว (ประเภทยี่เบี่ยง)

3. ลายหมี่หัวปลีจาเป็ย (ประเภทหมี่เป็ยง)

4. ลายหมี่ขอมหมากดู้ม (ประเภทหมี่ถาย)

5. ภาพพื้นตึ๊ดอ้อม (ประเภททึ๊ดอ้อม)

6. ภาพพื้นดาวล้อมเดือน (ประเภททึ๊ดขบ)

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวพิจิตรา พาณิชย์กุล เกิดวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2523 ที่จังหวัดลพบุรี สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 1) สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเทพสตรี ในปีการศึกษา 2544 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2545

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย